

Talveksi Kanarialle, kesäksi mökille

Etnografinen tutkimus Gran Canarian saaren suomalaiseläkeläisistä

Minna Piri
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalianthropologian pro gradu -tutkielma
Elokuu 2018

PIRI, MINNA: Talveksi Kanarialle, kesäksi mökille. Etnografinen tutkimus Gran Canarian saaren suomalaiseläkeläisistä.

Pro gradu -tutkielma, 62 s.
Sosiaaliantropologia
Elokuu 2018

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen suomalaiseläkeläisten paikoille antamia merkityksiä paikkaan kiintymisen ja ikääntymisen näkökulmista. Tutkittavani ovat Gran Canarian saarella osan vuotta asuvia eläkeläisiä. Pääsääntöisesti he viettävät saarella talvikuukaudet ja kesäksi palaavat Suomeen tai muihin maihin, joissa heillä on esimerkiksi perhettä. Tutkielmani tarkoituksena on kuvata etnografisella tutkimusotteella näille suomalaiseläkeläisille merkittäviä paikkoja ja sitä, millaiseksi heidän elämäntapansa usean paikan välillä muodostuu. Erityinen näkökulma tutkielmassa on siinä, millaisena elämäntapa näyttäytyy ikääntymiseen liittyvissä kysymyksissä, niin haasteiden kuin mahdollisuuksienkin kautta tarkasteltuna.

Tutkimusaineistoni olen kerännyt Gran Canarian saarella kahden kenttätyöjakson aikana. Jaksojen aikana osallistuin Las Palmasin kaupungissa sijaitsevan Suomi-kerhon toimintaan, toteutin haastatteluja sekä pidin kenttäpäiväkirjaa, jonka sisältö on tutkimusaineistoani. Saarelle saavuttuani liityin jäseneksi kerhoon ja näin sain osallistua kerhon arkiseen toimintaan ja retkille. Suomi-kerho on saarella talvehtivien suomalaiseläkeläisten kohtaupaikka ja sen kautta myös löysin suurimman osan haastateltavistani. Tutkielmaani haastattelin yhteensä 11 saarella osan vuotta asuvaa suomalaiseläkeläistä. Tutkittavani määrittelen elämäntapasiirtolaisiksi ja tarkastelen siten heidän elämäntapaansa tämän teoreettisen käsitteen kautta. Lisäksi eläkesiirtolaisuus tutkimuskohteena on osa teoriataustaani. Paikoille annettuja merkityksiä puolestaan tarkastelen paikkaan kiintymisen teoreettisen käsitteen kautta.

Tutkielmassani suomalaiseläkeläisten paikoille antamat merkitykset muodostuvat sen kautta, miten mielekkääksi ja toivotuksi lähtemisen ja palaamisen vuosirytmiksi koetaan. Osalle tutkittavista elämäntapa liikkuvana on ideaali ja osalle toiveissa on vakiinnuttaa elämä yhteen paikkaan. Useat fyysiset ja sosiaaliset elämän paikat saavat merkityksensä siitä, millaisiksi koettu ikääntyminen, puolison toiveet matkustamisesta sekä kuvat tulevaisuudesta rakentuvat. Paikkoihin kiintyminen on eriasteista ja paikkojen saamat merkitykset vaihtelevat kahdessa erottamassani tyypissä, jotka olen nimennyt 'liikkuviksi' ja 'pysyviksi'. Keskeinen erottava tekijä on elämäntavan laatu. Liikkuvat toivovat jatkuvuutta nykyiseen monipaikkaiseen elämäntapaan ja pysyjät haluavat vakiinnuttaa elämän yhteen paikkaan. Ikääntymisen tarkasteluun nämä tyypit tuovat näkökulman siitä, miten eri tavoin ikääntyminen voidaan kokea mielekkäänä ja miten onnistuneen ikääntymisen määrittelyssä tulee huomioida moninaiset ikääntymisen tarinat.

Avainsanat: Elämäntapasiirtolaisuus, kansainvälinen eläkesiirtolaisuus, ikääntyminen, paikka, paikkaan kiintyminen

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Taustaa.....	6
2.1 Ikääntyvä väestö ja liikkuva maailma.....	6
2.2 Suomalaiseläkeläiset Espanjassa.....	8
3. Keskeiset käsitteet ja aiempaa tutkimusta.....	11
3.1 Elämäntapasiirtolaisuus.....	11
3.1.1 Suuntana etelä.....	12
3.1.2 Elämänlaatua etsimässä.....	14
3.2 Eläkesiirtolaisuus.....	15
3.3 Paikka ja paikkaan kiintyminen.....	16
3.4 Ikääntyminen.....	19
<i>Onnistunut ikääntyminen</i>	20
4. Etnografia menetelmänä ja tutkimuksen toteutus.....	22
4.1 Kulttuurien tutkimusta ja etnografiaa.....	22
4.2 Kenttä.....	23
4.3 Aineisto.....	24
4.3.1 Puolistrukturoidut teemahaastattelut.....	24
4.3.2 Osallistuva havainnointi.....	25
4.4 Aineiston analyysitavat.....	26
4.5 Eettiset pohdinnat.....	28
5. Paikkojen merkitykset liikkuvassa elämäntavassa.....	30
5.1 Suomalaiseläkeläisten arki lähtemisen ja palaamisen rytmissä.....	32
5.1.1 Harkintaa ennen lähtemistä ja päätöksiä ennen paluuta.....	33
5.1.2 Palaaminen, joka ei pääty.....	36
5.2 Merkittäviä paikkoja.....	38
5.2.1 Liikkuvat ja pysyvät merkittävissä paikoissa.....	39
<i>Kodit</i>	39
<i>Juuret</i>	40
<i>Mökit ja kesäpaikat</i>	41
<i>Suomi-kerho</i>	42
<i>Moderni teknologia paikan näkökulmasta</i>	42
<i>Havaintoja paikoista</i>	43
5.2.2 Suhtautuminen tulevaisuuteen ja elämänprojektit.....	44
<i>Suhtautuminen tulevaisuuteen</i>	44
<i>Yksilölliset/jaetut elämänprojektit</i>	46
5.2.3 Paikkaan kiintymistä ja kiintymättömyyttä.....	48
5.3 Ikääntymistä merkittävissä paikoissa ja niiden välillä.....	49
5.3.1 Aikaa ja kausittaisuutta ikääntymisen rytmissä.....	50
5.3.2 Onnistunut ikääntyminen ja monen paikan asuminen.....	54
6. Johtopäätökset.....	55
Lähteet.....	58

1. Johdanto

*”Oi, oppi ottakaatte joutsenista!
Ne lähtee syksyin, palaa keväisin.”
(Eino Leino 1902)*

Tämä ote Eino Leinon kirjoittamasta runosta Lapin kesä vuodelta 1902 voisi yhtä hyvin olla kirjoitettu tämän päivän globalisaation ja turismin läpäisemässä maailmassa ylistyksenä ihmisten liikkuvuudelle ja elämäntavan monipaikkaisuudelle. Ote runosta sisältää ajatuksen siitä, että kesä vietetään Pohjolassa ja muuten suunta on, kuten joutsenilla, etelä. Tämän tutkielman aihe on kuten Eino Leinon runon joutsenet; vuosirytmien syksyyn ja kevääseen rakentavat kahden tai useamman paikan asujat, joille etelä on suunta talvisin ja kesän tullen palataan pohjoiseen.

Gran Canarian lentokentällä alkaa vuosittain lokakuussa uudenlainen elämä, kun saaren turismikausi pyörähtää käyntiin ja tilauslennot tuovat täysiä koneellisia ihmisiä lomailemaan. Vuoden aikana tällä Espanjalle kuuluvalla saarella vierailee yhteensä noin 4 miljoonaa turistia. Suurimmat turistimäärät tulevat Iso-Britanniasta ja Saksasta. Pohjoismaat (yhdessä) ovat tilastoissa kolmanneksi suurin turistiryhmä. (Patronato de Turismo de Gran Canaria 2016.) Samalla, kun turistit lokakuussa avaavat sesongin, saapuvat myös ”talvehtijat” esimerkiksi Suomesta, Ruotsista, Iso-Britanniasta ja Saksasta. He tyypillisesti asuvat talvikauden (lokakuusta-huhtikuuhun) Kanarian saarilla ja tavanomaista on, että nämä talvehtijat palaavat kotimaahansa kesäksi. Vuoden 2010 tilaston mukaan Kanariansaarten asukkaista 14,4 % on ulkomaalaisia (Ulkoministeriö). Tätä lukua voi verrata esimerkiksi Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrään vuonna 2012, joka oli 3,6 %. Helsingissä, missä suurin osa ulkomaalaisista asuu, osuus oli samana vuonna 8,4 %. (Väestöliitto.) Gran Canarialla asuvat suomalaiset, joista tutkielmassani olen kiinnostunut, ovat saarilla asuvia talvehtijoita. Heitä on vuoden 2010 tietojen mukaan Gran Canarialla noin 1000 ja pysyvästi asuvia on noin 900 (Ulkoministeriö).

Tutkielmani aihe on suomalaiseläkeläiset Gran Canarialla siitä näkökulmasta, miten merkitykselliset paikat rakentavat heidän elämäntapaansa usean maan välillä asuessa. Tutkielmani suomalaiseläkeläiset asuvat vähintään kahdessa paikassa vuoden aikana. Heidän sosiaaliset suhteensa ja elämänsä vaikuttavat olevan toisaalta Suomessa, mutta he myös viettävät pitkän aikaa vuodesta Suomen ulkopuolella. Tutkielmassani määrittelen heidät elämäntapasiirtolaisiksi. Lisäksi tarkastelen ikääntymistä merkityksellisten paikkojen näkökulmasta.

Tutkimuskysymykseni on kaksiosainen:

- 1) Millaisia merkityksiä paikat saavat Gran Canarian suomalaiseläkeläisten elämäntavassa?
- 2) Mitä paikoille annetut merkitykset tarkoittavat ikääntymisen näkökulmasta?

Tutkielmani liittyy teoriataustaltaan *elämäntapasiirtolaisuuden* (lifestyle migration) ja *kansainvälisen eläkesiirtolaisuuden* (international retirement migration) tutkimukseen. Keskeisiä käsitteitä ovat lisäksi *ikäntyminen*, *paikka* ja *paikkaan kiintyminen* (place attachment).

Aiemmin enemmän eläkeläisiin kausisiirtolaisiin keskittynyt elämäntapasiirtolaisuuden tutkimus käsittää nykyään kaiken ikäisten liikkuvien yksilöiden ja ryhmien tutkimusta ja useita ajallisia siirtolaisuuden muotoja. Niin kausisiirtolaiset kuin pysyvämmiin muuttaneet elämäntapasiirtolaiset kuuluvat nyt tutkijoiden kiinnostuksen piiriin. (O'Reilly & Benson 2009.) Eläkeläiset kausisiirtolaiset on edelleen tutkittu ilmiö (Gustafson 2001; King, Warnes & Williams 2000; Oliver 2008) ja se on kiinnostuksen kohteeni myös omassa tutkielmassani. Ikääntyminen usean paikan välillä on kiinnostava kahden näkökulman risteymässä: toinen liittyy ikääntymiseen ja toinen useassa paikassa asumiseen. Elämäntapasiirtolaisuuden teoreettisesta näkökulmasta katsottuna on kyse paremman elämänlaadun tavoittelusta liikkumisen myötä (O'Reilly & Benson 2009, 10).

Päätös lähteä määritellään yleensä vasta jälkikäteen ja sen määrittely on osa ajallista ja paikallista jatkumoa (O'Reilly & Benson 2009, 2). Parempi elämä on siten myös osa kielellisesti rakentuvaa todellisuutta ja siten myös päätös lähteä, sitä edeltäneet ja sitä seuranneet asiat muodostuvat sen kautta, miten ne rakennetaan vuorovaikutuksessa kielellisesti osaksi todellisuutta. O'Reillyn ja Bensonin määritelmä elämäntapasiirtolaisuudesta jatkumona on tärkeä omassa tutkielmassani, kun pyrin rakentamaan *tiheää kuvausta* (ks. luku 4 tässä tutkielmassa) suomalaiseläkeläisten lähtemisen ja palaamisen vuosirytmistä, heidän paikoille antamistaan merkityksistä sekä ikääntymisestä osana monipaikkaista elämäntapaa. Käytän analyysissä paikoille annetuista merkityksistä paikkaan kiintymisen (place attachment) kolmiulotteista mallia (Scannell & Gifford 2010). Sen kautta analysoin eri tasoin aineistossa nousevia teemoja sekä erottelen ja ryhmittelen niitä kuvaamaan kahta aineistosta löytynyttä tyyppiä eli paikkaan kiintymisen eri tavoin merkityksellistävää ryhmää. Nämä tyypit olen nimennyt nimillä *liikkuvat* ja *pysyjät*.

Tutkimusaineistoni koostuu 11 Gran Canarialla talveaan viettävän suomalaiseläkeläisen haastattelusta sekä kenttäpäiväkirjasta, jota kirjoitin kahden kenttätyöjakson aikana Gran Canarialla. Osallistuvan havainnointini (ks. luku 4) tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, millaiseksi arki Gran Canarialla muodostuu. Kenttäpäiväkirjani sisältää kuvausta paikallisen Suomi-kerhon toimintaan osallistumisesta, ihmisten kodeissa vierailuista sekä kerhon ja kotien ulkopuolella tehdyistä havainnoista suomalaiseläkeläisten elämästä. Tutkielmaani toteuttamat haastattelut

tuottavat yksilöllisiä kuvauksia tapahtumista, mutta tarkasteltaessa niitä osana laajempaa tutkimusaineistoa sekä -kirjallisuutta niistä löytyy piirteitä, jotka kertovat ikääntymisen ja elämäntapasiirtolaisuuden yhdistymisen haasteista ja mahdollisuuksista myös yleisemmällä tasolla. Mielenkiintoista on pohtia sitä, miten sosiaaliset suhteet vaikuttavat näihin päätöksiin ja valintoihin sekä määritelmiin hyvästä elämästä. Jos henkilö elää sellaisessa sosiaalisessa verkostossa, joka tukee päätöstä vaihtaa kotia talveksi etelään ja kesäksi Suomeen (eli niin sanotusti kaltaistensa joukossa) niin onko päätökselle helpompi löytää perusteluja. Jopa siinäkin tilanteessa, että iän mukanaan tuomat haasteet mietityttävät seuraavan kauden suunnitelmia tehdessä.

Tutkimuksellani pyrin lisäämään ymmärrystä tästä siirtolaisuuden muodosta, joka muodostuu maailmanlaajuisesti etuoikeutetusta asemasta. Etuoikeutettu asema näkyy esimerkiksi siinä, että elämäntapasiirtolaisilla on passit matkustamisen mahdollistajina. (Korpela 2010, 74.) Globaalissa maailmassa ihmiset ja varallisuus liikkuvat, mutta pintaa syvemmällä tämä liikkuvuus rajoittuu monin tavoin keskittyen tiettyihin väestöihin ja väestönosiin eikä globaalistuvan maailmamme voi sanoa mahdollistavan liikkuvuutta kaikille tasapuolisesti. Tutkielmani aihe linkittyy globaalin liikkuvuuden tutkimuksen kenttään, sillä tutkittavieni elämäntapa mahdollistuu monin tavoin nykymuotoisen liikkuvuuden johdosta. Heillä on taloudelliset resurssit toteuttaa elämäntapaansa ja he asuvat maissa, joissa/joista liikkuminen on mahdollista.

Globaali liikkuvuuden tutkimus sisältää niin ihmisten, ideoiden kuin materiaalienkin liikkumisen tutkimusta ja liikkuvuus sosiaalitieteissä on nähty myös paradigman muutoksena (mobility turn), kuten Sheller ja Urry (2006) kirjoittavat. Heidän mukaansa uusi liikkuvuuden tutkimus kyseenalaistaa sosiaalitieteissä teorioita, joissa paikka ja paikallaan pysyminen on nähty ikään kuin normaaleina olotiloina ja toisaalta paikattomuus epänormaalina (Sheller & Urry 2006, 208). Liikkuvuuden muutokset ovat tapahtuneet myös esimerkiksi kulutustottumusten muutosten myötä. Sosiologi Zygmunt Bauman on kirjoittanut liikkuvuuden olevan yksi modernin globalisaation tuotos, joka saa merkityksensä myös postmodernissa kulutusyhteiskunnassa. Liikkuvuus liittyy hänen mukaansa vapauteen valita missä on ja yhteiskunta jakautuu eri luokkiin sen mukaan, kuinka vapaasti tämän valinnan voi tehdä. (Bauman 1998, 86.) Liikkuvuus liittyy myös paikan käsitteeseen ja sen muuntuneisiin merkityksiin aikojen saatossa. Paikka tieteenfilosofiassa ja muun muassa maantieteessä on teoretisoitu esimerkiksi identiteetin rakentajana, luonnon hallintaan ottamisena, kodin ja kulttuurin rakennuksena sekä abstraktin avaruuden tyhjyyden vastakohtana; paikka on ollut osoitus ihmisyyden olemassaolosta. (Cresswell 2002, 12–13.) Toisaalta paikan käsite pysyvyyden ja juurien edustajana on saanut väistyä postmodernin maailman kuvauksissa, joissa pysyvyyttä ja varmuutta ei ole mistään ja paikan tilalle merkityksellisenä on nostettu paikattomuus, liikkuvuus ja juurettomuus (Cresswell 2002, 15–16). Kahtiajako on tutkimuksissa ollut läsnä siten, että paikka ja

liikkuvuus on ikään kuin nähty toisensa poissulkevinä näkökulmina. Cresswell (2002, 20) tuo esiin ajatuksen, että ”paikat eivät koskaan ole valmiita tai rajoitettuja, vaan ovat aina tulossa joksikin – prosessissa”. Tämä Cresswellin ajatus on läsnä tutkielmassani, sillä tutkittavani mitä suurimmassa määrin toteuttavat elämäntapaa, jonka voi mieltää samanaikaisesti liikkuvaksi ja paikkaan kiinnittyneeksi. He eivät ole liikkuvia moderneja nomadeja, sillä liikkuminen toteuttaa tiettyjä rutiineja, kuten vuosirytmii ja fyysisten paikkojen pysyvyys. He eivät toisaalta asetu ainoastaan yhteen paikkaan elämään. Siten heidän elämäntapansa voi sanoa olevan paikan rakentamista jatkuvassa prosessissa.

Liikkuvuuden tutkimuksessa on huomioitu myös ikääntymisen tutkimusta ja trendejä; esimerkiksi pohjoismaisen ikääntyvän väestön on huomattu muuttavan entistä enemmän elämänlaatusyistä, yleensä aiempien turismikokemustensa perusteella, lämpimämpiin maihin kuin mitä heidän lähtömaansa ovat. Heidän määränsä on siis kasvussa ja yksi syy tähän on heidän elinaikanaan tapahtunut (globaali) liikkuvuuden muutos. He ovat eläneet ajan, jossa ihmiset entistä useammista maista sekä entistä useammista ikäryhmistä liikkuvat, niin massaturismin kuin muidenkin liikkuvuuden muotojen myötävaikutuksesta. (Blaakilde & Nilsson 2013, 11.) Ikääntymiseen liittyvien globaalien trendien voi nähdä vaikuttavan ikääntyvän väestön kansainväliseen liikkuvuuteen; kun ikääntymistä ei enää nähdä automaattisesti paikalleen jäämisenä tai liikkumista rajoittavana elämänvaiheena, on yksilöiden kenties helpompaa pohtia ratkaisuja esimerkiksi ulkomaille muuton suhteen. Peace, Holland ja Kellahe (2006) kirjoittavat länsimaisten yhteiskuntien muutoksesta siitä näkökulmasta, kuinka postmoderni maailma tarkoittaa myös ikääntyneiden identiteeteille suuria muutoksia; elämme yksilöllistä (kulutuksen) valinnanvapautta korostavassa maailmassa eivätkä perinteiset instituutiot enää määritä sitä millaisena elämänvaiheena ikääntyminen tulisi kokea ja elää. He huomauttavat, että tämä mahdollisesti merkitsee itsen määrittelyä uudella tavalla ja aiempaa useammin ikääntymisen elämänvaiheessa. (Peace, Holland & Kellahe 2006, 5.)

Tutkielmani on kuvausta yhden saaren suomalaiseläkeläisistä, mutta näen, että kuvauksella on yhteys myös laajempiin tutkimuksellisiin perinteisiin elämäntapa- ja eläkesiirtolaisuudesta. Lisäksi tämän kuvauksen yhtenä rajauksena on keskittyminen eläkeläisiin, joten tutkielma tarjoaa tietoa ikääntyvän väestönosan elämäntapavalinnoista.

Rakenne tutkielmassani on seuraava: toisessa luvussa esittelen tutkimukseni taustaa ja kolmannessa luvussa keskeisiä käsitteitä, jotka liittyvät käyttämiini teoriataustoihin ja kerron tutkimuksista, joita on tehty näistä tutkimussuunnista lähtöisin. Esittelen elämäntapasiirtolaisuutta ja turismia, jotta selvitän miten nämä eroavat toisistaan ja millä perusteilla voidaan puhua jostakin liikkuvien yksilöiden joukosta elämäntapasiirtolaisina. Käsittelen eläkesiirtolaisuuden piirteitä,

paikkaan kiintymistä sekä ikääntymistä teoreettisina käsitteinä. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni menetelmät sekä aineiston. Luku viisi on aineiston analyysia ja luvussa kuusi ovat tutkielman johtopäätökset.

2. Taustaa

Tässä luvussa tarkastelen tutkielmani taustoja. Ensiksi esittelen lyhyesti ikääntymisen kysymyksiä maailmanlaajuisessa vertailussa sekä liikkumisen ja ikääntymisen yhteyksiä näissä tilastoinneissa. Sen jälkeen tarkennan tutkimuksen taustan tämän päivän suomalaiseläkeläisiin Espanjassa sekä muutamiin heistä tehtyihin tutkimuksiin.

2.1 Ikääntyvä väestö ja liikkuva maailma

YK:n vuonna 2017 julkaiseman raportin mukaan Euroopan väestöstä 25% kuuluu väestönosaan yli 60-vuotiaat. Vuoteen 2050 mennessä tuo luku on noussut raportin arvion mukaan 35%:iin. Suomessa vuonna 2017 yli 60-vuotiaiden osuus oli maan koko väestöstä 27,8%, joka on maailmanlaajuisesti verrattuna viidenneksi suurin prosentuaalinen tämän ikäryhmän osuus. Maapallon väestö vanhenee joka puolella. Kyseessä on ilmiö, joka liittyy samanaikaiseen syntyvyyden laskuun ja elinajanodotteen nousuun ja raportin mukaan se koskettaa kaikkia mantereita ja lähes kaikkia maailman maita. Yli 60-vuotiaiden määrä maailmanlaajuisesti onkin nopeimmin kasvava yksittäinen ikäryhmä, vaikka vuonna 2017 tilastojen mukaan maapallon väestö on vielä verrattain nuorta. (UN World Population Prospects WPP 2017.)

Väestön vanhenemisen voi siten olettaa vaikuttavan tulevaisuudessa yhä enemmän maiden politiikkaan ja infrastruktuureihin. Ikääntyvien osuus on jo nykyisellään Euroopassa, ja Suomessa, niin suuri, että heitä koskevat kysymykset koskevat monessa mielessä meitä kaikkia. YK:n raportti ennustaa, että ikääntyvän väestönosan kasvu aiheuttaa tulevaisuudessa haasteita useissa maissa esimerkiksi julkiseen terveydenhuoltoon ja eläkejärjestelmiin (WPP 2017).

Samaan aikaan kun maapallon väestö ikääntyy, se myös liikkuu yhä enemmän. Maailmanlaajuinen siirtolaisuus on pääsääntöisesti taloudellisten syiden ohjaamaan ja se suuntautuu matalan tulotason maista korkean tulotason maihin. Siirtolaisuudella on myös vaikutuksia (yhdessä maiden syntyvyyden ja elinajanodotteen kanssa) väestöjen ikärakenteisiin, kun osa maista nuorenee ja osa vanhenee yleensä lähinnä nuorten työikäisten liikkuesssa maista toisiin. (UN World Population Ageing WPA 2017, 57–58.)

Maailman väestön vanhenemista käsitelleessä raportissa tarkasteltiin myös ikääntyvien asumisjärjestelyjä. Vertailussa yli 60-vuotiaat Euroopassa asuvat pääsääntöisesti yksin tai kahdestaan puolison kanssa. Näitä kahta asumisjärjestelyä raportissa kutsutaan itsenäiseksi asumiseksi.

Suomessa tämän ikäryhmän yksin asuvien luku oli toiseksi korkein maailmanlaajuisessa vertailussa, kun 33% yli 60-vuotiaista suomalaisista asuu yksin. Kaiken kaikkiaan maailmanlaajuisesti suunta ikääntyvän väestön vertailussa osoittaa, että yhä useampi yli 60-vuotias asuu yksin tai yhdessä puolison kanssa. (WPA 2017, 63–65.) Tutkielmani kannalta asumisjärjestelyjen vertailu osoittautuu mielenkiintoiseksi siten, että tutkittavani ovat vertailussa ikään kuin harmaalla alueella; raportin vertailussa otettiin huomioon kolme erilaista asumismuotoa (yksin asuminen, puolison kanssa kahden asuminen sekä lasten kanssa asuminen), joiden lisäksi vertailussa on käytössä luokka: muut asumismuodot. Tutkittavistani osa asuu kahdessa tai useammassa paikassa vuoden aikana, osan vuotta kesämökillään tai muulla kesäpaikallaan (osa yhdessä sukulaisten kanssa) ja osa on päättänyt puolivuositain asua yksin esimerkiksi Gran Canarialla ja osan vuodesta yhdessä puolison kanssa esimerkiksi Suomessa. Nämä tutkittavieni moninaiset asumisjärjestelyt osoittavat tietyssä mielessä sellaista asumistrendiä, joka ei näy tilastoinneissa ikääntyvän väestön kohdalla. Voidaan esittää kysymys siitä, ovatko ikääntyvien asumismuotojen vertailut liian suppeita osoittamaan tällaisia ikääntyvän väestön yksilöllisiä valintoja, joita kenties nuorempien väestönsien vertailussa osataan ottaa huomioon? Maailmanlaajuisesti väestön liikkua yhä enemmän ja samanaikaisesti vanhetessa tämän tutkielman kaltaiset yksilölliset ja jossain määrin yleisestä poikkeavat elin- ja asumistavat saattavat tulevaisuudessa yleistyä ja koskettaa yhä useampaa maata, perhettä ja yksilöä.

Tutkittavieni elämäntavat ovat yksilöllisiä merkityksiltään, mutta jo tässä tutkittavien joukossa on nähtävissä se, että elämäntavan monipaikkaisuudella on vaikutusta myös heidän lähipiiriinsä ja esimerkiksi paikallisiin kulttuureihin. Laajemmassa mittakaavassa elämäntapa- ja eläkesiirtolaisuuden vaikutukset voivat ulottua muodostuviin liikkuvuuden trendeihin ja yhteiskuntien tasolla maiden infrastruktuureihin. Esimerkiksi eläkesiirtolaisuuden vaikutukset näkyvät kohdemaiden paikallispolitiikassa, taloudessa, hintatasojen vaihtelussa esimerkiksi asuntojen suhteen sekä terveydenhuoltopalveluissa (King, Warnes & Williams 2000, 209–211). Elämäntapa- ja eläkesiirtolaiset liikkuvat myös vaihtuvien taloudellisten tilanteiden mukaan, kuten esimerkiksi Espanjan talouskriisin aikaan pois muuttaneet siirtolaiset tekivät ja näin ollen heidän muuttopäätöksillään on yhteys kohdemaiden taloustilanteisiin (Huete, Mantecón & Estévez 2013). Toisaalta heidän muuttopäätöksensä vaikuttavat lähtömaihin, kuten olemme saaneet lukea esimerkiksi eläkeläisistä ”veropakolaisista” Portugalissa, jonne maa on houkutellut verovapauden nimissä esimerkiksi suurta eläkettä nauttivia suomalaisia (Kauppalehti 2017). Maat ovat myös verotuksellisista syistä solmineet erityisiä keskinäisiä sopimuksia, joilla eläkkeiden verotusta yritetään tasata maiden välillä ja Suomi on pyrkinyt säilyttämään näin verotusoikeuden ulkomailta asuvien eläkkeisiin (Kauppalehti 2015).

Tehtäessä tilastointeja ja muita tutkimuksia esimerkiksi eläkesiirtolaisuuden vaikutuksista maiden talouksiin, verotuksellisiin kysymyksiin sekä terveydenhuollon palveluihin on havaittu, etteivät suinkaan kaikki (esimerkiksi Euroopan Unionin vapaan liikkuvuuden turvin) rekisteröidy kohdemaassa asuviksi tai oleileviksi (King, Warnes & Williams 2000, 37–38; Casado-Díaz, Kaiser & Warnes 2004, 375). Tämä seikka saattaa vaikeuttaa oikeisiin lukemiin perustuvien johtopäätösten tekemistä eläke- ja elämäntapasiirtolaisuuden todellisista vaikutuksista maiden talouteen ja liikkuvuuden trendeihin eri puolilla maailmaa.

2.2 Suomalaiseläkeläiset Espanjassa

Helsingin Sanomissa (19.4.2016) julkaistu artikkeli kertoi Kiinteistömaailman ja Danske Bankin toteuttamasta kyselystä, jossa 1015 suomalaiselta työikäiseltä kysyttiin eläkevuosien asumistoiveista. Puolet vastaajista ilmoitti kyselyn mukaan halukkuutensa muuttaa eläkevuosina osa-aikaisesti ulkomaille ja 25% ilmoitti toiveensa muuttaa eläkevuosina kokonaan pois Suomesta. Kyselyn voi olettaa antavan osviittaa siitä, miten eläkevuosiin satsataan tiettyjä odotuksia elämänvaiheena, jolloin pitkäaikaisia haaveita toteutetaan. Suomalaisten osa-aikaisesti ulkomaille asuvien eläkeläisten määrää on vaikea arvioida edellä mainitun rekisteröitymättömyyden vuoksi sekä sen vuoksi, ettei esimerkiksi Tilastokeskus tilastoi alle vuoden kestäviä muuttoja. Kansaneläkelaitos ja Maistraatti katsovat kuitenkin kansalaisen velvollisuudeksi ilmoittaa aina muutosta ulkomaille, jolloin kunkin muuttajan tilanne arvioidaan erikseen ja esimerkiksi muuton vaikutukset sosiaaliturvaan kuulumiseen päätetään tapauskohtaisesti (Kansaneläkelaitos 2017; Maistraatti). Myös eläkkeen verotukselliset asiat ja eläkkeensaajan verotuksellinen maa päätetään monen asian yhteisvaikutuksesta kuten esimerkiksi muuton pysyvyyden tai väliaikaisuuden perusteella (Verohallinto 2018).

Tilastokeskuksen mukaan Espanja on ollut suomalaisten pitkäaikainen suosikki vapaa-ajanmatkakohteena ja on sitä edelleen. Kanariansaarille matkoja tehdään lähinnä talvikaudella ja Manner-Espanjaan ympärivuotisesti. (Tilastokeskus 2016.) Ensimmäinen matka Suomesta Kanariansaarille tehtiin vuonna 1956 ja kun turistien määrä kasvoi massaturismin myötä 1970-luvulla, avattiin konsulivirasto Gran Canarian saarelle Las Palmasin kaupunkiin (Suomen ulkoministeriö 2014). Massaturismista on hiljalleen poikinut joukko niitä suomalaisia, jotka eivät enää kuulu perinteisen turistin käsitteen alle pidemmän kohdemaassa oleskelun vuoksi. Paula Könnilä (2014) tutki Espanjan Aurinkorannikon suomalaisia ja löysi nimityksiä eri muotoisille viiptymisille. Hän tutki kaiken ikäisiä muuttajia ja heidän joukostaan löytyivät niin superturistit (yleensä kaksi tai

kolme kuukautta Aurinkorannikolla viipyvät) kuin myös kausisiirtolaiset, jotka tavallisimmin viipyvät hieman alle kuusi kuukautta kohteessa ja yli kuusi kuukautta Suomessa verotuksen ja muiden lainsäädännöllisten syiden vuoksi (Könnilä 2014, 72–73).

Suomalaiseläkeläisistä Aurinkorannikolla eli Manner-Espanjassa on tehty joitakin tutkimuksia, kuten esimerkiksi Antti Kariston ruokaan keskittyvä tutkimus, jossa hän pyrki erottelemaan sitä, miten kulttuurierot ruokailutottumuksissa koetaan ja miten ne näin heijastavat laajemmin asenteita ja elämäntapavalintoja. Ruokailuun liittyvät valinnat tulkittiin tutkimuksessa vahvasti elämäntapavalinnaksi, johon kulttuurit vaikuttavat. (Karisto 2013.) Omassa aineistossani ruokakulttuurit näyttäytyvät suomalaiseläkeläisten kohdalla sitovan heitä vahvasti suomalaiseen traditioon, sillä useat Suomi-kerholla aktiivisesti käyvät syövät arkipäivisin kerhon tarjoaman kotilounaan. Tarjolla on viikoittain vaihtuvan ruokalistan aterioita, joita voi kutsua perin suomalaisiksi. Kerholla tarjoillaan esimerkiksi lihapataa, lohta ja perunaa, kalakeittoa ja juhlapäivinä perinteen mukaisia perinneruokia.

Karisto (2008) on kirjoittanut myös teoksessaan Satumaa suomalaisten elämästä ja elämäntavoista Aurinkorannikolla. Suurimpana yksittäisenä ryhmänä tutkimuksessa olivat eläkeläiset. Hän keräsi teokseensa aineistoa kyselyin, haastatteluin ja havainnoiden. Yhtenä tutkimuksen osa-alueena oli suomalaiseläkeläisten ja suomalaisyhteisöjen sosiaaliset ongelmat. Apua tarjottiin jossain määrin yhteisön sisältä, mutta monesti tämä apu ei ollut riittävää ratkaisemaan ongelmia. Karisto tuo esiin sen, että eläkeläisten muutto Espanjaan liittyy myös laajemmin ikääntymisen muutoksiin yhteiskunnassa.

Jenni Spännäri (2013) on tutkinut suomalaisyhteisöjen uskonnollisuutta Espanjan Aurinkorannikolla. Hänen tutkimuksessaan uskonnollinen elämä, jota harjoitetaan Espanjassa, muodostuu paikalliseksi siten, että niin sanotusti diasporiset yhteisöt luovat omat tapansa ja myöhemmin tällä voi olla vaikutusta siihen, ettei kirkon toimintaan palaamista ”kotona” (Suomessa) enää koeta houkuttelevana (Spännäri 2013, 117). Aineistossani tämä Spännärin havaitsema kirkon toimintaan osallistuminen Espanjassa ollessa näyttäytyi samantapaisesti; tutkittavistani osa kertoi, ettei Suomessa osallistu kirkon toimintaan, mutta Gran Canariaalla osallistuu niin kuorojen kuin jumalanpalvelustenkin muodossa saarella sijaitsevan suomalaisen evankelisluterilaisen seurakunnan toimintaan ja kokivat sen tärkeäksi osaksi elämää saarella.

Anu Valve keräsi tarinoita Aurinkorannikon asukkailta ja niiden joukossa myös muutama eläkeläinen kertoo elämästään omaan aineistooni verraten tutulta kuulostavaan sävyyn: ”Oli pakko muuttaa Aurinkorannikolle. Tai toinen vaihtoehto olisi ollut nököttää Suomessa sisätiloissa aina kun lämpötila laskee alle nollan ja silti imeä astmalääkettä” (Valve 2012, 14). Valveen keräämissä tarinoissa ilmenee samankaltainen koettu yhteys ikääntymisen ja Suomessa sisätiloihin jäämisen

välillä, kuin tutkielmani aineistossa. Paikkana Suomen koettiin aineistossani merkitsevän ikääntyneille muun muassa ”kiikkustuoliin jäämistä” ja ”niin liukkaita katuja, ettei voi lähteä kotoa ulos”.

Kaiken kaikkiaan suomalaiseläkeläisistä Espanjassa on löydettävissä verrattain vähän laadullista tutkimusta. Tutkimus on keskittynyt enemmänkin alueen suomalaisturismiin (esim. Selänniemi 2001) ja kansainvälisissä tutkimuksissa Espanjaan suuntautuvaa eläkesiirtolaisuutta on tutkittu muun muassa Ruotsista tai Iso-Britanniasta muuttaneiden näkökulmista (esim. Oliver 2008; O'Reilly 2003; Gustafson 2009). Sellaisia tutkimuksia, jotka kuvaavat suomalaiseläkeläisten monipaikkaisen elämäntavan kokemuksellista puolta, en ole yrityksistä huolimatta löytänyt montaa, joten tämän tutkielman puitteissa vertailu tapahtuu lähinnä kansainvälisiin julkaisuihin toisten maiden eläke- ja elämäntapasiirtolaisista. Olen joutunut rajaamaan aineistoani tutkimuskysymysteni mukaan niin, etten voi ottaa huomioon kaikkia mielenkiintoisia näkökulmia, kuten esimerkiksi edellä mainittua ruokakulttuuria sekä uskonnolliseen elämään osallistumista. Seuraavassa luvussa kuvaan tutkielmani aiheen ja tutkimuskysymysteni kannalta keskeisiä teoreettisia käsitteitä.

3. Keskeiset käsitteet ja aiempaa tutkimusta

Tässä luvussa esittelen tutkielmaani ohjaavat teoreettiset käsitteet ja niistä tehtyä aiempaa tutkimusta. Keskeiset käsitteet tutkielmassani ovat *elämäntapasiirtolaisuus* (lifestyle migration), *eläkesiirtolaisuus* (retirement migration), *paikka* ja *paikkaan kiintyminen* (place attachment) sekä *ikääntyminen*.

3.1 Elämäntapasiirtolaisuus

Elämäntapasiirtolaisuudella tarkoitetaan teoreettisena käsitteenä kaiken ikäisten yksilöiden liikkumista paikasta toiseen osa- tai kokoaikaisesti, kun liikkumisen taustalla on syystä tai toisesta parempi elämänlaatu tai paremmat mahdollisuudet kohteessa kuin paikassa, josta lähdetään. Tämä teoreettinen käsite on pyritty rakentamaan dynaamiseksi siten, että se sisältää aiemmista määritelmistä poiketen useita ikäryhmiä ja liikkumisen aikoja. Aiemmat määritelmät ovat kuuluneet sellaisen yläkäsitteiden joukkoon kuten vapaa-ajan siirtolaisuus, toisen kodin omistajat ja eläkeläiset tai kausisiirtolaisuus, jotka ovat rajanneet ilmiötä tiettyyn ryhmään kuuluvaksi. (O'Reilly & Benson 2009, 3.)

Elämäntapasiirtolaisuus on tutkimuksissa yhdistetty globaalisti etuoikeutettuun liikkuvuuden tapaan, joka on sidoksissa historiansa kautta eriarvoisuuteen liikkuvien ryhmien välillä ja siten voidaankin puhua globaalista eliitistä liikkuvuuden suhteen (O'Reilly & Benson 2009, 9). Tämä eriarvoisuus toisintuu myös tavassa toteuttaa elämäntapasiirtolaisuutta, kun elämäntapa mahdollistuu yhteiskunnallisten rakenteiden eriarvoisuuden kautta (Korpela 2009b). Elämäntapasiirtolaisuutta on tutkittu useiden liikkuvien ihmisryhmien kautta ja sen vuoksi tutkimukset käsittävät niin englantilaiset toisen kodin omistajat Ranskan maaseudulla (ks. Benson 2011) ja Espanjan aurinkorannikon skandinaavit (ks. Gustafson 2009) kuin länsimaalaiset nuoret Intian Varanasissa (ks. Korpela 2009a). Näitä sijainniltaan, iältään ja lähtemisen motiiveiltaan erilaisia ryhmiä yhdistävä tekijä on pyrkimys etsiä kohdemaasta parempaa elämää kuin mitä lähtömaa tarjoaa: ”The ongoing quest for a better way of life” (O'Reilly & Benson 2009, 10).

Syyt lähtöön vaihtelevat yksilöiden välillä, mutta yhteistä lähtijöille on vaihtoehtojen etsiminen nykyiseen elämäntapaan ja irtautuminen lähtöpaikasta yksilöllisellä omaan elämään liittyvällä tasolla tai laajemmin irtautuminen yhteisöstä. Lähtijöitä myös yhdistää oman elämän uudelleenmäärittelyn tarve. Tarve määrittelyyn kumpuaa ja tulee osaksi arkea uudessa elämänpiirissä.

Käytännössä se tulee näkyväksi siinä, miten määritellään työn suhde uuteen elämäntapaan tai vapaus aiemmista lähtöpaikassa olleista velvoitteista. Keskeisin yhdistävä tekijä kaikille lähdön syystä huolimatta on paremman elämän etsiminen ja tämä etsiminen on käsitteellistetty *projektina*. Lähteminen ja uuteen paikkaan saapuminen ovat osa projektia, jonka kautta nähtynä, ikään kuin jatkumona, selittyy elämäntapasiirtolaisuuden nykyinen määrittely. Se on enemmän kuin päätös lähteä, sillä se jatkuu yli ajan ja paikan. (O'Reilly & Benson 2009, 1-3.)

Kate Torkington (2010) kirjoittaa, että Portugalissa asuvista Pohjois-eurooppalaisista käytetty termi ”residential tourist” viittaa sellaiseen joukkoon ihmisiä, jotka eivät kuulu siirtolaisiin eivätkä turisteihin. Puolestaan termi siirtolainen (immigrant) viittaa Afrikasta, Aasiasta, Brasiliasta ja Itä-Euroopasta tulleisiin ihmisiin, jotka asuvat Portugalissa. Mielenkiintoista on, että Torkingtonin havaintojen mukaan mediassa ja akateemisissa keskusteluissa ei koskaan viitatakaan Portugalin siirtolaisista puhuttaessa Pohjois-Euroopasta tulleisiin asukkaisiin. (Torkington 2010, 100.) Torkington kritisoi termien käytössä sitä, että tehtäessä eroa turistin ja siirtolaisen välille, sekä nimettäessä näiden väliin jääviä asukkaita (esimerkiksi kahden kodin omistajat tai osan vuodesta Portugalissa elävät) keskeistä on aika, jonka viettää kohdemaassa. Myöskään termi ”kotiutua” (settle) ei tyydytä Torkingtonia, sillä hänen mukaansa useilla asukkailla ei ole tavoitteena kotiutua Portugaliin, vaan he viettävät aikaansa toisten oman maan asukkaiden kanssa eivätkä esimerkiksi opettele paikallista kieltä. Kielen opiskelun puutteen elämäntapasiirtolaisten kohdalla ovat havainneet myös muut tutkijat (Gustafson 2009; King, Warnes & Williams 2000; Korpela 2009a; Selänniemi 2001). Torkington kirjoittaa, että erotuksena turistista ja siirtolaisesta näitä ihmisiä voi perustellusti kutsua elämäntapasiirtolaisiksi, sillä keskeistä on kodin perustaminen ja motivaation liikkumiseen aiheuttaa jokin muu kuin työ. Yhdistävänä tekijänä on myös elämänlaadun paraneminen lähtemisen myötä. Suunta elämäntapasiirtolaisuudessa on sama kuin turismissa eli pohjoisesta etelään (sun-seeking tourism routs). (Torkington 2010, 100–103.)

3.1.1 Suuntana etelä

Turismi tutkimuskohteena on kiinnostanut muiden muassa antropologeja ja siitä tehdyt tutkimukset osoittavat osittain samanlaisia havaintoja kuin elämäntapasiirtolaisuuden tutkimus. Turisti on teoreettisen määritelmän mukaan henkilö, joka väliaikaisella vapaa-ajallaan matkustaa pois kotoa tarkoituksenaan kokea muutosta (Smith 2001a, 16). Suunta on mielellään etelä ja siellä aurinko on motivoiva tekijä, kuten Tom Selänniemen (2001) etnografinen tutkimus Playa del Inglesin turisteista osoittaa. Selänniemi kirjoittaa, että ”etelä” ja ”etelänmatka” ovat tyypillisesti olleet

suomalaisturisteille matkoja paikkaan, jossa oikeastaan vain aurinko, lämpö ja mukavuus ovat merkityksellisiä. Ne ovat kaukana matkoista, joissa tarkoitus on perehtyä paikalliseen kulttuuriin, nähtävyyksiin tai ihmisiin. Selänniemi kutsuu tätä käsitteellä rajattu etelä (liminoid south) ja kirjoittaa, että turistit, jotka suuntaavat sinne eivät aiokaan matkustaa vieraaseen paikkaan eli *vierailla* jossain. He lähtevät hetkeksi pois kotoa, työstä tai ikävistä asioista, jotka liitetään arkeen. Tarkoituksena on mennä ”lataamaan akkuja”. Tässä turismin muodossa suunta on ”etelä”, muuten matkakohteella ei ole merkitystä. (Selänniemi 2001, 87–88.)

Tutkimuksessaan Selänniemi keräsi matkapäiväkirjoja turisteilta ja kaksi lainausta samasta päiväkirjasta kuvastavat hyvin etelänmatkan merkityksiä matkailijalle: ”Matkapäivä 3: Aamu oli tuulinen, mutta lämmin. Olemme jo käyneet kaikilla päiväretkillä, joten emme mene tällä kertaa. Kävelimme rannalle katsomaan merta, mutta siellä oli mahdotonta olla, koska tuuli niin kovaa. Tulimme takaisin altaalle ottamaan aurinkoa ja istuimme ja makasimme neljä tuntia auringossa. Meille tuli nälkä, joten menimme Casa Finlandiaan syömään. Sitten otimme nokoset ja illalla menimme laulamaan karaokea. Oli hyvä päivä. Matkapäivä 9: Ensimmäinen aamu ilman pilviä taivaalla. Tästä päivästä tulee kuuma. Alamme tuntea muita suomalaisia. Menimme samaan ravintolaan syömään kuin viimeksi. Illalla kävelimme samaan paikkaan katsomaan karaokekisaa. Tunnemme myös sieltä ihmisiä.” (Selänniemi 2001, 85.) Tämä 52-vuotiaan naisen päiväkirja sisältää ne elementit, joita Selänniemi kuvaa tyypillisinä etelänmatkojen turisteille. Aurinko ja sää saavat mainintoja ja aikaa vietetään tutuissa ympäristöissä toisten suomalaisten kanssa eikä tarkoituksena ole tutustua paikalliseen elämään. Se, että paikalliseen elämään tutustuminen tai integraatio paikalliseen väestöön, ei erityisesti herätä kiinnostusta, on havaittu myös elämäntapa- ja eläkesiirtolaisuuden tutkimuksissa (vrt. esim. Gustafson 2009; Oliver 2008; King, Warnes & Williams 2000; Torkington 2010).

Graburn (2001) on käsitteellistänyt turismia sekularisoituneena rituaalina, jolla on merkitys kodin ja työn ulkopuolella. Se toimii vastapainona arjelle tai tavanomaiselle ja erityinen merkitys on tämän rituaalin tapahtumisella poissa kotoa. (Graburn 2001, 42–43.) Graburn vertaa turistin lähtöä matkalle pyhään tai uskonnolliseen toimitukseen valmistautumiseen: rituaaleihin kuuluu suunnittelua, matkan varaamista, matkatavaroiden hankkimista ja joskus jopa läksiäisjuhlien pitämistä (Graburn 2001, 46). Smith puolestaan tuo esiin näkökulman turismista suurena markkinavoimana, joka alkoi 1970-luvun massaturismin myötä ja samalla kulttuurin välitys muodostui merkittäväksi kauppatavaraksi. Tämä kulttuurin välitys meni kauppatavarana jopa niin pitkälle, että yksilöt ja kulttuuriset ryhmät kokivat oikeutensa itsemäärättelyyn uhattuna tai kadotettuna. (Smith 2001b, 278–280.) Näiden kahden näkökulman välissä on MacCannellin ajatus toiseuden kokemuksesta, jota turismilla yritetään tavoittaa. Ilmiötä voi käsitteellistää luonteeltaan

postmoderniksi, sillä lopulta matkustaminen pois kotoa tulee merkityksettömäksi siten, että jokaisen maailman paikan ollessa potentiaalinen matkustamisen kohde, paikat alkavat muistuttaa toisiaan eli *kotia*. Turistit siis tekevät jokaisesta vierailemastaan kohteesta lopulta samanlaisen. Näin MacCannell kysyykin, tuhoako tarve matkustaa siten itse itsensä. (MacCannell 2001, 380.) Olipa kyseessä rituaali, kauppatavara tai kodin etsintä toiseuden kautta, on turismi lähellä elämäntapasiirtolaisuutta muutoksen näkökulmasta: ”...matkustaa pois kotoa tarkoituksenaan kokea muutosta” sisältyy määritelmään turistista. Saman havainnon muutoksen etsimisestä lähtemisen kautta voi tehdä elämäntapasiirtolaisista. Muutoksen laatu ja kesto saattavat vaihdella, mutta sen etsiminen yhdistää lähtiä.

3.1.2 Elämänlaatua etsimässä

Lähtemisen kautta elämäntapasiirtolaiset pyrkivät johonkin, joka on paremmin kuin aiemmin. Mari Korpelan (2009a) väitöskirjassa tämä jokin oli nuorille reppureissaajille, joista tuli toistuvien Intian vierailujen myötä elämäntapasiirtolaisia, henkinen ulottuvuus. Tuo henkinen ulottuvuus sai aikaan sananmukaisesti ”paremmat vibat” Intiassa kuin maassa, josta Intiaan oli tultu. Korpela kertoo etnografisessa tutkimuksessaan, kuinka hänen haastattelemansa länsimaalaiset ovat lähteneet Intiaan, koska elämä lähtömaassa ei ollut tyydyttävää. Näitä länsimaalaisia yhdistävä ajattelutapa on, että hyvä asuinpaikka täytyy erikseen löytää eikä se välttämättä ole se, johon on syntynyt. Haastateltavat kuvaavat elämäänsä paikasta toiseen siirtyvänä, mutta he myös (muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta) haaveilevat lopulta pysyvämmästä asuinpaikasta. (Korpela 2009a, 106–107.) Tutkittavani sopivat Korpelan ja muiden tutkijoiden havaintoihin paremman elämän etsimisestä ja löytämisestä lähtemisen syinä ja siten sopivat teoreettiseen määritelmään elämäntapasiirtolaisista.

Elämänlaadun paraneminen saa siis elämäntapasiirtolaiset liikkeelle, mutta mikä saa heidät pysymään paikallaan pitkiä aikoja, palaamaan aina uudelleen samaan paikkaan ja ennen kaikkea matkustamaan lähtemisen ja palaamisen rytmissä? Korpelan haastattelemissa länsimaalaisista useat palasivat osaksi vuotta tekemään töitä kotimaassaan ja ansaitsemaan rahaa seuraavaa Intian matkaa varten. Pystyäkseen elämään Intiassa, muodostamassaan paikallisessa tilassa ja paikassa, länsimaalaiset nuoret elävät useissa vaihtuvissa maissa ja kuuluvat moniin verkostoihin. Tilan ovat muodostaneet sosiaaliset siteet ja paikan muodostavat ideaalit elämäntavat ja arvot. (Korpela 2009a, 107–109.) Liikkuvuus siis tuottaa elämän paikkoja ja tiloja ja siten elämänlaadun paraneminen on sidottu useisiin fyysisiin ja sosiaalisiin, abstrakteihin ja materiaalsiin, olomuotoihin. On mielenkiintoista verrata, miten ikääntyvillä elämäntapasiirtolaisilla nämä vaihtuvat paikat ja tilat

ovat mahdollisesti vakiintuneet tai ovatko ne lainkaan vakiintuneet iästä huolimatta. Onko heilläkin nuorten länsimaalaisten tavoin olemassa useita verkostoja (esimerkiksi Suomessa ja Gran Canarialla), joiden kaikkien olemassaolo on edellytys elämänlaadun paranemiselle? Onko niin, että paikallaan pysyminen on vain hetkellinen ilmiö ja nuorten elämäntapasiirtolaisten tavoin Gran Canarian ikääntyvät suomalaiset tarvitsevat useita tiloja ja paikkoja ylläpitääkseen elämänlaatuaan?

3.2 Eläkesiirtolaisuus

IRM eli International Retirement Migration¹ on ollut suosittu tutkimuksen muoto, johon myös elämäntapasiirtolaisuutta on sovellettu. IRM sijoittuu kolmen tieteenalan ja tutkimuskirjallisuuden leikkauspisteeseen, jotka ovat siirtolaisuuden ja turismin tutkimus sekä sosiaaligerontologia (King, Warnes & Williams 2000, xi). IRM:n tutkimuskohteena on eläkeläisten osa- tai kokoaikainen, vapaaehtoisuuteen perustuva muutto erityisesti Espanjan aurinkorannikolle, Portugaliin ja Etelä-Ranskaan lämpimän ilmaston vuoksi ja massaturismin vaikutuksesta. (King, Warnes & Williams 2000; Oliver 2008.) Muutto tapahtuu usein siten, että lähtijöistä tulee kahden kodin omistajia kahdessa maassa. Siten nämä muuttajat eroavat turisteista. (Gustafson 2009, 69–70.) Kun nämä eläkeläiset asuvat kahdessa kodissa vuoden aikana, he käyttävät useita keinoja (transnational strategies) selviytyäkseen arkeen ja muuttoon liittyvistä haasteista. He pitävät sosiaalisia suhteita yllä lähtöpaikkaan, vaikka lähteminen nähdäänkin hyvin yksilöllisenä tekona. Sukulaiset ja ystävät vierailevat Espanjassa, kuten Gustafson totesi haastattelemiensa ruotsalaisten kertomasta. Matkustaminen kahden kodin välillä, puhelin ja internet tarjoavat yhden strategian hoitaa näitä sosiaalisia suhteita fyysisesti etäällä oleviin toisiin. Ongelmia kahden kodin asumiseen muodostuu ajoittain lain puitteissa: aina ei ole selvää, mihin pitäisi rekisteröityä asumaan esimerkiksi terveyspalvelujen saamiseksi. Suurin osa Gustafsonin haastattelemistä Espanjan eläkeläisistä myös yrittää kunnioittaa Espanjan paikallista kulttuuria ja hyväksyä sen koetun erilaisuuden omastaan. Tässä kuitenkin ilmeni ongelmia useilla, kun pettymyksiä ja turhautumista kokeneet ruotsalaiset ilmaisivat vaikeuksia hyväksyä paikallisia naapureita ja esimerkiksi espanjalaista byrokratiaa. (Gustafson 2009, 82–83.)

¹ Käytän tutkielmassa IRM:sta suomennosta 'eläkesiirtolaisuus'

3.3 Paikka ja paikkaan kiintyminen

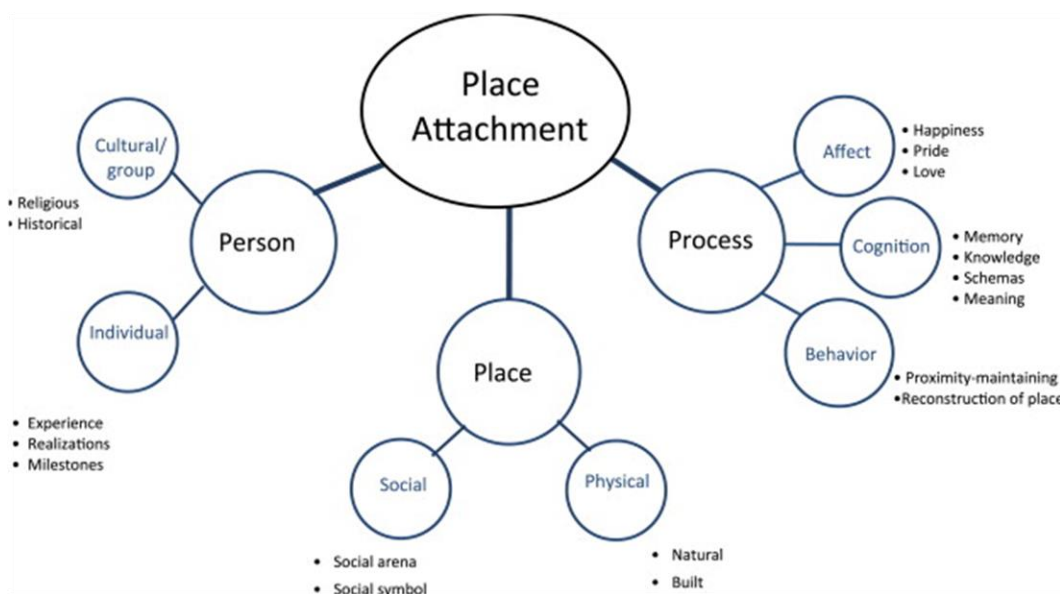
Paikka sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on monivivahteinen käsite, jonka voi löytää niin kansakuntien kuin kaupunkien tutkimuksesta tai yksilön ja paikan suhteen tutkimisesta sekä tiettyihin paikkoihin liitettynä tai nimenomaisesti niistä irrotettuna paikattomuuden tutkimuksena (Scannell & Gifford 2010, 1). Paikka voi viitata käsitteenä laajoihin kokonaisuuksiin (esimerkiksi universumi tai maailma), keskikokoisiin (kaupungit, naapurustot), tai pieniin (kodit, huoneet, esineet). Käsite vaihtelee myös sen mukaan viittaako se konkreettisiin vai symbolisiin paikkoihin. (Low & Altman 1992, 5.) Altmanin ja Lown teoksessa *Place Attachment* (1992) he määrittelevät käsitettä paikka siten, että: ”Paikka viittaa tilaan (space), joka on saanut merkityksensä henkilökohtaisen, ryhmä- tai kulttuurisen prosessin kautta” (Low & Altman 1992, 5). Paikan käsite on siten moniselitteinen, että sen merkitykset ovat tieteellisessä tutkimuksessa joskus poikkeavia kansanomaisista paikalle annetuista merkityksistä. Samoin on tilanne myös tässä tutkielmassa sivuamani kodin käsitteen kanssa. Kodin merkityksiin liitetään paljon tunnepitoisia kuvauksia arkisessa kielenkäytössä. Juuri sen vuoksi näiden käsitteiden täsmällinen määrittely onkin tärkeää. (Rapoport 2005, 345–346.)

Akhil Gupta ja James Ferguson (1992) kirjoittavat artikkelissaan *Space, Identity, and the Politics of Difference*, että kulttuurin, paikan ja tilan ollessa oletettavasti yhdensuuruiset, seuraa ongelmia niille, jotka ovat ikään kuin kulttuurien rajamailla alueellisesti. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi pakolaiset, siirtolaiset tai työn vuoksi kahdessa maassa asuvat eivät välttämättä sovi sosiaalitieteiden määritelmiin, jos tila, kulttuuri ja identiteetti ajatellaan yhdenmukaisina. Sosiaalitieteissä ”space” eli tila on yläkäsite myös kulttuurille ja mahdollistaa liikkuvien yksilöiden ja ryhmien tarkastelua myös kulttuurien rajamailla ja niiden välissä. Tutkielmani kohde on eläkeläiset, jotka asuvat useissa paikoissa ja muodostavat elämäntapansa tälle paikkojen vaihtuvuudelle. He sijoittuvat myös ikänsä puolesta moniin kulttuurisiin normeihin ja odotuksiin, jotka saattavat olla ristiriidassa sen kanssa minkä he kokevat omakseen.

Tavanomaiset määritelmät kulttuuristen erojen taustasta ajatellaan liittyvän paikkoihin. Taustalla olevan ajatuksen mukaan tiettyyn paikkaan kuuluvat omaavat tietyn identiteetin. Ongelmaksi tässä ajattelutavassa muodostuu se, miten käsitteellistetään kulttuurieroja samassa paikassa. Keskeinen kysymys on se, miten voimme ymmärtää kulttuurieroja ilman oletuksia identiteetin ja paikan yhdenmukaisuudesta. Poliittisestikin värittyneet käsitteet ”monikulttuurisuus” ja ”alakulttuurit” sisältävät oletuksia vallitsevan kulttuurin ja sille alisteisten kulttuurien suhteesta. Ne eivät ole neutraaleja ilmaisuja, vaan niihin sisältyy oletamus kulttuurin sidoksista myös paikkaan ja kansalaisuuteen. Kuitenkin näillä käsitteillä on merkitystä siitä näkökulmasta, että kulttuurit

nähtäisiin muutenkin kuin tiettyyn paikkaan liitettynä. Liikkuva yksilö on tullut antropologien ja etnografien kiinnostuksen kohteeksi uudemmassa etnografiassa ja paikallisuus on muuttunut mielessä rakennettuihin tiloihin ja paikkoihin. (Gupta & Ferguson 1992.)

Tutkielmani kannalta olennaista on se, että annetut merkitykset rakentavat erityisen paikan (ja tilan). Paikalle annettujen merkitysten luonteesta ja paikkojen erityisyydestä ovat kirjoittaneet Scannell ja Gifford (2010), joiden kehittämää kolmiosaista mallia käytän tutkielmani paikkaan kiintymisen määrittelyssä. He ovat esittäneet paikkaan kiintymisen monen kirjavien teoreettisten määrittelyjen kattokäsitteiksi kolmiosaista mallia, jonka ideana on yhdistää henkilö, paikka ja prosessi kukin kuvaamaan paikkaan kiintymisen eri puolia (Ks. Kuvio1).

Kuvio1. Place attachment. The tripartite model of place attachment. (Scannell & Gifford 2010, 2.)

Mallissa kolme ulottuvuutta ovat itsenäisiä, mutta tärkeitä komponentteja paikkaan kiintymisen kokonaisvaltaisuutta kuvattaessa. Vaikka mallin painotus on sosiaalisen maailman kuvaamisessa, se sijoittuu tieteen kentässä enemmänkin psykologiseen kuin sosiaalitieteelliseen ihmiskäsitykseen kognitiivisen tiedon käsittelyn komponentin kautta. Tutkielmassani hyödynnän siitä mallin kahta ulottuvuutta: paikka (place) ja yksilö (person), joissa painotus on paikkaan kiintymisen sosiaalisissa merkityksissä. Mallin ulottuvuus 'paikka' jakautuu alaosiin *sosiaalinen* ja *fyysinen* ja 'yksilö' osiin *yksilöllinen* ja *kulttuurinen/ryhmä*. Käytännössä nämä mallin ulottuvuudet tarkoittavat sitä mikä on sen paikan luonne, johon merkityksiä luodaan sekä ketä on se, joka merkityksiä luo. Yksilöllinen ulottuvuus sisältää esimerkiksi yksilöllisiä muistoja, henkilökohtaista kasvua sekä merkittäviä elämänvaiheita (milestones). Kulttuurinen/ryhmä ulottuvuus puolestaan

käsittää symbolisia, ryhmätasolla jaettuja merkityksiä, jotka voivat olla esimerkiksi uskonnollisiin paikkoihin liittyviä (vrt. kirkot). (Scannell & Gifford 2010, 2–4.)

Paikkaan kiintyminen (place attachment) teoreettisena käsitteenä on sosiaalitieteissä määritelty myös syvänä tunnesiteenä tiettyyn erityiseen paikkaan. Paikkaan kiintymisen yhteys tärkeänä merkityksen luojana identiteetin ja kuulumisen kannalta on todettu useissa tutkimussuunnissa. Erityisesti sen on todettu olevan yhteydessä näihin ikäihmisten kohdalla. (Degnen 2016.) Degnen toteutti etnografisen tutkimuksen englantilaiskylässä ja halusi selvittää paikkaan kiintymisen sosiaalisia puolia. Hän selvitti tutkimalla ikääntyviä ihmisiä sitä, miten esimerkiksi sosiaalinen muisti ja ajankulun merkitys linkittyvät paikkaan kiintymiseen. Hän osoittaa tutkimuksessaan, miten paikkaan kiintyminen on voimakkaasti sidoksissa sosiaaliseen maailmaamme niin muistojen kuin kehollisen kokemuksenkin kautta. (Degnen 2016.)

Degnen huomauttaa miten muun muassa antropologiassa paljon tutkittua kuulumisen tunnetta käytetään myös paikkoihin liittyvinä merkityksinä ulko- ja sisäpuolisuuden määrittelyssä. Toisin sanoen kysymys kuuluu, ketä lasketaan kuuluvaksi ”meihin” ja ketä ei. Kuulumisen käsitteellä, jonka Degnen näkee linkittyvän paikkaan kiintymiseen, hän muistuttaa siitä, että paikkaan kiintymisen yleensä positiivisina pidetyistä konnotaatioista huolimatta myös paikkaan kiintyminen voi osoittaa sosiaalisena ilmiönä tarkasteltuna heikkoutensa. (Degnen 2016, 1651.)

Liikkuvuuden (mobility) ja paikkaan kiintymisen yhteyttä tutkittaessa paikkojen määrittelyt ja merkitykset ovat tutkimuksissa vaihdelleet paljon (Gustafson 2006, 29–30). Näiden kahden ilmiön ja käsitteen oletettu toisensa poissulkevuus kyseenalaistuu teoretisoinneissa, kun tutkimuksissa liikkuvuus paikkojen välillä ei välttämättä poista paikkaan kiintymisen tärkeyttä. Päinvastoin useaan paikkaan kiintyminen voi jopa voimistua ja saada voimansa siitä oletuksesta, että ihmisen tulisi ensisijaisesti *kuulua* yhteen paikkaan. Yhteen paikkaan kuulumisen näkökulmasta vahvistuvat institutionaaliset käytännöt, joita puolestaan muun muassa kansallisvaltiot ylläpitävät järjestelmissään ja poliittisissa toimissaan. Liikkuvuuden ja paikkaan kiintymisen yhteyttä tutkimalla voidaan saada tietoa myös siitä, miten useissa paikoissa asuminen voi törmätä oletuksiin ja käytänteisiin, jotka suosivat yhteen paikkaan kuulumista ensisijaisena tapana asua ja elää. (Gustafson 2006, 30–31.)

3.4 Ikääntyminen

Ikääntyminen elämänvaiheena, jolla on painotuksensa annetuissa (yksilöllisissä ja sosiaalisissa) merkityksissä, on tapani hahmottaa ikääntymistä tässä tutkielmassa. Lähestyn ikääntymistä siten hieman eri tavoin kuin ainoastaan biologiaan pohjaava näkemys ikääntymisestä kaikille yhteisinä vaiheina. Sosiaalisen konstruktionismin mukainen käsitys korostaa ikääntymiselle annettujen merkitysten muovautumista sosiaalisesti. Tällä tavoin näkemys myös kyseenalaistaa sen voidaanko ikääntymisen sanoa merkitsevän kaikille samaa asiaa ja koetaanko se samalla tavalla yksilöstä riippumatta. Pikemminkin kyseessä on elämänkulku (life course) ajattelu sillä tavalla, että tietyt yhteiskunnan odotukset ja roolimallit voidaan nähdä syntyvän sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. (Holstein & Gubrium 2007, 4–5.) Nämä odotukset ja roolimallit kenties ohjaavat yhtä lailla ikääntyvän henkilön identiteetin muodostusta kuin myös hänen ympäristöään ja siten ne saattavat vaikuttaa ikääntymisen näkemiseen negatiivisina tai positiivisina odotuksina. Jos henkilö mieltää oman vapaa-ajan ansaituksi eläkeiässä, mutta ympäristö odottaa esimerkiksi ”isovanhemman” rooliodotusten täyttöä ennen omaa aikaa, saattaa koettu isovanhemmuus tuntua painolastilta arjessa.

Caroline Oliver kirjoittaa teoksessaan “Retirement Migration: Paradoxes of Ageing” siitä, kuinka tärkeää on tuoda esiin ikääntyvän väestön näkökulmasta niitä jännitteitä, joissa he elävät. Yhtäältä kulttuuriset viestit ja odotukset nuorekkuudesta ja terveydestä kohtaavat sen todellisuuden, jossa fyysinen kunto alkaa heikkenemään ja jaksaminen ei enää ole samalla tasolla kuin nuorena. (Oliver 2008, 2.) Oliver korostaa myös yksilöllisten kokemusten ja tarinoiden keräämisen tärkeyttä ikääntyvän väestön keskuudessa. Tutkielmani keskittyy juuri ikääntyvään väestöön, joten heidän näkökulmansa on suhteutettava tähän laajempaan kulttuuriseen kontekstiin, jossa he elävät.

William Sadler on kritisoinut sitä, että ikääntymisen odotetaan noudattavan tiettyä kulttuurisidonnaista normaalia ”rappeutumista” painottavaa kaavaa ja hän on tarjonnut vaihtoehdoksi tarkastella ikääntymistä enemmänkin yksilön potentiaalin kautta. Sadler kirjoittaa, että kenties emme vielä ole tarpeeksi käsittäneet pitkäikäisyyden ja lisääntyneiden elinvuosien mahdollisuuksia. (Sadler 2000, xiii–xiv.)

Eläköitymistä tutkimuksissa tarkastellaan usein sitä kautta millaisen elämänkulun käännekohdan, tai kriisin, se aiheuttaa henkilölle. Eläköitymisen tarkastelussa yksi nykytutkimuksen painopiste on siinä, miten tässä käännekohdassa ja missä määrin yksilö pystyy toteuttamaan omia tavoitteitaan tai toisaalta huolehtimaan omasta tai toisten hyvinvoinnista. King, Warnes ja William näkevät ikääntymisen sosiaalisena konstruktiona muuttuneen viime vuosisadan aikana viidestä syystä. Näitä ovat työntekoon liittyneet muutokset niin, että eläköityminen on laajentunut ja käsittää

yhä enemmän eläkevuosia henkilöä kohden. Toiset syyt ikääntymisen muuttuneisiin käsitystapoihin ovat elinajanodotteen kasvu, varakkuuden kasvu, koulutuksen lisääntyminen sekä asumisolojen paraneminen. (King, Warnes & Williams 2000, 5–10.)

Onnistunut ikääntyminen

Onnistuneen ikääntymisen² (successful aging) käsite on vaikeasti määriteltävä ja määritelmät myös muuttuvat ajan myötä. Onnistuneelle ikääntymiselle ei olekaan olemassa vakiintunutta määritelmää, vaan määritelmiä on löydettävissä useita. Haasteena täsmällisen määrittelyn muodostumiseen on käsitteen monitulkintaisuus sekä se, että vanheneva väestö on heterogeenistä ja yhteiskunnat, joissa he elävät, ovat alati muuttuvia (Nosraty 2018, 20). Onnistuneen ikääntymisen peruspilareina on pidetty sairastumisen pientä todennäköisyyttä, hyvää kognitiivista ja fyysistä toimintakykyä sekä aktiivista elämään liittymistä. Aktiivisuus sisältää tuottavan roolin sekä sosiaaliset suhteet. (Rowe & Kahn 1997, 433.) Yksi mahdollinen lähestymistapa onnistuneen ikääntymisen tarkasteluun voisi olla se, miten ikääntyvät ihmiset itse arvottavat ikääntymisen onnistumisen elämässään (Nosraty 2018, 19). Pääasiallisesti onnistuneen ikääntymisen määritelmä on tullut biolääketieteellisistä tutkimuksista ja vanhemman ihmisen omia kokemuksia ja tulkintoja onkin alettu vasta viime vuosina arvostamaan tutkimuksellisesti (Nosraty 2018; Tilvis 2006).

Sosiaaligerontologiassa ikääntymistä tutkitaan sosiaalitieteellisestä näkökulmasta ja sen puitteissa on muodostunut muutama merkittävä ikääntymisteoria, joista jokainen tarjoaa ikääntymisen onnistumiseen eri näkökulman. Aktiivisuusteorian mukaan keskeistä on aiemmin elämässä olleiden aktiviteettien jatkaminen tai korvaaminen myöhemmällä iällä. Ikääntymisen onnistuminen siis liittyy jonkin tuottavan roolin ylläpitoon, joka teorian mukaan myös sitoo ikääntyvän ihmisen yhteiskuntaan. Irtaantumisteoria puolestaan painottaa onnistuneen ikääntymisen liittyvän siihen, että yksilö ikääntyessään irtaantuu aktiivisesta elämästään ja hyväksyy tämän osaksi vanhenemista. (Hillier & Barrow 2007, 87–90; Nosraty 2018, 21–22.) Teorioita on kritisoitu siitä, että hyvän ikääntymisen nähdään edellyttävän tiettyjä vaiheita osana ikääntymistä; joko vuorovaikutusta ja aktiivisuutta taikka luopumista ja passiivisuutta elämässä. Jatkuvuusteoria painottaa ikääntymisen eri tyylejä ja yksilöllisiä valintoja. Se ei siten oleta mitään ikääntymisen onnistumisesta, vaan näkee käsitysten itsestä ohjaavan elämän tyytyväisyyttä ja sitä, että haluttu ikääntymisen ja elämäntapa löydetään. Oleellista on kuitenkin, ettei mikään teoria yksinään pysty selittämään kaikkea, mitä onnistuneeseen ikääntymiseen liittyy. (Nosraty 2018, 22–23.) Tässä

² Käsitteen suomennoksessa jotkut tutkijat pitävät kuvaavampana hyvän vanhenemisen käsitettä. Ks. esim. Tilvis (2006)

tutkielmassa määrittelen ikääntymistä ja sen onnistumista siitä näkökulmasta, millaisia merkityksiä ikääntyneet itse niille antavat. Ikääntymisen näkeminen toisaalta sosiaalisesti rakentuvina merkityksinä, jotka näyttäytyvät erityisesti ympäristön odotuksina tiettyyn ikävaiheeseen, ei poista yksilöllisten merkitysten voimaa, vaan niitä rinnan tarkastelemalla ja vertailemalla analysoin paikkamerkityksiä ikääntymisen näkökulmasta.

4. Etnografia menetelmänä ja tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa käyn läpi tutkielmani tekoa ohjanneen etnografisen lähestymistavan sijoittumista kulttuurin tutkimukseen yleisellä tasolla sekä sen periaatteita tutkimusmetodina. Esittelen aineistoani ja analyysin etenemistä sekä luvun lopuksi pohdin tutkielman tekoon vaikuttaneita eettisiä seikkoja.

4.1 Kulttuurien tutkimusta ja etnografiaa

“I take culture to be webs, and the analysis of it to be therefore not an experimental science in search of law but an interpretive one in search of meaning”

Clifford Geertz (1973, 5).

Geertzin kulttuurien luonnetta koskeva lainaus kuvastaa sitä, mitä tällä tutkimuksella pyrin toteuttamaan; etsimään merkityksiä ihmisten puheesta ja toiminnasta ja kuvaamaan sen kautta jotain, joka edelleen voi rakentaa ja tulla osaksi kulttuurien kudelmia.

Etnografisin menetelmin kerätty aineistoni rakentuu niin yksilöllisille merkityksenannoille (haastattelut) kuin sosiaaliselle vuorovaikutukselle (osallistuva havainnointi) sekä havainnoista tutkijana kirjaamiini tulkintoihin (kenttäpäiväkirja). Useiden aineistojen lukeminen osaksi tutkimusta on etnografisessa tutkimuksessa ja analyysissa se, mikä erottaa sen muista metodeista (Huttunen 2010, 43). Tätä tapaa tarkastella aineistoja kutsutaan etnografiassa tiheäksi kuvaukseksi (Geertz 1973). Geertzin muotoileman teorian ydin on symbolien merkityksessä ja kulttuurien tulkinnallisessa tasossa. Ajatus symbolien ja tulkinnan osuudesta tutkimuksessa sisältyy hänen teoriaansa vahvasti liittyvään metodologiseen linjaukseen eli tiheään kuvaukseen. Antropologin/etnografian tehtävänä on hänen mukaansa etsiä merkitysjärjestelmiä, jotka luovat kulttuurin. Geertzin mukaan tämä etsintä tapahtuu aina tulkinnan kautta, joka edellyttää vuorovaikutusta. Tulkintaa merkitysjärjestelmistä tulisi Geertzin mukaan tehdä nimenomaan tiheän kuvauksen kautta. (Geertz 1973, 5–6; 9.) Kuitenkaan kaikkea kuvauksen perustaa ei tehdä vain tulkinnan kautta, sillä yhtä lailla Geertz painottaa, että hyvä kuvaus sisältää antropologista tulkintaa, joka on johdettu yksityiskohdista, merkityksistä ja käsitteiden tarkasta käytöstä. (Geertz 1973, 17–20.)

4.2 Kenttä

Etnografisen tutkimuksen perustana on kenttätö ja myös haastatteluaineistot ovat sidoksissa kenttään. Kentän perusta on myös monimuotoinen; esimerkiksi sosiaalisten suhteiden tila tai konkreettisesti monipaikkainen. (Huttunen 2010, 39–40.) Kenttäni muoto Gran Canarian saarella sai alkunsa konkreettisesti Las Palmasin kaupungin Suomi-kerhosta, mutta se laajeni nopeasti käsittämään myös ne retket, joita kerhon puitteissa tehtiin sekä haastateltavien kodit että vierailut kerhon ulkopuolisten suomalaiseläkeläisten luona. Lopulta havainnoin suomalaiseläkeläisiä myös sellaisissa paikoissa, joissa en odottanut heitä löytäväni, kuten kahviloissa, baarissa ja kaupungin rantabulevardilla. Siten kenttäni laajeni koko siellä viettämäni ajan. Seuraava katkelma kenttäpäiväkirjastani on ensimmäisiä merkintöjä, joita olen kirjoittanut ja se kuvastaa niitä tunteita, joita minulla oli saapuessani fyysisesti kentälle ja aloittaessani varsinaista kenttätöjaksoa.

”Kävelin tänään Suomi-kerhon ohi. En tiedä miksi minua jännittää mennä sinne sisälle. En oikein tiedä vielä, mitä sanoisin tai miten ja kenelle siellä esittelisin itseni ja tutkielmani. Huomiseksi olen päättänyt aikarajan sille, että en enää vain kävele ohi vaan astelen sisälle kerhon tiloihin. Sen mitä itseäni tunnen, olen yllättynyt, että tämä ”kentälle” meno on näin haastavaa. Olisi varmaan helpompaa, jos olisi jo joku tuttu tiedossa tai mukana. Kentälle meneminen tuntuu juuri nyt jotenkin niin konkreettiselta. On tuo yksi tila, fyysinen paikka. Entäpä jos minua ei huoliteta joukkoon. Mitenköhän sitten käy koko hankkeen? En haluaisi myöntää, ettei tästä kentälle menemisestä mitään tullutkaan.”

(Kenttäpäiväkirja tammikuu 2014)

Kun pääsin yli näistä alkuhaasteista ja vihdoinkin sisälle kerhon tiloihin minut otettiin vastaan kohteliaan ystävällisesti. Pian kuitenkin huomasin kentällä olemisen olevan ristiriitaista herättämiltään tunteuksilta. Minua ja tutkimustani kohtaan osoitettiin jossain määrin kiinnostusta, mutta nuori ikäni (tai nuorempi verrattuna muihin kerholaisiin) herätti kummastusta ja sai monet jopa karttamaan seuraani. Kerholla oli alkanut kiertämään huhuja tekemästäni tutkimuksesta ja muutamaan otteeseen juttellessani kerholla jonkun kanssa, joku toinen huikkasi ”älä puhu sille, se on tutkija”. Tämän kaltaiset kommentit saivat minut epäilemään työn onnistumista, mutta onneksi en antanut periksi alkuvaikeuksissa. Lopulta ne, jotka selkeästi halusivat pysyä ”tutkijasta” kaukana, niin tekivät ja minä sain toisaalta jutella rauhassa niiden henkilöiden kanssa, jotka mielellään ja vapaaehtoisuuteen perustuen halusivat kanssani keskustella ja osallistua tutkimukseen. Ajan mittaan etenkin kerhon ulkopuolella osallistuessani esimerkiksi retkille sain myös uusia tuttavuuksia niistä henkilöistä, jotka aluksi epäilivät motiivejani ja karttoivat seuraani.

Kenttätöjaksoillani olin varannut aamupäivistä muutaman tunnin kerholla olemiseen ja niin sanotusti paikkoihin ja ihmisiin tutuksi tulemiseen. Lounastin kerholla ja sen jälkeen siirryin

kirjoittamaan kenttäpäiväkirjaani. Iltapäivisin ja iltaisin käyskentelin rantabulevardilla, jossa hiljalleen tutustuin paikkoihin, joissa suomalaiset viettivät aikaansa. Kun olin tullut joillekin tutuksi myös istahdin kahviloissa suomalaisten porukkaan. Huomasin tämän monesti herättävän kummastusta ja erityisesti kahviloissa istuskellessani minulta kysyttiin, miksi olin tullut ”vanhusten joukkoon”. Toisaalta kysymykset olivat suurempia kuin kerholla, mutta nuori ikäni oli monelle silti epäilyjä herättävä seikka. Kenttätöjaksojeni pituus ei mahdollistanut tämän ikäkuilun ylittämistä monen kohtaamani ihmisen kanssa. Toisaalta jotkut tulivat kentällä niin tutuiksi, että muun muassa minua pyydettiin mukaan terveyskeskuskäynnille tueksi sekä minulle soitettiin ”jotta joku tietäisi, että siirtyy illalla paikallisen sairaalan vuodeosastolle”. Kohtaamiset tekivät kenttätöystä antoisaa, mutta myös haastavaa, sillä jouduin tutkimuksen teon ohella pohtimaan rajanvetoa tutkija/ystävä välillä.

4.3 Aineisto

Aineiston kerääminen alkoi tammikuussa 2014. Osallistuin tuolloin Gran Canarian saarella Las Palmasin kaupungissa Suomi-kerhon toimintaan ja toteutin osan haastatteluista. Kenttäpäiväkirjan pitäminen alkoi myös tuolloin. Silloin olin kentällä vajaan kuukauden. Toisen kerran kentälle lähdin vuonna 2016 tammikuussa ja vietin runsaan kuukauden suomalaiseläkeläisten parissa. Haastateltavat etsin ensisijaisesti saarella toimivan Suomi-kerhon kautta, jossa on tällä hetkellä noin 400 saarella talvehtivaa jäsentä ja heistä noin 200 voidaan lukea kerhon aktiivisiksi jäseniksi. Aktiiviset jäsenet käyvät kerholla ”töissä”, kuten he itse kuvaavat kerhon vapaaehtoistoimintaan osallistumista tai osallistuvat kerhon toimintaan muuten esimerkiksi retkien tai toimintaryhmien muodossa.

4.3.1 Puolistrukturoidut teemahaastattelut

Haastatteluaineistoni koostuu kymmenestä teemahaastattelusta, joissa käytin haastattelurunkoa. Kaikki haastattelut yhtä lukuun ottamatta on toteutettu yksilöhaastatteluna. Yksi haastattelu on pariskunnan haastattelu, jossa he vastasivat vuorotellen kysymyksiin. Siten haastateltuja on yhteensä 11. Haastattelurungon teemat olivat kuvailu elämästä Gran Canarialla ja Suomessa, tyypillinen arkipäivä, syyt muutolle, ajatukset kod(e)ista, sosiaaliset suhteet ja tulevaisuuden näkymät. Teemahaastatteluissa on osio, jolla kartoitan haastateltavien näkemyksiä lähtemisen syistä ja elämäntavan merkityksestä heille itselleen ja heidän lähipiirilleen. Kysyn kysymyksiä asuinpaikan

merkityksestä ja sosiaalisten suhteiden rakentumisesta kahdessa tai useammassa maassa asuessa. Haastateltavat löysin paikan päältä, eli kentälle päästyäni. Vein kerhon ilmoitustaululle lapun, jossa kerroin hieman itsestäni ja tutkielmastani. Sain yhteydenottoja puhelimitse, mutta suurin osa tuli ilmaisemaan halukkuutensa osallistua tutkimukseeni paikan päällä kerhon tiloissa sekä kerhon järjestämien retkien aikana.

Haastatelluista neljä on kerhon ulkopuolelta eli he eivät ole aktiivisesti tekemisissä kerhon kanssa. Heistä kaksi on täysin kerhon toiminnasta ulkopuolella ja kaksi käyttää kertomansa mukaisesti kerhoa ”lounaspaikkana”, eli he käyvät siellä syömässä, mutta eivät muuten vietä aikaansa kerholla. Nämä haastateltavani löysin kerhon ulkopuolisten kontaktieni kautta. Näiden neljän haastattelun kautta pyrin saamaan vertailua siihen, millaisiksi elämänpiirit ja koti muodostuvat silloin, jos henkilö ei aktiivisesti hakeudu kerhon puitteissa toisten suomalaisten pariin. Kenen kanssa he muodostavat sosiaaliset suhteensa ja miten arki toimii eri tavalla kuin aktiivisilla suomikerholaisilla, oli kiinnostuksen kohteeni näissä teemahaastatteluissa.

Kaikki haastatellut ovat eläkkeellä. Osa haastatelluista on sairaseläkkeellä. Iältään he olivat haastatteluhetkellä 59–72 –vuotiaita. Haastatelluista viisi on naisia ja kuusi miehiä. Haastattelujen kestot vaihtelevat 40 min ja 1,5 tunnin välillä. Suurin osa haastatteluista on kestoaltaan noin 60 min., minkä verran olin etukäteen pyytänyt varaamaan aikaa. Haastattelupaikaksi sovimme aina sen mikä parhaiten kulloinkin sopi. Haastattelupaikkoja olivat Las Canterasin ranta Las Palmasissa, rantabulevardin kahvila, saaren eteläosassa sijainnut suomalaisravintola sekä haastateltujen kodit. Haastatteluista seitsemän toteutui kodeissa. Tämä tarjosi tilaisuuden samalla havainnoida koteja; mitä symboleja Suomesta/Espanjasta ym. löytyy tai miten paljon ja millä tavoin kotia on ylipäänsä sisustettu.

4.3.2 Osallistuva havainnointi

Osallistuva havainnointi on tutkimusmetodina etnografiassa keskeinen (Huttunen 2010; Sluka & Robben 2007). Sluka & Robben kirjoittavat tämän metodin kahdesta puolesta kenttätöössä ja tutkijan roolista kentällä ollessa; toisaalta tutkija on sisällä tutkimassaan ilmiössä (’subjective insider’), jolloin hän oppii ne merkitykset, joita tutkittavat itse antavat asioille. Toisaalta tutkija on ulkopuolinen (’objective outsider’), jolloin hän havainnoi, vertailee ja tekee sellaisia päätelmiä, joita ei pystyisi sisäpuolisena tekemään. Tämän jaon voi nähdä vertautuvan määritelmään konkreettisesta kenttätöön toiminnasta; kentällä ollessaan tutkijalla on kaksijakoinen tehtävä; toisaalta hänen on osallistuttava havainnoiden, mutta yhtä merkittävää on kirjoittaa näistä havainnoista ja kirjata ne systemaattisesti

ylös (Emerson, Fretz & Shaw 2011). Ollessaan kentällä tutustumassa ja keräämässä aineistoaan, tutkijan on ajoittain vetäydyttävä kirjoittamaan ylös näkemäänsä ja kuulemaansa, jotta voi ymmärtää paremmin tutkimiansa ihmisiä ja ilmiöitä (Sluka & Robben 2007).

Nähdäkseni subjective insider/objective outsider -rajanveto tekee mahdolliseksi sen hyväksymisen, että sisä- ja ulkopuolisuudesta tutkijana ei koskaan ole mahdollista päästäkään eroon. Hermeneuttinen ymmärtäminen, josta mm. Liisa Malkki (2007) on kirjoittanut, kuvastaa sitä kehää, jossa etnografinen tutkimus toteutuu. Malkki kirjoittaa, ettei tämän ymmärtämisen tuloksena saavuteta yksiselitteisiä tuloksia, vaan enemmänkin päättymätöntä toimintaa. Siten näen myös osallistuvan havainnoinnin katkovan subjektin ja objektin rajat ja tuottavan tällä ymmärryksen lähtökohdalla ainutkertaista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Osallistuva havainnointi onkin sisä- ja ulkopuolisuuden jatkuvaa dynamiikkaa ja synteisiä (Sluka & Robben 2007).

Tutkielmani aiheen ja tutkimuskysymysteni kannalta koin keskeiseksi osallistua siihen elämään, jota Gran Canarialla kausittain asuvat suomalaiset viettävät. Helpoimmaksi tavaksi osallistua tähän elämään, ja havainnoida suomalaisten elämää saarella, osoittautui Las Palmasin Suomi-kerhoon liittyminen. Paikalle päästyäni liityin jäseneksi kerhoon kahden kauden ajaksi. Ensimmäisen kenttätöjakson aikana tutustuin kerhoon, sen jäseniin, etsin haastateltavia ja toteutin haastatteluja. Osallistuin muutamille retkille ja kerhon arkeen. Toisen jakson aikana eli alkuvuonna 2016 vietin aikaani kerholaisten parissa ja osallistuin retkille ja tapahtumiin. Kerhon ulkopuolinen osallistuva havainnointi oli lähinnä niiden paikkojen etsimistä ja tutustumista, joissa suomalaiset talviasukkaat viettävät aikaansa. Osallistuvan havainnoinnin osuus on työssäni koottu kenttäpäiväkirjaani, josta olen ottanut haastattelujen lisäksi lainauksia aineiston analyysiini. Kenttäpäiväkirjassani on kirjattuna lähinnä epävirallisia keskusteluja, mietintöjä, ihmetyksiä ja havaintoja, joita tein jaksojen aikana. Lisäksi olen kirjannut päiväkirjaan niitä ajatuksia ja ideoita, joita on syntynyt aineiston keräämisen jälkeen.

4.4 Aineiston analyysitavat

Jaottelin aineistoani ensimmäiseksi sellaisten käsitteiden alle, jotka ovat tutkielmassani keskeisiä. Nämä käsitteet olivat lähteminen/paluu, Suomi/Gran Canaria, ikääntyminen, tulevaisuus ja elämäntapa. Etsin sellaista puhetta, jossa haastateltavat ja kenttäpäiväkirjani mielestäni kuvasivat näistä käsitteistä jotain. Koin vaikeaksi päästä tässä kohdin aineiston analyysissäni eteenpäin, joten aloin lukemaan sitä uudelleen siitä näkökulmasta, miten elämäntapasiirtolaisuuden ja

eläkesiirtolaisuuden tutkimuksessa aihetta on käsitelty. Tein jakoja sen suhteen, kertooko aineistoni enemmän aikaan, paikkoihin vai kenties sosiaalisiin suhteisiin liittyvästä tematiikasta. Lopulta aineistoani luettua tämän teoriasta kumpuavan lukutavan läpi havaitsin, että aineistoni on ensisijaisesti kertomusta kahden paikan välillä tapahtuvasta elämästä. Tätä havaintoani toki olivat ohjanneet kysymäni haastattelukysymykset sekä lukemani teoria- ja tutkimuskirjallisuus. Lopulta myös havaitsin, että useamman kuin kahden paikan välillä, aineistoni kertoo useiden paikkojen välillä tapahtuvasta vertailusta. Missä on hyvä olla, missä on haaveissaan, missä todellisuudessa haluaisi olla ja miksi nämä paikat ovat parempia kuin toiset, olivatkin niitä ”paikkoja”, joita aineisto kuvasti. Tämä vertautuu siihen, miten paikallisuus tutkimuksen kohteena on muuttanut muotoaan mielessä rakennettuihin tiloihin ja paikkoihin (Gupta & Ferguson 1992).

Ryhdyin tekemäni havainnon perusteella pohtimaan sitä mitä paikat merkitsivät näille tutkittavilleni. Koin jälleen haastavaksi saada aineistosta ”kiinni” niin, että voisin siitä jotain sanoa analyysitasolla. Löysin kuvaavan mallin (ks. luku 3), joka sisälsi niitä ulottuvuuksia, joita aineistosta olin aiemmin havainnut. Näitä ulottuvuuksia olivat sosiaaliset, yksilölliset sekä fyysiset paikkamerkitykset. Malli kuvastaa *paikkaan kiintymistä* ja sen on tarkoitus olla teorioita yhdistävä työväline paikkojen ja ihmisten suhteiden merkitysten analysointiin. (Scannell & Gifford 2010.)

Ulottuvuuksien paikantamisen jälkeen aloitin aineiston koodaamisen siitä, mitä aineisto kertoi lähdön ja paluun syistä. Tämä analyysin osio ohjautui elämäntapasiirtolaisuuden teoreettisen käsitteistön kautta, sillä lähdön syyt ovat yksi elämäntapasiirtolaisuutta määrittävistä tekijöistä. Etsin siis aineistosta sellaista puhetta ja sellaisia havaintoja, jotka kuvasivat tutkittavien elämäntapasiirtolaisuutta. Tehtävä ei ollut vaikea, sillä kyseessä on vapaaehtoisuuteen perustuva lähteminen, jonka tavoitteena on elämänlaadun paraneminen jollain tavalla. Yleensä tämä ilmeni aineistossa siten, että Gran Canarialle oli lähdetty lämmön ja auringon vuoksi, pimeää ja kylmää talvea pakoon. Syitä lämmön etsimiseen olivat terveyssyyt (esimerkiksi kylmässä paheneva reuma tai lonkkavaiva), kauan suunnitellun haaveen toteuttaminen tai uteliaisuus, kun ystävä tai sukulainen oli kehottanut kokeilemaan asumista ulkomailla.

Toinen koodaamisvaihe oli myös teorialähtöinen, sillä etsin aineistosta tällä kertaa edellä mainitun paikkaan kiintymisen mallin kautta paikan merkityksiä. Aineistossa liitin paikat niihin merkityksiin, joita tutkittavat antoivat muun muassa ”kodeille, kesämökeille, Suomi-kerholle, teknologiavälitteisyydelle, juurille, kahden paikan asumiselle, Suomelle ja Gran Canarialle”. Havaintoaineistosta löysin lisäksi muutaman paikan, jotka osoittautuivat oleellisiksi sosiaalisen elämän tiloiksi (baari, kahvila ja rantabulevardi). Merkittävien paikkojen suhteen aloin luokittelemaan tutkimusaineistoani haastattelujen ja kenttäpäiväkirjan osalta. Tarkastelin luokkia sen mukaan, miten paikat saavat merkityksensä suhteessa toivottuun elämäntapaan (lähtemisen ja

palaamisen jatkumo/prosessi päättymätön). Paikkaan kiintymisen näkökulmasta nimesin kaksi tyyppiä (liikkuvat ja pysyjät), jotka ovat osittain yhtenevät, mutta eroavat toisistaan sen suhteen, millaisena heidät voi kuvata suhteessa elämäntapaan sellaisena kuin se tällä hetkellä on. Toisin sanoen nämä kaksi tyyppiä joko kuvaavat elämäntapaa liikkuvana toivottuna tai ei-toivottuna ja eroavat myös siten paikkaan kiintymisen tavoiltaan. Merkittävät erot muodostuivat tyypittelyn sisällä tekemäni teemoittelun kautta. Eroavaisuudet ilmenevät suhtautumisessa tulevaisuuteen sekä elämänprojektien koetun yksilöllisyyden tai jaettavuuden mukaan.

4.5 Eettiset pohdinnat

Etnografia tutkimusmenetelmänä lähestyy ihmisten arkea niin fyysisenä kuin sosiaalisenakin osallistuvana toimintana. Etnografi osallistuu tutkittaviensa elämänpiireihin ymmärtääkseen ja tehdäkseen tulkintaa siitä, mikä tutkittavien elämässä on merkityksellistä. (Emerson, Fretz & Shaw 2011, 2–3.) Tämä arkeen osallistuminen tekee etnografian työstä erityisen vastuullista, sillä läheisyys tutkittavien kanssa avaa heidän elämästään sellaisia puolia, joita ei välttämättä esiintyisi, jos aineisto koostuisi vain esimerkiksi haastatteluista. Olen kentällä ollessani päässyt ihmisten koteihin, minulle on esitelty perheenjäseniä ja ystäviä sekä olen seurannut sivusta juorujen ja klikkien muodostumista. Kuvaamani esimerkit ovat sellaisia, jotka ovat tutkimuksen raportoinnissa vaatineet erityistä huomiota. Raportoinnissa olen joutunut monesti pohtimaan sitä, miten kirjoitan ihmisistä, jotka tunnen läheisemmin ja miten he mahdollisesti vastaanottavat tulkintani tapahtumista. Apunani monessa tilanteessa on ollut kenttäpäiväkirjani, joka on toiminut reflektoinnin välineenä. Kirjoittamalla auki kokemuksistani kentällä olen joissain tilanteissa saanut sopivaa välimatkaa tapahtumiin ja näin olen pyrkinyt ymmärtämään omien tuntemusten osuutta tapahtumien kulussa ja kenties paremmin raportoimaan havainnoistani. Kentällä olen kokenut ystävyyksien syntymistä ja osa ihmisistä on tullut erityisen läheisiksi tutkimuksen teon vaiheissa. Toisaalta negatiivisiakin kohtaamisia on ollut, joten kenttäpäiväkirja on toiminut paikoin pettymysten kaatopaikkana.

Tulkinta tapahtumista on viime kädessä aina tutkijan omaa ja tässä piilee erityinen vallan elementti. Valta on merkityksellistä toiseuden määrittelyssä ja käsitteellisen jaon siellä/täällä välillä. Kenellä on valta määritellä toiseutta ja erilaisuutta, kysyvätkin Gupta ja Ferguson (1992). Konstruktionistinen näkökulma toiseuteen, erilaisuuteen ja omiin identiteetteihimme kenties vapauttaa ainakin osittain meitä vallan jakautumisesta alueellisesti. Mutta nähdäkseni se tuo etnografiaan myös aina uudelleen määriteltävän asian: mikä on paikan ja ihmisten suhde, ja

erityisesti, mikä on tutkijan paikka tässä rakennetussa (tutkimuksen) tilassa. Näistä tutkimuksen tekoon vaikuttavista seikoista tietoiseksi tuleminen on ollut yksi pyrkimykseni niin kentällä ollessani, kuin myös tutkimusraporttia kirjoittaessani.

Oman roolini tutkijana olen pyrkinyt varmistamaan kaikille tutkittavilleni niin, että olen maininnut aina uusien tuttavuuksien kohdatessani olevani tutkijaopiskelija. Tieteen tekemisen auktoriteetin ja tulkintojen tekemisen aineistosta varmistaminen on toinen seikka, josta olen pyrkinyt olemaan tietoinen tämän tutkielman kirjoittamisen aikana. Olen yrittänyt tavoittaa sen äänen, jolla tutkittavani ovat puhuneet. Tähän olen pyrkinyt sillä, että olen analyysissani sekä havaintojeni purkamisessa auki pyrkinyt säilyttämään merkityksen tason mahdollisimman lähellä tutkittavaa. Toivon, että tämä tutkielma kuvastaa ainakin jossain määrin niitä merkityksenantoja, joita tutkittavani ovat tarkoittaneet, vaikka tulkinnat ovatkin viime kädessä tutkijana omiani.

Olen muuttanut kaikkien haastateltavien nimet tähän tutkielmaan. En mainitse yksittäisten haastateltavien ikää raportissa, sillä tämä saattaisi helpottaa henkilöiden tunnistamista. Sukupuolen olen maininnut nimeämällä haastateltavani, sillä joissakin tilanteissa sukupuoli on analyysini kannalta näyttäytynyt oleellisena tietona.

5. Paikkojen merkitykset liikkuvassa elämäntavassa

Suomalaiseläkeläisten etsiminen tutkimukseeni alkoi Espanjalle kuuluvalla Gran Canarian saarella ja tarkemmin Las Palmasin kaupungissa talvella 2014. Kun astuin alas lentokoneesta kohteessa, tunsin jo lentokentällä, kuinka lämmin ilma puski sisään rakennuksen ikkunoista ja ovista. Tätähän täältä haetaan, ajattelin, auringon lämpöä keskellä kylmää talvea. Turistien joukot lähtivät nopeasti kentältä hotelli- ja muihin majoituksiin. Matkanjärjestäjien edustajat viittoivat kylteillään kentälle saapuneita ihmisiä siirtymään linja-autoihin ja vastailivat tiuhaan tiedusteluihin, minne kunkin pitäisi mennä. Minä hyppäsin sellaiseen linja-autoon, joka vei Las Palmasin kaupunkiin ja mielessäni soi Irwin Goodmanin sanat ”Oo, Las Palmas, sun luoksesi lämpimään”. Muuta en laulusta muistanutkaan, mutta mietiskelin, kuinka paljon vielä saarella on sitä samaa tunnelmaa, johon Irwin aikoinaan on ihastunut. Kaupunki näytti sekoittavan turistit paikalliseen väestöön niin, että useita kieliä kuuli etenkin pitkän rantakadun varrella, mutta muualla kaupungilla kuljeskellessa ihmiset puhuivat lähinnä espanjaa.

Kaupunkia rajaava pitkä ranta ja rantabulevardi rakentavat turismin täyttämää kaupunkimaisemaa, jossa uima-asut ja aurinkovoiteen tuoksu ovat jatkuvasti läsnä ja kiire ja arkinen aherrus kaukana. Meren aallot ja kohina luovat osaltaan kaupungin jatkuvan loman vaikutelman, missä ei tule mieleenkään Suomen tammikuun pakkasen tai pimeys. Rantakadun mittarin näyttäessä +23 celsiusta, on helppo ymmärtää, miksi juuri ilmasto on mainittu useissa eläkesiirtolaisista tehdyissä tutkimuksissa ensisijaisena syynä muuttaa talveksi ”etelään”. Rantabulevardin varrella niin suomalais- kuin paikallisetkin eläkeläiset istuskelevat vaihtaen kuulumisia ja kohdaten tuttavuuksia. Lähellä rantakatua sijaitsee myös vuodesta 1977 alkaen toiminut Suomi-kerho. Kerho toimii saaren suomalaisten, lähinnä eläkkeellä olevien, kohtaamispaikkana. Kerhon toimintaan kuuluvat toimintakauden aikana (lokakuusta huhtikuuhun) viikoittain toistuvat toiminnalliset ryhmät, arkisin lounaan tarjoilu, saunomista, kirjastotoimintaa sekä viikonloppuisin ja juhlapäivinä erityistä ohjelmaa, kuten esimerkiksi karaokea ja tanssiaisia. Lisäksi kerho järjestää retkiä esimerkiksi saaren nähtävyyksiin. Kerhon toiminta perustuu jäsenten vapaaehtoistyöhön. Pääosin kerhon jäsenet ovat saarella talvehtivia suomalaisia enkä juurikaan tavannut sellaisia henkilöitä kerholla, jotka olisivat viipyneet ympärivuotisesti Gran Canarialla. Kerholla ei ole lainkaan toimintaa Las Palmasissa kesän aikana ja se kenties osoittaa sitä, ettei kerholla ole kesällä kävijöitäkään. Poikkeuksen tästä muodostaa kesätapaaminen, jonka kerhon jäsenet organisoivat yleensä järjestettävän Suomessa. Kerhotilan lähistöllä on myös aukio, josta löysin kerholaisia ja muita suomalaiseläkeläisiä kahvittelemasta

moneen otteeseen. Useat haastateltavistani ja muutoin kohtaamistani suomalaiseläkeläisistä asuvat muutaman korttelin säteellä kerhosta.

Kun saavuin ensimmäistä kertaa Las Palmasin Suomi-kerholle keräämään aineistoa tutkielmaani varten, tiesin vain sen, että vastassani on joukko suomea puhuvia ihmisiä, joista en henkilökohtaisesti tunne ketään. Tämä konkreettinen saapuminen kentälle oli todellisuudessa alkanut jo aiemmin internetin kautta Suomi-kerhon kotisivuihin tutustumalla ja tutkimuskirjallisuuden etsimisellä, mutta koska paikkana tiesin olevan tuon fyysisen tilan, Suomi-kerhon, jonka ovesta minun tuli astella sisään, minua jännitti kovasti ottaa askel tартtuakseni ovenkahvaan. Nyt myöhemmin voin todeta jännittämiseni johtuneen kerhoon paikkana liittämistä odotuksistani, sillä fyysisenä esineenä en usko ovenkahvan olleen erityisen jännittävä eikä kerho rakennuksena ole sen erikoisempi kuin mikä tahansa muu rakennus Las Palmasin kaupungissa. Toisaalta olen vakuuttunut siitä, että tuossa jännityksessä oli oma ripauksensa myös sosiaalista jännittämistä siitä, vastaanko minä odotuksia ja osaanko olla ”oikeanlainen” opiskelijatutkija. Nämä tuntemukseni liittyivät tuon paikan sosiaaliseen ulottuvuuteen, joka tuossa vaiheessa oli minulle vielä tuntematon ulottuvuus. Tämä kokemus kentälle saapumisen alkuvaikeuksista on yhdenlainen tarina siitä, mitä pyrin tutkittavieni elämästä ja arjesta tämän tutkielman myötä kuvaamaan; fyysisiä ja sosiaalisia paikkoja sekä niiden merkityksiä niin yksilöllisinä kuin sosiaalisinakin tiloina.

Tässä luvussa tarkastelen tutkittaviani elämäntapasiirtolaisina siitä näkökulmasta millaisia merkityksiä paikat saavat. Heidän elämäntavassaan, jossa paikat vaihtuvat pääsääntöisesti puolivuositain, löytyy useita merkityksellisiä fyysisiä ja sosiaalisia paikkoja. Kaikki paikat eivät saa samanlaista arvoa, joten olen pyrkinyt käsitteellistämään ja analysoimaan sitä, miten ja mitkä ovat niitä, jotka osoittautuvat tärkeiksi. Ensiksi analysoin suomalaiseläkeläisten arkea lähtemisen ja palaamisen näkökulmasta, sillä tämä luo heidän kausittaisen elämäntapansa perustan ja kuvastaa useiden paikkojen erityislaatuista. Sen jälkeen tarkastelen merkityksellisiä paikkoja paikkaan kiintymisen (place attachment) ja ikääntymisen näkökulmista. Analyysissani vastaan tutkimuskysymyksiini ”*millaisia merkityksiä paikat saavat Gran Canarian suomalaiseläkeläisten elämäntavassa?*” sekä ”*mitä paikoille annetut merkitykset tarkoittavat ikääntymisen näkökulmasta?*”.

5.1 Suomalaiseläkeläisten arki lähtemisen ja palaamisen rytmissä

Minna: ”Onko teidän elämäntyylinne liikkuva?”

Irmeli: ”No ei oikeastaan. Kyllä tykkäämme olla samassa paikassa. Esimerkiksi meillä on mökki ollut samassa paikassa jo kauan.”

Irmelin vastaus kysymykseen osoittaa sen, ettei vuosittain vaihtuvista (asuin)paikoista huolimatta elämäntapaa välttämättä edes pidetä luonteeltaan liikkuvana, jos se suuntautuu aina samoihin paikkoihin. Irmeli saapuu miehensä kanssa joka vuosi Gran Canarialle noin kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan ja on tehnyt niin jo viimeiset 10 vuotta. Arki rakentuu tietyille paikoille, mutta ne vaihtuvat puolivuositain. Irmeli on miehensä kanssa yksi niistä haastateltavistani, jotka vuokraavat asunnon Gran Canarialta ja suunnittelevat matkaan lähdön edellisenä keväänä. He viettävät talven kylmimmät kuukaudet poissa Suomesta ja kertovat yhteishaastattelussaan, että syyt lähdölle ovat lämmön hakeminen sekä terveydelliset, sillä Irmelin rappeumasairaus hyötyy auringosta. Nämä syyt lähtemiselle eläkeläisten elämäntapasiirtolaisuuden tutkimuksessa ovat lähes poikkeuksetta niitä kaikkein yleisimpiä; aurinkoisempi ilmasto kuin lähtömaassa ja terveyden edistäminen. Lisäksi tutkimuksissa yleinen syy lähdölle on kustannustasoltaan edullisempi asuinmaa kuin lähtömaa. (King, Warnes & Williams 2000; Gustafson 2001; 2009; Oliver 2008.) Irmeli ei haastattelussaan allekirjoittanut sitä, että mieltäisi elämäntapansa liikkuvaksi eikä niin tehnyt toteuttamissani haastatteluissa kovin moni muukaan. Lähdön ja palaamisen teema oli silti yksi niitä, joille havainto- ja haastatteluaineistoni monelta osin rakentuu. Lähdön ja palaamisen teemalle rakentuvat myös pohdinnat tulevaisuudesta sekä ikääntymisen vaikutuksista matkustamiseen. Lähtö ja palaaminen joka vuosittaisena päätöksentekona myös rakentaa niitä merkityksiä, joita tutkittavat antavat useille elämän paikoille.

Lähteminen ja palaaminen ilmiönä on elämäntapasiirtolaisuuden tutkimuksessa käsitteellistetty projektina, jota voi kuvailla myös jatkumona. Se on enemmän kuin päätös lähteä, sillä se jatkuu yli ajan ja paikan. (O'Reilly & Benson 2009, 1-3.) Tämä projektimaisuus kuvastaa aineistoni luonnetta; Irmelin vastaus kysymykseeni elämäntavasta kuvaa hänelle erityisesti tiettyä paikkaa (mökki), mutta tapaan hänet Gran Canarialla hänen vuokraamassaan asunnossa, jota hän ja hänen miehensä mieluummin kutsuvat ”asunnoksi” kuin ”kodiksi”. Irmelin itsensä sen hetkinen maantieteellinen sijainti on siten tässä yhteydessä merkityksetöntä sen suhteen, miten hän määrittelee elämäntapaansa. Merkityksellistä on vain ”mökki” ja ”samassa paikassa kauan”. Bensonin ja O'Reillyn määritelmä lähtemisestä ja palaamisesta jatkumona näyttäytyy Irmelin kohdalla niin, että se samanaikaisesti heikentää ja voimistaa paikoille annettuja merkityksiä; jatkumon toisessa päässä

on ajatus paikkojen pysyvyydestä ja muuttumattomuudesta ja jatkumon toisessa päässä on paikkojen alituisen vaihtumisen todellisuus.

5.1.1 Harkintaa ennen lähtemistä ja päätöksiä ennen paluuta

Kun juttelin kerholaisten ja sen ulkopuolisten suomalaisten kanssa, totesin monesti, ettei valinta lähtemisestä tainnut olla mikään kerralla tehty päätös. Näillä ihmisillä on melkoisesti matkustamistaustaa ja moni on asunut jossain vaiheessa elämää ulkomailla. Lähtemiseen oli vaikuttanut joillakin se, että ystäviä tai tuttaviamia oli jo paikan päällä. Kuulin tarinoita siitä, kuinka veli tai ystävä perheineen oli lähtenyt samaan aikaan ja päätös oli tehty ikään kuin yhdessä. Mielenkiintoisena lähtemisen syyt näyttäytyivät siten, että useilla lähdön syinä mainittiin jokin omaan valintaan perustunut asia, kuten lämmöstä ja auringosta nauttiminen taikka veroale. Haastattelujen ulkopuolella käydyissä keskusteluissa suomalaiseläkeläisten kanssa ja osittain myös haastatteluaineistossa kuitenkin ilmeni se, että valintaan lähteä vaikutti useilla joku muu. Yleensä tämä joku muu oli puoliso. Päätös lähteä on siis tehty sosiaalisista syistä vaikkapa toisen miellyttämiseksi. Valinta pysyvämmästä muutosta on joskus vaatinut myös uhrauksia ja niitäkin on tehty toisten vuoksi. Tapasin kentällä ollessani pareja, joista toinen olisi halunnut jäädä Suomeen, mutta toinen halusi matkustaa ja asua ulkomailla. Näin oli tilanne Raunolla.

”Hän halusi matkustaa. Minä en. Hän sanoi, että on se kumma, kun ei sinua mihinkään liikkeelle saa. Päätettiin sitten yrittää. Onhan se kiva tehdä toiselle asioita, joista se tulee onnelliseksi.” (Rauno)

Myös Heikille oli käynyt samoin kuin Raunolle eli hän oli tullut Las Palmasiin puolison toiveesta ja olisi mieluummin jäänyt talvienkin ajaksi Suomeen.

”Niin no hänellä nyt on hyvä täällä. Ei ole liukasta. Ei tarvitse pelätä kaatumista. Minä nyt en suoraan sanottuna kaipaa edes tänne. Mieluummin olisin kotona hiihtämässä ja luistelemassa. Siellä mökillä on puut pilkkomatta.” (Heikki)

Käydessäni lokakuussa 2015 Helsingin Wanhassa Satamassa Koti Ulkomailla -messuilla ymmärsin, kuinka laajasta ilmiöstä eläkeläisten muuttamisessa ulkomaille on kyse. Olin messuilla jotenkin ulkopuolinen, sillä minulla ei ollut mukana puolisoa tai perhettä enkä ollut eläkeläinen. Kun kävin Espanjan maakohtaisella luennolla, käsitin laajuudessaan sen mielenkiinnon, joka eläkeläisillä on suuntaan etelä. Toisen kodin omistaminen on Gustafsonin (2009, 69) mukaan tullut nousevaksi trendiksi myös akateemisessa tutkimuksessa sen myötä, kun lisääntyneen turismin ja internetin kautta ihmiset saavat tietoa asuntomarkkinoiden tarjonnasta ja asunnon hankinnasta on tullut entistä helpompaa. Yhtenä tärkeänä osana tätä tutkimusta on eläkeikäisten kansainvälinen siirtolaisuus ja

Espanja on ollut jo pitkään suosittu kohde. Tästä siirtolaisuuden muodosta merkittävän osan luovat kausisiirtolaiset, jotka monesti aiemman turismikokemuksensa pohjalta suuntaavat juuri Espanjaan. (Gustafson 2009, 69.) Messuilla käydessäni Espanjaa markkinoitiin ”ilmastoltaan erinomaiseksi, turvalliseksi, edulliseksi ja eurooppalaiseksi” (erikseen mainittiin mm., että valtauskonto on kristinusko). Näitä samoja piirteitä, joilla luennolla maata markkinoitiin, havaitsin myös kentällä käymissäni keskusteluissa. Ilmasto on ylivoimaisesti eniten mainintoja saanut yksittäinen tekijä ja vaikuttava syy siihen, että juuri Gran Canaria on valikoitunut kaikista kohteista lopulta ykköseksi. Terveydelliset syyt ja turvallisuus saivat myös runsaasti mainintoja muuttopäätökseen vaikuttavina tekijöinä. Joka tapauksessa lähteminen ja muuttopäätös on aineiston perusteella edeltänyt jonkinlaista vertailua, harkintaa tai suostuttelua.

”Etsin paratiisiani maailmasta. Kiersin monta paikkaa. Australia oli ykkönen. Mutta se on liian kaukana. Kaverini sanoi, että tule tänne. Ja minähän tulin.” (Teijo)

”Ei ajateltukaan, että eläkeläisenä jonnekin mennään. Goalla kyllä käytiin ja ajateltiin, että aika kiva paikka. Siellä oli liian kuuma. Käytiin kyllä kaikki Välimeren paikat ja monet muut, mutta kun juuri tämä talvi on joko liian kylmä tai kuuma muualla.” (Irmeli)

Päätös lähteä näyttää aineiston perusteella sisältävän samoja perusteluja kuin kansainvälisen eläkesiirtolaisuuden piirissä on havaittu jo aiemmin esimerkiksi brittien ja ruotsalaiseläkeläisten muuttopäätöksistä Portugaliin ja Espanjaan. Myös lähtöä edeltäneen turismikokemuksen yhteys on havaittu aiemmissa tutkimuksissa vaikuttavan siihen, mihin paikkaan lopulta lähdetään. (King, Warnes & Williams 2000; Gustafson 2009.) Monesti suunnitelmat lähdöstä eivät vielä sisältäneet Las Palmasia tai Gran Canariaa, vaan paikkoja vertailtiin runsaasti ja pitkän harkinnan jälkeen tehtiin päätös, että tuo se on. Takana oli kokeiluja toisista paikoista, jotka syystä tai toisesta jäivät pois.

Gran Canarian saarta ja Las Palmasin kaupunkia kuvattiin paikoiksi, joissa oli tapahtunut siistiytymistä ja taskuvarkaat oli saatu pois viimeisten vuosien aikana. Yllättäen tuo messuilla mainostettu eurooppalaisuus tuli ilmi myös aineistossa, kun kysyin muuton syitä, mutta oikeastaan käänteisenä. Reino kuvasi ja oli huolissaan Euroopan pakolaiskriisin vaikutuksista arkielämääns. Hän jättää kertomassaan Gran Canarian ikään kuin Euroopan ulkopuolelle, tai ainakin sen ongelmat. Tässä Reinon kertomassa on myös eräänlaista lintukoto tai paratiisiajatusta siitä, että Gran Canaria on eristyksissä monista ongelmista.

Minna: ”Miksi tahtoisit jäädä, jos päätät muuttaa pysyvästi?”

Reino: ”No sanotaan, että täällä on noin 40 % halvempaa asua kuin Suomessa. Ja sitten lisäksi täällä ei tosta muun maailman meiningistä oo minkäänlaista...en oo nähny kerjäläisiä täällä. Tai no on niitä nyt tuolla vähän, mutta eivät hekään suoranaisesti kerjää. Että hyvin vähän on tätä muuhun Euroopan ongelmiin liittyvää täällä. (...) Kun se (Suomi) on päästetty menemään. Mutta se on sama tilanne joka maassa siellä Euroopassa. (...) Koetaan se (tilanne) turvatomaksi. Tää on paljon turvallisemman

oloinen paikka. Tänne niinku kun seuraa tuota hommaa niin tänne tulee niitä pakolaisia, mutta ne roudataan jonnekin. Ei me edes nähdä niitä.”

Reinon haastatteluotteesta käy Euroopan ongelmien pohtimisen lisäksi ilmi eräs lähtemiseen vaikuttava tekijä, josta haastateltavat kertoivat nimittäin taloudelliset tekijät. Erikoiseksi asian pohtimisen haastatteluissa tekee myös se, etten kysynyt taloudellisista asioista erikseen. Toinen huomionarvoinen seikka on se, että vaikka elämää Gran Canarialla kuvattiin yleisesti edullisemmaksi kuin elämää Suomessa, niin taloudelliset tekijät mainittiin erääksi syyksi sille, että tulevaisuudessa ei voisikaan palata Gran Canarialle. Tästä voisi päätellä, että vaikka elinkustannukset mielletään alhaisiksi, jokin liikkuvassa elämäntavassa tekee siitä kalliimpaa tai taloudellisesti hauraampaa kuin asuminen ainoastaan Suomessa. Osa haastateltavistani ja kentällä tapaamistani omistaa asunnon kahdessa maassa ja osa vuokraa Gran Canarialta asunnon, jonka kustantaa vuokratuloilla Suomessa omistamastaan asunnosta. Jos vuokratulot Suomessa muuttuvat epävarmoiksi, saattaa myös päätös seuraavan kauden lähtemisestä jäädä haaveeksi.

Suomi-kerhon laukkujen säilytys osoittautui aineistossa merkittäväksi osana fyysisiä paikkoja, joissa lähteminen ja paluu konkretisoituu. Lähteminen ja paluu saavat erityisen merkityksen, kun keväisin kerholaiset jättävät sallitun määrän matkalaukkuja säilöön kesän ajaksi. Matkalaukut säilötään kerhon tiloihin, mutta sallittu määrä on rajoitettu kahteen matkalaukkuun ja niistä maksetaan säilytysmaksu kesän ajalta. Elli kertoo haastattelussaan, kuinka laukkujen säilöminen tuntuu raskaalta ja tämän konkreettisen toiminnan myötä myös matkustaminen ylipäänsä on harkinnassa.

”Olen miettinyt, että nyt saa alkaa reissaaminen riittää...Täällä on aina tuo tavaroiden pakkaaminen ja säilöminen ja sen miettiminen, että mihin ne nyt saa talteen, vaikka Suomi-kerhollehan saa jättää...mutta mutta eihän sinne saa jättää, kun sen kaksi laukkua.” (Elli)

Pakkaamisen ja laukkujen kerholle toimittamisen myötä suomalaiseläkeläiset tekevät myös päätöksen seuraavan kauden osalta; laukut odottavat hakijaansa seuraavan kauden (lokakuun) alussa. Aineistossa tästä matkalaukkupolitiikasta puhuttiin paljon ja se herätti tunteita esimerkiksi kerhon kevätyleiskokouksen puheissa. Matkalaukkusäilytyksen merkitys näyttäytyy havaintojeni mukaan myös sen kautta, ketä tulee varmasti seuraavana vuonna ja ketä ei. Matkalaukkujen kautta lähdön ja paluun projektia tehdään näkyväksi toisille samassa tilanteessa oleville kerholaisille. Sen merkitys ei rajoitu vain 2x30kg:n omaisuuden pakkaamiseen ja säilömiseen, vaan on yksilöllisesti ja sosiaalisesti merkittävä päätös paluun varmuudesta ja siten konkreettinen osoitus elämäntavan jatkumisesta.

5.1.2 Palaaminen, joka ei pääty

Tarja: ”En tiedä haluanko enää tulla tänne takaisin ensi syksynä”.

Annikki: ”No miksi et?”

T: ”Minulla on kotona niin paljon tekemistä”

A: ”Mitä sinulla muka on nyt siellä niin paljon?”

T: ”No on kaikkea. Käsitöitä tehdään. Meillä on se meidän mummokerho.

A: ”No mitä sinä nyt. Otat käsityöt tänne mukaan. Mitä sinä sinne suomeen. Siellä on vaan räntää ja kylmä. Tehdään kato yhdessä niitä. Kaksi kuukautta ainakin on hyvä aika olla pois sieltä. Sitten voi mennä takaisin.”

T: ”No on jo ikävä. En minä muuten tulisi tänne mutta kun tuo ukko haluaa.”

A: ”Annat ukon mennä ja tulla mutta täytyy sinunkin vähän aikaa olla itseksesi. Kyllä ne siellä pärjäävät, jos sitä mietii”

T: ”Tiedänhän minä sen. Mutta enpä tiedä mitä tehdään ensi syksynä. Tuleehan ne tänne käymään, mutta en oikein jaksaisi enää tätä reissaamista”

A: ”Äh. Kaksi kuukautta täällä ja se on sopiva. Ei tule koti-ikävä ja pääset vähän pois sieltä pimeästä”

Tarja katseli lautastaan ja oli hiljaa.

Keskustelu loppui siihen. Tämän kentällä käydyn keskustelun perusteella Tarja haluaisi jo lopettaa reissaamisen, mutta hänen miehensä ei. Keskustelulla oli vaikutusta siihen havaintooni, etteivät ehkä kaikki saarella talvehtivat tee sitä mielellään ja kahdessa paikassa asuminen vaatii uhrauksia samalla tavoin kuin aiemmin tässä luvussa kuvaamani lähteminen. Uhrauksia myös tehdään. Useimmiten aineistossa tämä, jolle uhrauksia tehdään, on oma puoliso. Tarjan kertoman perusteella vaikuttaa siltä, että puoliset haluavat eri asioita. Annikin neuvo oli, että vähintään kahdeksi kuukaudeksi pitäisi tulla. Keskustelussa Tarja vaikutti olleen Annikille altavastaaja ja keskustelun tunnelma oli sävyiltään sellainen, että minusta tuntui kuin Tarjan mielipide olisi ollut Annikille jotenkin pelottava tai uhkaava. Annikki oli kiivaasti sitä mieltä, ettei reissaamista voi kokonaan lopettaa. Tarja tekee ilmeisesti päätöksen seuraavasta syksystä myöhemmin, mutta on selvää, että puolison mielipide siihen vaikuttaa. Tämän kaltaiset keskustelut mahdollisesti vaikuttavat päätökseen, sillä näillä ilmaisuilla sosiaalisen tilan rajoja rakennetaan. Annikin kommentti näyttäytyy siten huolena elämäntavan jatkuvuudesta, jota todennetaan puheessa palaamisesta seuraavanakin vuonna. Gustafson (2009) on tutkiessaan ruotsalaiseläkeläisiä tehnyt havainnon ajallisen viipymisen sukupuolittuneesta jakautumisesta. Hänen tutkimuksissaan pariskunnista naiset halusivat viettää enemmän aikaa Ruotsissa ja miehet Espanjassa. Syynä tähän oli lasten ja lastenlasten asuminen Ruotsissa. (Gustafson 2009, 75.) Suomalaiseläkeläisten kohdalla havaintoni aineistosta on samansuuntainen sen osalta, että naiset ilmaisivat halun viettää aikaa lasten ja lastenlasten kanssa ja ikäviävänsä heitä. Miesten ilmaisuissa ikävä Suomeen liittyi enemmän paikkoihin kuin ihmisiin.

Suomalaiseläkeläiset Gran Canarialla elävät tutkimusaineistoni perusteella arkea, jonka voi sanoa rakentuvan vapaaehtoiselle lähtemiselle ja paluulle paikasta toiseen. Tavallisesti nämä kaksi paikkaa sijaitsevat Suomessa ja Gran Canarian saarella ja vuoden aikana molemmissa vietetään aikaa.

Vapaaehtoisuus lähtemisessä ja palaamisessa tarkoittaa sitä, että he valitsevat tämän elämäntavan yleensä elämänlaadun paranemisen vuoksi eikä taustalla ole taloudellista pakkoa lähteä, vaikka taloutta pohditaan yhtenä elämäntavan jatkumiseen vaikuttavana seikkana.

Tyypillistä kansainvälisessä eläkeläisten elämäntapasiirtolaisuudessa on kahden paikan ja kahden maan ideaali; eläkesiirtolaiset ilmaisevat elämäntapansa rakentuvan kahden paikan ”parhaiden puolien saamiseen”. Vaikka elämäntapasiirtolaisuuden myötä haetaan elämänlaadun paranemista lähdön kautta, toisessa maassa, tämä siirtolaisuuden muoto antaa myös elämäntapasiirtolaisuudelle lisämerkityksen, kun tavoitteena on pitää parhaat puolet myös lähtömaasta. (Gustafson 2009, 69–70; Åkerlund 2015.) Haastatteluaineistossani tämä näkyi tyytyväisyytenä elämäntapaan ”juuri näin on hyvä”, eli kaksi paikkaa, kaksi kotia, kaksi maata oli haastatteluaineistojen perusteella useille tavoite ja siitä ei myöskään haluttu siirtyä yhden maan asumiseen. Toisaalta aineistosta nousivat esiin ne haastateltavat, joille vähitellen oli muodostunut käsitys, että he olisivat onnellisempia asuessaan vain Gran Canarialla sekä ne, jotka halusivat ”lopettaa reissaamisen” ja jäädä pysyvästi Suomeen. Haastateltavani eivät kentällä muuten kohtaamani tutkittavat olleet näiden asioiden ilmaisemisesta huolimatta tehneet päätöstä jäädä asumaan yhteen paikkaan. Siispä myös havaintoaineistoni mukaan tällainen yhden maan asuminen oli hyvin harvinaista. On kuitenkin paikallaan säilyttää epäily tämän tulkitsemisessa havaintoaineistosta, sillä on hyvin mahdollista, ettei näitä aikeita tai haaveita esimerkiksi ”reissaamisen lopettamisesta” yksinkertaisesti haluta sanoa ääneen. Kenties tämän kaltaiset ilmaisut eivät sovi siihen sosiaaliseen ympäristöön, jossa tutkittavani elävät, sillä ne saattavat uhata elämäntavan jatkumista, kuten esimerkiksi aiemmasta Annikin ja Tarjan keskustelusta voi tulkita.

Aineistosta nousee esiin kahdenlaista puhetta kahden maan välillä vuosittain tapahtuvasta asumisesta ja tulkitsemisen sen tutkittavieni elämäntapaa rakentavana piirteenä joko niin, että se on juuri toivottu elämäntapa tai toisaalta niin, että syystä tai toisesta tästä elämäntavasta halutaan pois. Kun asuminen ja elämäntapa rakentuvat usealle paikalle on elämää järjesteltävä toisin, kuin jos ’koti’ tai ’asunto’ sijaitsevat fyysisesti yhdessä paikassa. Seuraavassa luvussa siirryn tarkastelemaan näitä useita paikkoja niiden saamista merkityksistä käsin.

5.2 Merkittäviä paikkoja

Tutkimuskirjallisuus paikoista on laaja-alainen kenttä, jossa tutkimuskohteina voivat olla esimerkiksi fyysiset maisemat, kodit ja kaupungit tai vaikkapa niiden sosiaaliset ulottuvuudet. Paikan määritelmäni Lown ja Altmanin (1992) mukaisesti sisältää ajatuksen niistä merkityksistä, joita paikalle on annettu yksilö-, ryhmä- tai kulttuurisella tasolla. Sosiaalinen ulottuvuus on läsnä useissa sosiaalitieteellisissä paikkaan liittyvissä tutkimuksissa ja niin on se myös tutkielmani puitteissa. Sosiaalinen paikan ulottuvuus on siten enemmänkin jo sisäänrakennettu näkökulma, vaikka pyrin analysoimaan paikkoja myös niiden yksilömerkityksellisiltä ominaisuuksiltaan.

Ennen hyppäystä paikkoihin on syytä avata aineistoa kokonaisuutena siitä näkökulmasta, jota olen tarkastellut aiemmassa luvussa lähtemisen ja paluun teimana ja joka liittyy siihen kuinka paljon halukkuutta olisi elämäntavan vakiinnuttamiseen yhteen asuinpaikkaan. Gran Canarialle pysyvästi jääminen oli osalle tutkittavista ollut pohdinnan kohde ja toisaalta osa oli pohtinut sitä, ettei enää jaksaisi 'reissaamista' ja mielellään pysyisi asumassa koko vuoden Suomessa tai jossain muussa paikassa missä esimerkiksi lapset asuvat. Tämä liittyy nähdäkseni siihen, suuntautuvatko ajatukset enemmän yhden vai kahden tai useamman paikan asumiseen. Tämän havainnon tuloksena olen jaotellut aineistoa sen mukaan, millainen elämäntapa koetaan toivottuna: a) ensisijaisena toiveena on useamman asuinpaikan elämäntavan jatkuminen ja b) ajatukset ovat enemmän yhden paikan asumisessa. Jaottelin edelleen aineistoa näiden kahden teeman alle siten, millaisia piirteitä (paikkoihin liitetyt merkitykset) nämä paikat omaavat. Toisin sanoen olen etsinyt luvussa 3 esittelemäni kolmiosaisen paikkaan kiintymisen mallin (Scannell & Gifford 2010) mukaisesti paikkojen 1) sosiaalisia ja 2) fyysisiä piirteitä sekä yksilön 1) kollektiivisia ja 2) yksilöllisiä merkityksenantoja. Tämän teorian ohjaaman luokittelun tuloksena olen löytänyt piirteitä kahdesta tyypistä.

Nimitän heitä, jotka haluavat jatkaa elämäntapaa sellaisena kuin se on nyt, *liikkuviksi* ja heitä, joille toiveena on elämäntavan vakiinnuttaminen yhteen paikkaan (Gran Canaria, Suomi tai joku muu paikka) *pysyviksi*. Seuraavaksi kuvaan molempia tyyppejä ja niiden tyypillisiä ja poikkeuksellisia paikkamerkityksiä sekä vertailen niitä toisiinsa. Sen jälkeen erottelen näiden kahden tyyppin puitteissa muutamaa aineistossa keskeiseksi noussutta teemaa, joiden suhteen liikkuvat ja pysyvät erityisesti eroavat: 1) *suhtautuminen tulevaisuuteen* ja 2) *yksilölliset/jaetut elämänprojektit*.

5.2.1 Liikkuvat ja pysyjät merkittävissä paikoissa

”Maailman rakkain paikka on minun kesäpaikkani. Siellä synnyin, siellä on minun juureni. Maailma ympärillä muuttukoon, sinne minä kuulun. Olen onnellinen, että olen saanut varmistaa itselleni nämä juurijutut.” (Teijo)

Teijon kertomassa kesäpaikalla on erityinen merkityksensä. Hän kuvaa tärkeinä ”juuria”, jotka ovat muodostuneet sen kautta, että siellä hän on syntynyt ja varmistavat hänelle kuulumisen johonkin paikkaan. Teijon haastattelussa kysymykseni siitä, miten hän on päätenyt juuri Gran Canarialle, hän kertoo etsineensä ’paratiisiaan tässä maailmassa’ ja vaikka hän ei sanokaan sitä löytäneensä juuri Gran Canarialta, hän kertoo nyt olevansa tyytyväinen paikan valintaan. Hän oli päättänyt ystävän kehotuksesta saapua vierailemaan saarella ja pian sen jälkeen osti asunto-osakkeen Las Palmasin kaupungista. Myös Suomessa hänellä on omistus kesäpaikkaan, jota aiemmassa haastatteluotteessa kuvaili juuriensa muodostajaksi. Teijon kohdalla hänen paikkaan kiintymisensä kuitenkin muodostui ensisijaisesti sille, että hän kuvailee elämäntapansa jatkuvan tästä eteenpäinkin juuri näin sanomalla: *”Tällaista kolmirinkiä tämä on tästä eteenpäinkin ja tätä jatkuu niin kauan kuin elämää riittää.”* Teijolla on kolmas asunto pohjoisessa, jonne hän menee kertomansa mukaan syksyisin, sillä siellä asuvat lapset ja lapsenlapset. Teijon kertomassa elämä nyt ja tästä eteenpäin on moneen merkitykselliseen paikkaan sidottua; ”juuriin”, ”paratiisiin” ja ”pohjoisen asuntoon” eli jälkeläisten tapaamiseen. Teijo on yksi esimerkki tyyppin ’liikkuvat’ edustajasta. Seuraavaksi tarkastelen muutamia aineistossa merkittäviksi nousseita paikkoja ja paikkasymboleja. Näitä ovat kodit, juuret, mökit/kesäpaikat, Suomi-kerho ja moderni teknologia. Lisäksi kuvaan muutamaa havaintoa suomalaiseläkeläisten yhteisistä ajanviettopaikoista kerhon ulkopuolelta.

Kodit

Koti, koti-ikävä, kodin sijainti fyysisesti ja merkitys symbolisena paikkana, oli yksi keskeinen teema ryhtyessäni tutkielman tekoon. ’Koti’ ei kuitenkaan osoittautunut aina tärkeimmäksi sanaksi kysyessäni haastateltaville merkittäviä paikkoja. Ne olivat enemmänkin lähdön ja paluun tiloja. Niihin oli kiinnitetty rahaa ja ne omistettiin. Niihin paluusta jopa haaveiltiin poissa ollessa. Näiden paikkojen pihoilla oli puukasoja odottamassa pilkkomista, oli Harley Davidson tallissa odottamassa kevätkuntoon laittoa ja oli se talli odottamassa rakentamista. Näihin tiloihin liittyi esineitä, muistoja ja tunteita. Ne ovat merkittäviä paikkoja ja tiloja ja ne sijaitsevat niin Gran Canarialla ja Suomessa ja muissa maantieteellisissä paikoissa, joissa esimerkiksi lapset asuvat. Liikkuvat ilmaisivat kodin merkitystä mm. seuraavasti: ”koti on siellä, missä milloinkin olen”, ”kotini on prosessissa, saapa

nähdä missä se on tulevaisuudessa” ja ”koti on missä tahansa”. Näin haastattelussaan vastasi Eino kysyessäni kodin sijaintia ja merkitystä:

Minna: ”Missä on sinun kotisi?”

Eino: ”Se on hyvä kysymys. Se on nyt vähitellen muuttunut se vaakakuppi, että viimeksi kun menin Suomeen, niin oli vähän sellainen fiilis, jota vähän oudoksuin, että niin kuin menisin kylään. Ja sitten kun palasin tänne niin tuli fiilis, että tulin kotiin. Et se on varmaan sellainen prosessi, joka kestää useamman vuoden. Se henkinen siirtyminen.”

Minna: ”Mitä koti sinulle merkitsee?”

Eino: ”Kotihan on käsitteenä elämän eri vaiheissa erilainen. Kun lapset olivat pieniä, niin se oli paikka, jossa oli perhe ja vilskettä ja vipinää. Perheen kasvattamista. Mutta nyt tässä vaiheessa se on enemmän sellainen paikka, jossa syödään ja ollaan rennosti, ja jossa on hyvä olla. Ja tuohon kyllä liittyy sellainen ajatus, että ei ihminen paljoa poikkeakaan linnusta. Linnullakin on vaan yksi pesä. Että ei millään eläimellä voi olla kahta pesää. Ja mielenkiintoinen ajatus, että enemmän tai vähemmän sama pätee ihmisiin. Että esimerkiksi nyt kun mulla on kaksi asuntoa, niin se on vaan hitaampi prosessi.”

Liikkuvien ilmaiset vertautuvat pysyjien melko varmoihin merkityksenantoihin: ”kotini on täällä (Gran Canaria)”, ”kotini on Suomessa”, ”kotini on siellä missä lapseni ovat”. Pysyjien kodit ovat merkityksiltään enemmänkin yhteen kuin useaan paikkaan sidottuja. Näin kodin merkityksestä ja sen löytymisestä kertoi haastattelussaan Toivo:

”Ensimmäinen Las Palmasin matka tehtiin 1980-luvulla. Silloin jo sanoin ensimmäisen kerran, että kun eläkkeelle pääsen, niin tämä on minun paikkani. Se ajatus on itänyt sieltä saakka. Eläkkeelle päästyäni muutimme sitten osaksi vuotta Las Palmasiin. Oli jo omakotitalokin rakennettu Suomeen ajatuksella, että siellä vietämme loppuelämämme, mutta minä halusin tänne ja lapset eivät halunneet hoitaa sitä taloa, joten myytiin se pois. Vaimo halusi sellaisen paikan, jossa voi olla, kun olemme Suomessa, minä en olisi halunnut edes sitä, mutta ostettiin pieni asunto kotikaupungista. Se on sellainen piilopaikka vaimolle etenkin. Silloin kun jäin työelämästä pois niin minulle todettiin astma ja täällä on minun paljon helpompi hengittääkin. Minä olen nyt kotona.” (Toivo)

Kodeissa toteutin kaiken kaikkiaan seitsemän kymmenestä haastattelusta. Koteja ei ollut sisustettu paljoa ja tämä saattoi selittyä sillä, että osalle ne ovat väliaikaisen asumisen lisäksi vuokrakoteja. Omistaminen saattaa muuttaa olennaisesti sitä, miten koteihin satsataan. Lisäksi vuokralla ollessa saattaa olla sääntöjä siitä mitä esimerkiksi seinille saa ripustaa jne. Muutamassa kotona toteutuneessa haastattelussa minulle esiteltiin valokuvia perheen jäsenistä niin tietokoneelta kuin albumista. Tietokone ja valokuvat (myös kehystettyjä kuvia perheenjäsenistä oli esillä) olivat monelle se yhteinen sisustustavara kodeissa vieraillessani.

Juuret

Symbolinen paikanilmaus ”juuret” yhdisti suurinta osaa haastatelluista, joista kaikki yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kuvasivat juuret Suomeen. Ne saivat symbolisen merkityksensä lapsuuden ja

synnyinsijan kautta sekä siitä, että ne edustivat jotain fyysistä paikkaa, esimerkiksi suvussa kulkenutta kesäpaikkaa tai tilaa. Yhdellä haastateltavista ei kokemuksensa mukaan ollut siteitä tai juuria mihinkään maailman kolkkaan. Hän ilmaisi voivansa ”viihtyä yhtä hyvin niin Kiinassa kuin Espanjassa tai Kuubassakin”, mutta kertoi, ettei haluaisi palata pysyvästi Suomeen. Näin juuria muun muassa kuvattiin:

”Juuret on siellä suomessa. Siellä on lapset, lapsenlapset ja sukulaisia ja veli, jonka kanssa on mukavat suhteet. Kesällä hänen kanssaan tulee vietettyä aikaa siellä kesäpaikalla. Pari vuotta rakensin siellä sitä kesäpaikkaa ja tuli sellainen kohta, ja sen jälkeen minä en tee kesäpaikalla muuta kuin pelaan siellä golfia.” (Rauno)

Puhetta juurista ja niihin liitetyistä merkityksistä voi verrata elämäntapa- ja eläkesiirtolaisten tapaan säilyttää jokin kiinnekohta ja jatkuvuus tiettyyn paikkaan. Vapauden etsimisen ja spontaaniuden (joka toteutuu muutossa ulkomaille) vastapainona halutaan säilyttää vuosittain vierailtava paikka, joka merkitsee kuulumista, siteitä ja jatkuvuutta. (Oliver 2011; Åkerlund 2015; Åkerlund & Sandberg 2015.) Konkreettisena paikkana juurimetaforan voi tulkita esimerkiksi mökeiksi ja kesäpaikoiksi, sillä juurikuvauksissa toistuivat sellaiset elementit kuten luonto ja perheen yhdistyminen.

Mökit ja kesäpaikat

Mökki oli toinen lähes kaikkia haastateltavia yhdistänyt paikkailmaus. Mökit yleensä ”omistetaan” ja niitä oli haastateltavien elämässä ollut runsaasti ja monelle ne myös edustivat merkittäviä paikkoja. Pysyjien keskuudessa mökit edustivat enemmän juurtumista ja niissä oli kuulumista ilmaisevia tunnelatauksia. Liikkuvien joukossa mökki oli myös tärkeä paikka, mutta se edusti enemmän juuri aiemmin mainittua omistamista kuin kuulumista. Mökkien merkitystä kuvattiin muun muassa seuraavasti: ”mökki oli minulle ennen näitä matkoja ykkösasia”, ”tänä päivänä kyllä ne juuret ovat siellä Suomessa, missä on minun rakentamani kesäpaikkani”, ”olisin kyllä mieluummin hiihtämässä ja luistelemassa mökillä, kuin täällä (Gran Canaria). Siellä mökillä on puut pilkkomatta”.

Mökkien ja kesäpaikkojen merkitys näyttäytyy mielenkiintoisena siitä näkökulmasta, että myös Suomessa koko vuoden asuessaan mökit olisivat käytössä vain osan vuotta. Mökit ovat siten väliaikaisia paikkoja ja edustavat lähes tulkoon aina kesää. Ne liittyvät vuodenaikaan, joka on yleensä loma-aikaa ja siten irrotettua arjesta. Mökkien merkitykseen liittyy siis väliaikaisuus, sillä niillä yleensä ollaan vain kesäisin. Eräänlainen lähteminen ja palaaminen sekä poistuminen hetkeksi tavanomaisesta vuosirytmistä kuvastaa mökeillä oloa.

Suomi-kerho

Erityisesti sosiaaliselta painotukseltaan merkittävä paikka on Suomi-kerho. (Tästä paikkamerkityksestä jäävät ulkopuolelle ne kaksi haastateltavaani, joilla ei ollut mitään yhteyttä kerhoon.) Kerhosta puhuttiin haastatteluissa paljon ja erityistä merkitystä se sai liikkuvien joukossa. Myös pysyjissä oli muutama sellainen, jotka sanoivat viihtyvänsä siellä, mutta merkitystä korostivat erityisesti ne, jotka olivat siellä ”töissä”. Pirkko ja Aila kuvasivat Suomi-kerhon roolia elämässään seuraavasti:

”Liityttiin jäseneksi, kun ensimmäistä kertaa saavuttiin tänne. Kiinnostuimme aktiviteeteista ja mahdollisuudesta tutustua uusiin ihmisiin. Tuolla etelässä vain iltariennoissa tutustui muihin suomalaisiin, joten Suomi-kerhon kautta tutustuimme paremmin muihin. Täällä oli kerhossa monenlaista toimintaa, retkiä ja toimintaryhmiä. Arkena olen kerholla työssä joka päivä. Päivällä olen silloin kerholla ja illat kotona. Viikonloppuisin...mitäs silloin tehdäänkään. Ollaan perjantaisin kerhon retkillä. Ja mitäs muuta...viikonloppuna huilataan. Sitä se kai on.” (Pirkko)

”Olen ollut vuosia tuon Suomi-kerhon toiminnassa mukana ja työssä siellä. Kerhon työt on usean kerran viikossa. En tiedä olisinko Suomessa vähän tylsistynyt ilman mitään tekemistä. Sinne kerholle myös tulee sellaisia turisteja, jotka joskus tarvitsevat apua. Yksikin iäkäs nainen tuli, joka oli eksynyt kaupungille ja oli nähnyt meidän kerhon lehden ja sen perusteella löysi kerhomme paikan. Satuini olemaan työvuorossa ja pystyin saattamaan hänet kotiin. Autoin hänet löytämään perille.” (Aila)

Kerhon toiminta on vapaaehtoistoimintaa, mutta haastateltavat kuvasivat sitä työpaikkana. Suomi-kerhon merkitykset työpaikkana vertautuvat eläkesiirtolaisten vapaaehtoistyölle antamiin merkityksiin, jotka pitävät yllä koettua aktiivisuutta ja osallistumista yhteisön toimintaan. Arki saa rakenteen eläkesiirtolaisten osallistuessa vapaaehtoistyöhön ja samalla mahdollistuu sosiaalinen arvostus paikallisessa yhteisössä. Näillä seikoilla puolestaan on positiivisia vaikutuksia muun muassa yksilöiden hallinnan tunteeseen ja mahdollisuuksiin toteuttaa itseään. (Haas 2013, 1392.) Kerhoa kuvattiin merkittävänä ystävyyksien ja uusien tuttavuuksien luomispaikkana sekä näiden suhteiden ylläpitäjänä. Kerhon kautta oli myös mahdollistunut osallistuminen kuoron toimintaan sekä kirkon toimintaan aktivoituminen. Siten kerho toimi ikään kuin avaimena moneen aktiviteettiin ja toiminnan muotoon. Kerho ilmaistiin myös merkityksellisenä turvallisuuden näkökulmasta, sillä ne jotka olivat saarella ilman puolisoa tai muuta perhettä, ilmaisivat kerhon kautta hätätapauksessa saatavan avun.

Moderni teknologia paikan näkökulmasta

Viimeisenä paikkailmauksena nostan tässä yhteydessä esiin modernin teknologiavälitteisen tilan. Teknologia välittää fyysisesti toisistaan etäisiä paikkoja myös Gran Canarian suomalaiseläkeläisten arjessa. Aktiivisessa käytössä ovat muun muassa puhelinsoitot, sähköpostiviestittely ja videopuhelut

ja aineistossani soitot pääsääntöisesti suuntautuvat Suomeen lapsille ja lapsenlapsille. Ajallisena ilmiönä teknologian voi nähdä suuntaavan sosiaalitieteissäkin tutkittuun ilmiöön sosiaalisen todellisuuden jatkuvasta nopeutumisesta. Sosiaalisen todellisuuden tahdin kiihtyminen tai jopa samanaikaisuus, kuten sosiaalitieteissä ilmiötä on tutkittu (Urry 2000) voi nähdä vaikuttavan myös tutkittavien elämäntapaan. Fyysinen (ja siten sosiaalinen) ympäristö jossain toisaalla, esimerkiksi Suomessa, tulee lähemmäksi Gran Canarialla oleskelun aikana ja sen muotona on sosiaalinen kanssakäyminen teknologian välittämänä. Teknologiavälitteisellä kommunikaatiolla on todettu olevan merkitystä ikääntyneille yhteydenpidossa kaukana oleviin perheenjäseniin, vaikka se ei poistakaan sosiaalisen lähiympäristön tärkeyttä (Peace, Holland & Kellaher 2006, 75). Liikkujat ovat aineiston perusteella aktiivisia nykymedioiden käyttäjiä. He kertoivat käyttävänsä sähköpostia, Skypeä sekä mobiilisovelluksia yhteydenpitoon Suomeen tai muihin paikkoihin, joissa (yleensä) lapset ja lapsenlapset asuivat. Pysyilläkin oli yhteyksiä teknologiavälitteisesti, mutta huomattavasti liikkuvia vähemmän.

Havaintoja paikoista

Olen edellä tarkastellut muutamaa merkityksellistä paikkaa erityisesti haastatteluihin perustuen. Toisenlaisia paikkamerkityksiä havaitsin haastattelujen ulkopuolella. Näistä kenttäpäiväkirjan havainnoista voi löytää niitä sosiaalisen elämän paikkoja, joissa suomalaiseläkeläiset viettävät aikaansa.

”Olen ollut täällä jo muutaman viikon, mutta onpa outoa, etten ole aiemmin huomannut mikä merkitys tuolla Ankkuri-baarilla on näille suomalaisille. Olen kävellyt siitä monta kertaa ohi ja kuullut ja huomannut terassilla istuvat suomalaiset. Voihan se olla, etten vain tunnistanut heitä ennen. Tänään kävelin kahdesti Ankkurin ohi ja huomasin, että siellähän istuukin tuttuja!” (Kenttäpäiväkirja tammikuu 2016)

”Hauska paikka on tuo kerhon lähellä rantabulevardilla oleva penkkirivistö. Pitkä penkki, merelle päin, täynnä iäkkäitä paikallisia ja SUOMALAISIA! En ole ennen huomannutkaan muita kuin paikalliset, mutta tänään löysin sieltä kerholaisia. Yksi heistä ainakin on melkoinen espanjankielen taitaja, joten olisikohan sillä vaikutusta, että valitsevat tuollaisen ”paikallisten penkin”. En havainnut, että olisivat jutelleen muuta kuin keskenään. Täytyypä tarkkailla jatkossa, että onko siellä kerholaisia useinkin ja kenen kanssa. Tuo penkki on kyllä aika kiva paikka, kun siinä ei muuta tehdä kuin levähdetään ja jutellaan.” (Kenttäpäiväkirja tammikuu 2016)

”Nyt se löytyi! Tärkein kerhon ulkopuolinen paikka. Se olikin ihan kerhon lähellä, mutta kuitenkin sen verran kaukana, että siellä ”uskaltavat” kritisoida toisiaan. Siellä ne ilmeisesti kerrotaan ne mehevimmät juorut. Paikka on Plaza Faraylla oleva terassikahvila. Siellä oli kaikki. Tai no ei tietysti kaikki. Ja ne jotka eivät olleet niin niistähän sitä puhuttiin. Taas kerran toistui kuitenkin se ilmiö, että kerhon ulkopuolella puhutaan aivan eri tavoin, kuin kerhon tiloissa.” (Kenttäpäiväkirja helmikuu 2016)

Edellä olevien kenttäpäiväkirjaan kirjattujen havaintojen kautta sain tietoa siitä, että kerhon ulkopuolella muodostetaan usein pysyvämpiä ja omien kiinnostuksen mukaisia sosiaalisia suhteita.

Kerhoon on ikään kuin koottu kaikki, mutta se, ketä tulee kenen kanssa toimeen, näkyikin vasta kerhon ulkopuolella. Havainnot katkelmissa mainituista tiloista (baari, penkki ja kahvila) saivat aineistossani runsaasti mainintoja, sillä nämä sosiaalisen kohtaamisen paikat olivat niitä, joista löysin talviasukkaita/kerholaisia useina kertoina.

Kerho paikkana tuo yhteen sellaiset ihmiset, joilla ei välttämättä ole mitään yhteistä kerhon ulkopuolella. Kerho-yhteisön muodostavat ne suomalaiset, joille yhteistä on (pelkistetysti) vain halu liittyä jäseneksi kerhoon, jossa tapaa muita suomalaisia. Tämä ei monestikaan kentällä havaitsemani mukaan helpottanut jäsenten vuorovaikutusta. Päinvastoin, näin tilanteita ja kuulin keskusteluja, joissa ilmapiiri oli selvästi tulehtunut. Oli tuhahtelua, äyskimistä ja joskus suoraan toinen toiselle ilmaistuja loukkauksia. Tämä toisinaan pieneltä vaikuttanut draaman elementti oli mielestäni joskus hyvinkin radikaalia toimintaa. Näillä klikeillä on kenties kahden suuntainen voima. Ne nähdäkseni tuhoavat hyvää ilmapiiriä ja ehkäisevät keskustelua, mutta tekevät samaan aikaan erontekoa siihen ketä kuuluu juuri ”minun” tai ”meidän” porukkaan. Toisin sanoen se sama juoruilu, jota Farrayn aukiolla käytiin ja jota kerhon jäsenet toisilleen suoraankin ilmaisivat, on sekä erottelevaa, että yhdistävää. Kerhossa, jossa on yli 200 aktiivista jäsentä eri lähtökohdista ja erilaisin odotuksin, on hyvin todennäköistä, että kaikki eivät tule keskenään toimeen.

5.2.2 Suhtautuminen tulevaisuuteen ja elämänprojektit

Aineiston analyysissä oli ensimmäisen vaiheen luokittelun ”mitkä ja miten ovat merkityksellisiä paikkoja sekä millaisia merkityksiä niille annetaan”, jälkeen vuorossa luokkien muodostaminen näiden paikkamerkitysten perusteella. Luokista muodostui kaksi tyyppiä (liikkuvat ja pysyjät) kuten olen jo edellä kuvannut. Näiden tyyppien perusteella erittelin merkityksellisiä ja merkityksettömiä paikkoja ja vertailin ryhmiä toisiinsa. Teemoittelu tyyppien sisällä osoitti kaksi teemaa, joita voi kutsua keskeisiksi erottaviksi tekijöiksi. Nämä ovat suhtautuminen tulevaisuuteen ja elämänprojektit.

Suhtautuminen tulevaisuuteen

Ajatukset tulevaisuuden suhteen oli yksi haastattelujen teemoista ja sen moni vastaaja linkitti automaattisesti siihen, miten elämäntapa kausittain vaihtuvina paikkoina voisi jatkua. Tämä teema lopulta nousi myös analyysin tuloksena yhdeksi merkittäväksi tekijäksi tutkittavien paikkaan kiintymisen ja paikoille annettujen merkitysten näkökulmasta. Ryhmien liikkuvat ja pysyjät välillä olivat havaittavissa erilaiset suhtautumistavat tulevaisuuteen. Liikkuvat kertoivat ensinnäkin siitä, että ”elämäntapa näin juuri on ideaali” ja tulevaisuus liittyi siihen, että ”tällä tavalla kuin voi jatkaa”-

tyyppiset ilmaukset toistuivat heidän puheessaan. Liikkuvilla oli toiveena tulevaisuudessa pidentää (yhdellä tai kahdella kuukaudella) vuosittaista viipymistään Gran Canarialla.

”Niin pitkään kuin on kuntoa, niin palaan tänne. Ja ensi vuonna kuukausi pidempään.” (Pirkko)

”Oman muutoshistoriani tuntien en ole ollenkaan varma onko tämä minun lopullinen paikkani. Lähitulevaisuudessa tulen tänne Gran Canarialle, mutta lopullisesti en osaa edes ajatella. Olen ihan tyytyväinen tähän hetkeen, mutta olen valmis myös muutokselle.” (Kirsti)

Pysyjät puolestaan ilmaisivat tulevaisuuden toivettaan, että olisivat mieluummin yhdessä paikassa kertomalla muun muassa seuraavasti:

”Tämä (Gran Canaria) on nyt ykköskoti. Kyllä se on tämä paikka missä tulen asumaan. Tämä on minun paikkani. Ilmeisesti tänne minä kuolen.” (Toivo)

Liikkuvat ja pysyjät eroavat tulevaisuuden suhteen sen puitteissa missä toivovat asuvansa ja se aineistossa liittyi tulevaisuuden kuvaan. Liikkuvien ilmaisut tulevaisuuden merkityksestä rakentuvat nykyisyyden painotukselle ja nykyisyys saa erityisen positiivisen latauksen; ”tätä jatkuu niin kauan kuin terveyttä riittää/kunto säilyy hyvänä” -tyyppiset ilmaukset rakensivat tulevaisuuden merkitystä nykyisyyden kautta. Tulevaisuudenkin voi siten tulkita liittyvän tämän positiivisen ilmauksen jatkeeksi; tulevaisuus tuo tullessaan mahdollisesti kaikenlaista, mutta juuri nyt se on hieman yhdentekevää.

Minna: ”Millaisia suunnitelmia sinulla on tulevaisuutta ajatellen?”

Rauno: ”Toivon, että jos tällaisena pysyisi, että pysyisi terveenä, että tämä on ihanneolotila. Että ei tarvitse muuttua paremmaksi eikä huonommaksi. Ei ole korkeaa tavoitetta. Näin jos pysyy, niin on hyvä. Eli talvet täällä ja kesät suomessa.”

Molemmissa tyypeissä ilmeni runsas terveyden vaikutuksen pohtiminen tulevaisuuteen. Tämän voi tulkita pohdinnaksi, joka liittyy elämänvaiheeseen. Ikääntyminen, eläkkeelle jääminen ja työnteosta vapautunut aika muuttavat aikakäsitystämme ja suhdetta ajan ja itsemme välillä ja se on havaittu eläkesiirtolaisuuden tutkimuksessa (Oliver 2008). Paikkaan kiintymisen näkökulmasta tätä voisi havainnoida siten, miten usean paikan välillä asuminen rakentaa tulevaisuuden kuvaa eräällä tapaa hämärämmäksi ja se jätetään ikään kuin auki suunnitelmista. Painotus on nykyisyydessä eikä tulevaisuudessa. Yhden asuinpaikan haaveessa tulevaisuus on selkeämmin painottunut paikkaan ja se nähdään olennaisena seikkana tulevaisuuden merkityksestä kerrottaessa; siellä tai täällä, mutta ei molemmissa. Tulevaisuus on siis jo ”lyöty lukkoon”.

Yksilölliset/jaetut elämänprojektit

”Minä nyt en suoraan sanottuna edes kaipaisi tänne, mutta vaimo tykkää tulla. Siellä (Suomessa) olisi paljon enemmän sellaista hyödyllistä työtä. Mutta onhan se kiva miellyttää puolisoa.” (Heikki)

Heikin yllä oleva vastaus kysymykseen siitä, miksi hän on aikoinaan päättänyt saapua Gran Canarialle kuvastaa sellaista elämänprojektia, jonka voi nähdä jaettuna. Paikkaan kiintymisen kolmiosaisen mallin näkökulmasta tällaisen elämänprojektin voi nähdä sijoittuvan paikan sosiaalisiin merkityksiin. Heikin näkökulmasta oleellista on tehdä jotain, mistä puoliso pitää. Hän samalla asettaa oman toiveensa taka-alalle. Heikki on yksi pysyjiksi nimeämistäni ja hänen kertomansa mukaan ensisijaisena henkilökohtaisena toiveena olisi pysyä koko vuosi Suomessa. Hän ilmaisi haastattelussa voimakasta kaipuuta Suomeen, mökille, luontoon sekä lapsenlasten näkemiseen pian. Koska painotus on Heikillä paikan sosiaalisessa puolessa yksilöllisen sijaan, olen nimennyt tätä elämänprojektia tavoitteiltaan jaetuksi.

Kentällä yleisimminkin havaitsemani mukaan Heikki ei ole poikkeus. Heikin kaltaisia jaettuun elämänprojektiin sitoutuneita on suomalaiseläkeläisten joukossa muitakin. Kuulin kentällä keskusteluja ”kyllästymisestä” ja ”väsymisestä” reissaamiseen, mutta monelle syy saapua uudelleen saarelle seuraavalla kaudella oli juuri puolison tai jonkun muun tärkeän ihmisen miellyttäminen. *Jaetun* elämänprojektista tekee havaintojeni mukaan se, että matkustaminen Gran Canarialle nähdään väliaikaisen paikan kautta. Kuten Heikkikin haastattelussaan toisaalla kertoo ”ei haittaa tulla tänne, kun tietää, että tätä kestää vain joitakin kuukausia”. Siten jaetun elämänprojektin voisi nähdä elämänmittaisena jakamisena, johon sisältyy myös uhrauksia.

Elli oli toinen ”pysyjä”, joka ilmaisi voimakkaan väsymyksen elämäntapaan. Hänen puolisonsa on huomattavasti nuorempi iältään ja Elli pohti haastattelussa sitä, miten tämä vaikuttaisi jatkossa kahden paikan asumiseen ja ”reissaamiseen paikkojen välillä”, jos puoliso haluaisi vielä jatkaa elämäntapaa nykyisellään. Myös Ellin kohdalla elämänprojektin voi nähdä jaettuna, vaikka yksilöllinen toive olisikin ristiriidassa sen kanssa.

Liikkuvien elämänprojektit ovat luonteeltaan yksilöllisiä. Liikkuvat kuvaavat elämäntapansa kautta löytynyttä ”uutta alkua”, ”itsen muuttumista”, ”vapautta olla oma itsensä” sekä ”vapautta valita”. He eivät ilmaisseet huolta siitä, mitä kumppani tai muut perheenjäsenet olivat mieltä elämäntavasta. Kun liikkuvat kertoivat matkakumppaneistaan, he käyttivät ilmaisuja ”meidän tapauksessa molemmat tahtovat olla täällä” tai ”ei tuo puoliso niin välitä matkustaa, mutta kyllä se tähän asti on mukana seurannut”. Tärkeimpänä siis näyttäytyi oma, yksilöllinen elämänprojekti. Kirstin haastattelussa vapaus liittyy hänen elämäntapaansa ja Pirkon kuvaamana itsen muuttuminen oli toteutunut paikan myötä.

Minna: ”Mikä on parasta tässä elämäntavassa, että asut useammassa paikassa?”
Kirsti: ”En ole juurtunut tavaraan enkä paikkoihin. Kunhan tilille tulee rahaa, jotta pystyy elämään.”
Minna: ”Onko se vapautta, että ei ole sidottu paikkaan?”
Kirsti: ”Minulle tämä on vapautta. Tällaista elämää haluan elää. On tosi hyvä olla näin. ”

”Onhan tämä aivan erilaista. Jotensakin välittömämpää. Suomalaiset, jotka ovat täällä ovat varmasti välittömämpiä täällä kuin suomessa. Itseni mukaan lukien. Olen jotensakin vapautuneempi täällä.”
(Pirkko)

Liikkuvat ilmaisivat paikkaan liittyvän vapauden kokemuksen ja mahdollisuuden menneen karistamiseen harteilta. Oliver (2007) on tarkastellut menneen karistamista ja vapauden kokemusta eläkeläissiirtolaisten kohdalla siitä näkökulmasta, että yhteisö luo ikään kuin liminaalitilan väliaikaisen muuton kautta. Tässä tilassa mennyt ei ole tärkeää, vaan nykyhetki. Nykyhetki tarjoaa mahdollisuuden itsen uudelleen määrittelylle sekä sosiaalisten suhteiden uudelleen muodostamiselle. Oliver huomauttaa, että ”myyttinen unelma Espanjasta” sisältää myös käänteisiä puolia, kun vapaus ikuiselle itsen uudelleen määrittelylle tuottaa hankaluutta tunnistaa esimerkiksi se, keneen voi luottaa. (Oliver 2007, 139–140.)

Haastattelemistani suurin osa on eronneita ja heistä moni toista tai kolmatta kertaa naimisissa. Osa on jäänyt yksineläjäksi, mutta usealla nykyinen puoliso on matkassa mukana. Tämä eronneiden joukko on mielestäni merkittävän suuri näinkin pieneen tutkittavien joukkoon. Vaikken tässä tutkielmassani pyri, enkä edes voi, sanoa mitään tilastollisesta joukon suuruudesta, johdatti tämä eronneiden määrä minut havainnoimaan sitä, millaista keskustelua tästä ilmiöstä käydään kerholla ja sen ulkopuolella. Uutta alkua on joissain tapauksissa lähdetty hakemaan paikan päältä, tai joltain toiselta matkalta, löytyneen kumppanin kanssa. Tähän samaan ilmiöön, uuden alkuun, törmäsin useaan otteeseen myös Suomi-kerholla jutellessani ja haastatteluissa. Lisäksi siitä puhuttiin kuin se olisi tyypillinen ilmiö kerholaisten keskuudessa. Se oli tyypillinen ilmiö myös haastattelujen perusteella, sillä nimenomaan liikkuvat olivat löytäneet uusia alkuja elämäntapansa myötä.

Pysyjien ja liikkuvien elämänprojektit voi nähdä suuntautuvan joko jaettuihin tai yksilöllisiin. Olen edellä kuvannut sitä, kuinka eläkeläisten elämäntapasiirtolaisten joukossa merkityksiä saavat molemmat. Kaikki he kuuluvat eläkesiirtolaisten ryhmään, mutta pintaa syvemmällä heillä on erilaisia motiiveja ja tavoitteita, joiden vuoksi lähtemisen ja saapumisen päättymätöntä projektia kaudesta toiseen jatketaan. Paikkamerkitysten tarkastelu on avannut tätä pintaa syvempää tasoa niin, että on mahdollista kyseenalaistaa vain yhdenlaiset tarinat eläkesiirtolaisuudesta ja onnistuneesta ikääntymisestä, jota myöhemmin tarkastelen luvussa 5.3.

5.2.3 Paikkaan kiintymistä ja kiintymättömyyttä

McIntyre, Williams ja McHugh (2006, 322) kirjoittavat, että elämäntapavalinnat, joissa koti on monipaikkainen ja paikasta toiseen vaihtuva, eivät poista tarvettamme kuulua paikkoihin. Korpelan tutkimuksessa tämä näyttäytyi toisin, kun nuoret elämäntapasiirtolaiset kokivat lähtömaidensa tekevän heidät onnettomiksi ja kohde, eli Intia, onnellisiksi (Korpela 2009a, 82). Tämän eron eläkeläissiirtolaisiin voisi helposti tulkita ikäerosta johtuvaksi ja siitä näkökulmasta, että Korpelan tutkimuksessa nuoret länsimaiset elämäntapasiirtolaiset toteuttivat ikään kuin vastakulttuuria. Aineistoni perusteella voisi nähdä, että tutkimillani eläkeläisillä ja Korpelan tutkimuksen nuorilla on ikäerosta huolimatta yhteistä se, että heitä ohjaa yksilöllinen onnellisuusprojekti, jonka puitteissa tällaista paikkaan sidottua onnellisuuden astetta arvioidaan.

Valinnan vapaus ja tekemisen vapaus ilmaistiin siten, että mahdollisuudet ”toteuttaa itseä” olivat laajemmat, kun elämäntapa oli alati paikkaa vaihtava. Vapauden kokemuksen ja usean paikan asumisen yhteys liikkuvilla ilmeni aineistossa niin merkittävänä, että paikkaan kiintymisen näkökulmasta asiaa voisi pohtia paikkaan kiintymättömyyden yhteytenä koettuun vapauteen; jos useampi (asuin)paikka tuottaa vapauden kokemusta, voiko sen nähdä johtuvan siitä, että yhteen paikkaan kiintyminen koetaan vapautta rajoittavana? Vapauteen liittyy elämäntapasiirtolaisten kohdalla usein se, että vaihtuvista paikoista huolimatta ”paikallisuudesta” valitaan vain ne itselle sopivat kulttuuriset, sosiaaliset ja fyysiset tekijät. Ajan viettäminen ainoastaan toisten eläkesiirtolaisten parissa ja monesti paikassa, joka eristää heidät paikallisesta väestöstä (esimerkiksi aidatut eläkesiirtolaisten kylät Portugalissa), kuvastavat tätä elämäntapaa. Näin elämäntapasiirtolaiset rakentavat omaa yhteistä paikallisuuttaan ja uutta paikallista, sosiaalista, identiteettiään. (Torkington 2012, 82–83.) Liikkuvien kuvaama monipaikkaisuus saattaa siten muuttua merkityksettömäksi ja merkityksellistä onkin ainoastaan koettu *vapaus valita*, missä aikaansa viettää.

Aineistoni perusteella allekirjoitan McIntyren ym. (2006) väitteen paikkojen merkityksistä. Vaikka merkitykset ovatkin alati muuttuvia, ne silti ovat jossain muodossa havaittavissa. Paikkaan kiintyminen vain saa eri asteita ja sen ulottuvuudet korostuvat yksilöiden ja ryhmien välillä eri tavoin. Gran Canarian elämäntapasiirtolaisten kohdalla paikkaan kiintymistä voi havaita niin fyysisinä kuin sosiaalisina ja symbolisina kuin konkreettisina merkityksenantoina. Paikan saamat merkitykset myös osaltaan rakentuvat aineistossani sille kokemukselle, joka liittyy koettuun vapauteen valita ja mahdollistuu osana monipaikkaista elämäntapaa. Osalla senhetkinen elämäntapa ei tyydyttänyt ja he kaipasivat elämäntavan vakiintumista yhteen paikkaan. Heidä nimitin ”pysyjiksi”. Toinen nimitys oli ”liikkuvat”, jotka olivat tyytyväisiä elämäntapaansa juuri näin: ”kahden tai useamman paikan

välillä”. Näitä kahta tyyppiä erottivat suhtautuminen tulevaan sekä elämänprojektien koettu yksilöllisyys tai jakaminen.

Seuraavassa alaluvussa otan tarkasteluun sen, miten merkitykselliset paikat näyttäytyvät ikääntymisen näkökulmasta. Tarkastelen ikääntymistä onnistuneen ikääntymisen käsitteen kautta ja vertaan sitä tyypeihin liikkuvista ja pysyivistä.

5.3 Ikääntymistä merkittävässä paikoissa ja niiden välillä

”Minulta kysyttiin tänään kaupunkiretken aikana kahteen kertaan, että ”miksi sinä olet täällä meidän vanhusten joukossa?” En osannut vastata mitään erityistä syytä. Kaikki tietävät jo, että teen tutkimusta, joten jäin itsekkin miettimään, mitä siellä sitten oikein teen. Tänään useampaan kertaan retken aikana itseironisesti myös vitsailivat, että ”me kun olemme tällaisia vanhuksia, tämä on vähän niin kuin lastentarha”, kun joku kinasteli tai esitti valituksia retkestä. Aivan kuin olisivat nolestuneet ja selittäneet asiaa minulle, sillä katsoivat minuun vitsaillessaan.” (Kenttäpäiväkirja helmikuu 2016)

Kentällä ollessani havaitsin sen, miten minuun suhtauduttiin ikäni puolesta poikkeavana muusta joukosta ja ajoittain koin sen huomion vaivaannuttavana. Olisi ollut helpompaa olla kuin yksi muista ja kenties olisin saanut myös erilaista aineistoa tutkielmaani. Edellä kuvatussa kenttäpäiväkirjan otteessa on kuitenkin jotain, joka avaa ikääntymisen teemaa suhteessa muita nuorempaan ikääni. Minut nimittäin jätettiin ulkopuolelle ”meistä vanhuksista”. Tämän voi nähdä rajantekona siihen paikkaan, jossa kohtasimme. Paikaksi muodostuu sosiaalinen tila, jossa yhteistä on muun muassa ikä. Ikääntymisen kokemuksen jakaminen sosiaalisena tilana voi toimia positiivisena voimana kohdatessa vanhenemiseen liitettyä turvattomuutta tai pelkoa aiheuttavia tuntemuksia, kuten esimerkiksi yksinäisyyttä. Turvattomuuden tunteen hallinnassa on naapuruston merkitystä ikääntyneille tutkittu ja sen yhteys ikääntyvien hyvinvointiin ja paikan hallinnan tunteeseen on havaittu (Peace, Holland & Kellaheer 2006, 67–69). Suomikerholaisten kohdalla naapuruston voi ajatella muotoutuvan toisista kerholaisista, sillä suurimmalla osalla tapaamistani suomalaiseläkeläisistä sosiaaliset kontaktit muodostuvat kerhon piirissä. ’Naapuruston’ rajaaminen niihin sosiaalisiin kontakteihin, jotka ovat entuudestaan tuttuja, voi osaltaan lisätä tunnetta turvallisuudesta ja siten hyvinvointia. Naapuruston ja paikan tuttuus onkin piirre, jonka on havaittu liittyvän ikääntyvien hyvinvointiin (Peace, Holland & Kellaheer 2006, 72).

Vaikka ikääntyminen on yksi keskeisistä teemoista tutkielmassani, haastatteluissa huomasin aiheen käsittelyn vaikeuden. Minulle oli haastavaa kysyä ajatuksista ikääntymisen suhteen ja mahdollisesti siihen liittyvistä negatiivisista tunteista. Kenties omat ikääntymiseen liittämäni merkitykset ohjasivat ajatteluni enemmän kuin se, miten haastateltavani ottivat vastaan aiheen

käsittelyn. Voin sanoa, että onnekseni huomasin aiheen nousevan puheeksi joka tapauksessa. Olipa kysymykseni mikä tahansa, lähes aina oli vastauksessa materiaalia käsitellä myös ikääntymisen teemaa. Ikääntyminen on tutkielmani aiheen kannalta merkittävä asia, sillä sen voi nähdä läpileikkaavan muita teemoja. Suhtautuminen tulevaisuuteen esimerkiksi monelle rakentui sille pohdinnalle, miten jaksaminen ja terveys sallivat jatkossa monipaikkaisen asumisen. Tämän pohdinnan voi puolestaan nähdä sijoittuvan ikääntymisen mukanaan tuomaan ajan kulumisen tiedostamiseen. Ajan kuluminen tuottaakin eläkesiirtolaisuuden tutkimuksessa havaitun paradoksin siitä, että aikaa on vihdoin toteuttaa haaveita, mutta samaan aikaan hyvinvoinnin ja terveyden kysymykset tiedostetaan ja ne saattavat vaikuttaa valintoihin siitä, missä olla ja asua (King, Warnes & Williams 2000, 165; Oliver 2008, 83–84).

Tässä alaluvussa vastaan tutkielmani toiseen tutkimuskysymykseen: *”Mitä paikoille annetut merkitykset tarkoittavat ikääntymisen näkökulmasta?”*. Tarkastelen tässä alaluvussa ikääntymisen, onnistuneen ikääntymisen ja aineistostani erotteleman kahden tyypin ”liikkuvat/pysyjät” yhteyttä. Elämänvaiheena ikääntymisen voi nähdä sidottuna aikaan, aikakäsitykseemme sekä siihen, millaisiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin odotuksiin ja normeihin olemme sosialisoituneet (Oliver 2008). Aloitan alaluvun kuvaamalla eläkesiirtolaisten elämäntapaa sen temporaalisuuden (ajallisuuden) ja merkitykselliseksi koetun ajankäytön kautta. Tämän jälkeen analysoin sitä, miten ikääntymisen yhteys eri tavoin paikkaan kiintyneillä yksilöillä ja erottamillani tyypeillä rakentuu ja mitä nämä voivat kertoa meille tämän päivän ikääntymisen odotuksista tai normeista yleisemmällä tasolla.

5.3.1 Aikaa ja kausittaisuutta ikääntymisen rytmissä

Kausittaisuus kuvastaa useiden elämäntapasiirtolaisten ja eläkesiirtolaisten vuosirytmiiä. (Korpela 2009a; Gustafson 2009; Oliver 2008). Paikkojen näkökulmasta se merkitsee aiemmissa luvuissa analysoimaani paikoille eri tavoin annettuja merkityksiä. Yksi ulottuvuus, jonka voi nähdä kuvastavan paikkaan kiintymistä on ajan pituus, joka vietetään tietyssä paikassa. Riger ja Lavrakas (1981) kirjoittavat, että fyysinen paikkaulottuvuus viittaa muun muassa siihen, miten kauan paikassa on eletty ja millaisia ovat suunnitelmat paikkaan jäämisestä ja näillä on vaikutusta paikkaan kiintymiseen. Kausittaisuudessa vaihtelevuus on keskeistä ja eläkeläissiirtolaisilla ei monestikaan ole pidemmän tähtäimen suunnitelmia paikkaan jäämisestä. Olennaisempaa eläkesiirtolaisille onkin monesti nykyhetki (Oliver 2010, 110), vaikka tulevaisuutta pohditaan muun muassa terveyden säilymisen näkökulmasta. Oliver (2010) on todennut eläkesiirtolaisten parissa muodostuvan

poikkeuksellisen aikakäsityksen merkityksen. Aikakäsityksen muodostumiseen vaikuttaa se, että ajan kulumisen (ja päättymisen) tiedostetaan. Aikaa, jota eläkesiirtolaiset viettävät työelämästä poistumisen jälkeen, Oliver kutsuukin ”time finally theirs”. Paradoksin ajan kulumisessa kuitenkin muodostaa se, että samaan aikaan kun aikaa vihdoinkin on tehdä mitä vain, ikääntyminen tuottaa ajan kulumisen rajat. Siksi eläkesiirtolaisten poikkeuksellinen temporaalisuus rakentuu Oliverin mukaan menneen ja tulevan sijaan nykyhetkelle. Tästä seuraa, että aikakäsitystä kuvastaa ajattomuus, ”time not there”. (Oliver 2010, 112–117.)

Paikoille annetuilla merkityksillä ja ikääntymisellä voi havaita aineiston perusteella yhteyttä siten, että terveys on (asuin)paikan/paikkojen valintaan kausittain vaikuttava seikka. Toivo oli suunnitellut jäämistä kesäksikin Gran Canarialle, mutta hän kertoi vaimonsa halunneen lähteä Suomeen, joten he olivat löytäneet ratkaisun siitä, että vaimo lähti aiemmin ja Toivo saapui Suomeen myöhemmin kesäkuun lopussa. Toivon kertomus avasi sitä, miten ikääntyminen ja elämäntavan kausittaisuus rakentuu osaksi sosiaalisten suhteiden verkostoja ja sosiaalisesti merkittäviä paikkoja:

”Silloin kun nuo niin sanotusti turistit lähtevät täältä pois, niin keräännymme me jotka jäämme tänne, joka aamu puistoon turisemaan ja katsomme, ettei ketään puutu. Sitten jos jotain ei näy, niin soitamme perään, että missä menee ja että kaikki on hyvin. Että sellainen on, että toisistamme pidetään huolta. Sellainen kymmenkunta meitä on tuolla turpakärjissä. Mehän sitä kutsutaan reseptinvaihtokerhoksi. Siihen kun yleensä tullaan apteekin kautta nyssykkä kädessä, niin siinä vaihdetaan kuulumiset, että mitäs lääkkeitä sinulla nyt on. Periaatteessa kun ollaan kaikki vanhoja, seitsemänkymppisiä niin se on.” (Toivo)

Toivon kertomasta voi myös havaita sen, miten terveydestä huolehtiminen on rakentunut osaksi yhteistä ikääntymisen tiedostavaa ”reseptinvaihtokerhoa”. Saman havainnon voi tehdä Ailan kertomasta.

”Olen saanut täällä (Gran Canarialla) sellaisia uusia ystäviä, että täällä me huolehdimme toisistamme ja olemme sillä lailla yhtä. En tiedä onko se tuo ikä, että tiedän kun minä huolehdin, niin kyllä sitten minustakin varmaan joku huolehtii.” (Aila)

Tämän voisi ikääntymisen näkökulmasta tulkita siten, että arkea ylläpitää tietty huoli jaksamisesta ja terveydentilan vaikutuksesta arkeen. Tapaamalla päivittäin puistossa tai luomillaan ystävyysuhteilla nämä eläkeläiset varmistavat sen, että toiset ikätoverit ’ovat hengissä’ ja voivat hyvin. Tapaaminen tuo turvaa silloin, kun muita huolehtijoita ei ole. Puiston voi nähdä fyysisenä paikkana, jonka sosiaaliset suhteet mahdollistavat näille henkilöille turvallisen asumisen Gran Canarialla silloin, kun esimerkiksi oma puoliso on Suomessa, kuten on tilanne Toivolla. Ailan tapauksessa ystävyysuhteet varmistavat turvalliseksi koettua ikääntymistä Gran Canarialla, missä hänellä ei ole perhettä. Puiston ja paikallisiksi muodostuneet, ikään kuin paikkaan sidotut, ystävyysuhteet voi mieltää eräänlaiseksi naapurustoksi, joka tuo turvaa. Kuten Peace, Holland ja Kellaheer (2006) ovat todenneet, on naapurusto tärkeä ikääntyneiden turvallisuuden ja paikan hallinnan tunteelle. Paikan hallinnan tunne

saattaa entisestään korostua, jos asumisympäristössä ei ole paljoa omaa kieltä puhuvia tai tuttuja ihmisiä.

Suomalaisten talviasukkaiden yhdistävä piirre on, että he ovat eläkkeellä. Eläkkeellä ollessa on aikaa, joka vapautuu työnteosta. Ajankäytön ja matkustamisen on eläkesiirtolaisuudessa todettu liittyvän koettuun ansaittuun ”omaan aikaan”, joka alkaa eläkkeelle jäämisestä ja työnteon vapauttamasta ajasta. Tätä ajankäyttöä monesti perustellaan sillä, että pitkän työuran jälkeen sen saa ansaitusti käyttää itsen tai pariskunnan kesken ”meihin”. (Oliver 2010; Oliver 2008.) Gran Canarian suomalaiseläkeläisten kanssa aikaa viettäessäni tämä vapaaksi jäänyt aika ei suinkaan näyttäytynyt joutilaisuutena tai ajan runsautena. Minulle nousi kentällä ollessani pohdintaan se, kuinka tiiviisti pariskunnat tai ystävät aikaa keskenään viettivät ja aktiivisen elämänrytmin lisäksi pohdin yksinäisyyden välttämistä. Kenttäpäiväkirjani havainnot osoittivat sitä aktiivisuuden ylläpitoa, jota myös haastattelut osaltaan toivat esiin.

”Lähdin tänään aamulla aikaisin etelään, sillä sovittuna oli haastattelu. Saavuin haastattelupaikalle, mutta haastateltavaani ei näkynyt missään. Odottelin puolisen tuntia, kunnes soitin hänelle: ”Ai niin. Unohdin kokonaan, että meillä on haastattelu. Olen siellä noin vartissa.”, haastateltavani vastasi puhelimeen. Kun hän saapui paikalle, hän kertoi läikäytyneenä, että kiirettä pitää ja aikaa hänellä on nyt tähän haastatteluun vain alle tunti. Sitten vaimo jo hakee ja pitää lähteä katsomaan veneeseen joitain osia. Tämä muistutti minua myös muutaman muun haastattelun kohdalla sattuneesta; näillä ihmisillä pitää kiirettä. Eivät meinaa ehtiä haastatteluja sopimaan. Ei tämä sitä kuuluisaa mañanaa ole lainkaan eikä eläkepäivien joutilaana oleilua.” (Kenttäpäiväkirja helmikuu 2016)

Gran Canarian eläkeläisten elämämpiirit näyttäytyvät aktiivisina niin toiminnan tasolla, kuin ihmissuhteissa. Minulle esiteltiin monesti ensimmäisenä uuden tuttavuuden kohdattuani myös puoliso tai joku läheinen ystävä. Sosiaalinen vuorovaikutus on aktiivista siten, että harvemmin muistan käyneeni keskusteluja ihan vain kahden kesken. Tarkasteltuani tätä ilmiötä lähemmin huomasin, että sosiaalisen elämän rakenne on osa syitä lähteä ulkomaille ja ylläpitää elämäntapaa moneen paikkaan liittyvänä. Minulle kerrottiin, että on ihanaa viettää aikaa puolison kanssa ihan kahden. Lapset ja lapsenlapset ovat Suomessa ja nyt aikaa on ”meille”, asiaa kuvattiin. Paikkamerkityksenä tätä voi tarkastella siten, että aiemmassa luvussa esittelemäni teema ”yksilölliset elämänprojektit” kuvaa kenties samaa ilmiötä; koettu vapaus, jonka tutkittavat merkitsevät tiettyyn paikkaan liittyväksi. Kuten haastatteluissa tuotiin esiin ”vapaus tehdä mitä tykkää” tai ”mahdollisuudet toteuttaa itseä”, kuvastavat vapausmerkityksiä, joita tutkittavat liittävät Gran Canariaan ja siihen, että on kaukana esimerkiksi sosiaalisista rooleista kuten vanhempi ja isovanhempi. Aktiiviset ja aikaa vievät harrastukset ovat monelle osa paikkamerkityksiä ja nekin koetaan mahdollistuvan Gran Canarialla eri tavoin kuin Suomessa. Näin asiaa kuvasivat haastatteluissaan Irmeli ja Rauno.

”Minä tykkään kauheasti siitä, kun me nukumme päiväunia ja nukumme vierekkäin. Täällä ollessa tykkään kulkea ja olla ihan vaan kaksin Heikin kanssa. Että tämä jotenkin silleen lähentää.” (Irmeli)

”Täällä Las Palmasissa olen löytänyt vanhoja harrastuksia uudestaan. Että minulla on tällainen piirtämisprojekti. Autotalli sinne tontille. Tätä voin tehdä vaikka koko päivän.” (Rauno)

Caroline Oliver kuvaa eläkkeellä olevien ajan runsauden tuottavan paradoksin ajankäytön suhteen; toisaalta on aikaa nauttia vapaudesta, mutta samaan aikaan tämä vapaus voi muuttua joutilaisuudeksi, joka koetaan negatiivisena asiana. Tämä paradoksi liittyy kulttuurisiin myytteihin ajankäytön hyödyllisyydestä ja joutilaisuuden vaarallisuudesta. (Oliver 2008, 74–75.) Aineistossa tämä joutilaisuuden kulttuurinen myytti koettiin siten, että sen suhde ikääntymiseen ja paikallaan pysymiseen nähtiin ilmeisenä.

”Täällä (Gran Canarialla) meillä on niin vireätä tämä eläminen. Eihän meillä siellä kotona ole mitään. Kotona vaan kyhötetään. Se on joskus ahdistanutkin, kun kotoa ei tule mihinkään lähdettyä. Että täällä on mahdollisuus tuohon sosiaaliseen kanssakäymiseen ja koen sen oikein hyvänä asiana. Liikkuminen on toinen asia, jota en Suomessa liukkailla keleillä voi tehdä ollenkaan.” (Pirkko)

”Oli mullakin se vaihe, että epäröin lähtemistä. Sitten mä tajusin, että jos en lähde niin tänne (Suomeen) mä jään kököttämään keinutuoliin vanhuuden päiviksi. Ja yksi kaveri sparras mua lähtemään ja oikeassa se oli. Että sinne mä olisin jäänyt keinutuoliin.” (Eino)

Ilmaistut ajankäytön ja ikääntymisen yhteyttä kuvaavat merkitykset ilmenevät liikkuvien ja pysyjien tyypeissä niin, että ”liikkuvat” ilmaisivat näitä negatiivisia ikääntymismyyttejä Suomeen jäämisen kautta. ”Pysyjät” eivät ilmaisseet tällaisia ikääntymiseen liittyviä negatiivisia myyttejä. Tämän havainnon analysointi teeman ”suhtautuminen tulevaisuuteen” kautta osoittaa sen, että ikääntyminen on jotain, joka on liikkuville jossain kaukana tulevassa, mutta ei kenties vielä tätä hetkeä. Se on ehkäpä pelottava ajatus, joka lykätään keinutuolin tavoin taka-alalle. Liikkuvat toisaalta saattavat haluta murtaa omia käsityksiään ikääntymisen negatiivisesta luonteesta ja luoda tilalle jotain omaa uutta vaihtoehtoa ikääntyä. Pysyjille toisaalta saattaa olla yhdentekevää se, onko ikääntyminen jotain tässä hetkessä vai tulevaisuudessa olevaa. He eivät syystä tai toisesta ilmaisseet ikääntymiseen liittyviä negatiivisia merkityksiä samoin kuin liikkuvat.

5.3.2 Onnistunut ikääntyminen ja monen paikan asuminen

Minna: ”Mikä on tässä elämäntavassa parasta?”

Pirkko: ”Kyllä onnen lempilapsia ollaan. Kun on mahdollisuus olla siellä missä on hyvä. Kesällä suomessa. Suomen kesä on aivan ihana. Mökki oli minulle ennen näitä matkoja ykkösasia. Että en voisi kuvitellakaan miten voisi olla paremmin. Olemme miehen kanssa sitä mietitty, että kyllä ollaan onnellisessa asemassa.”

Pirkon vastauksen kysymykseen elämäntavasta voisi sanoa merkitsevän hänelle onnistunutta ikääntymistä. Oliver (2008, 32–33) tuo esiin sen, miten ikääntymisen määrittely positiiviseksi ja onnistuneeksi toteutuu tiettyjen kulttuuristen ikääntymiseen liitettyjen odotusten mukaan ja miten näin muodostuneet odotukset saattavat koitua ongelmaksi sellaisen yksilön näkökulmasta, joka ei näitä odotuksia toteuta. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että paikkaan kiintyminen (niin fyysinen kuin sosiaalinenkin) voi olla hyvinkin liukuvaa ja paikkojen väliaikaisuus ei estä elämänlaadun ylläpitämistä. Eläkesiirtolaisuuden voi nähdä osoittavan joitain näistä ikääntymisen odotuksista sen kautta, millaisessa valossa tutkimuksissa näyttäytyvät esimerkiksi kulttuuriset käsitykset yksilöllisyydestä ja kulutustottumuksista (Oliver 2008, 23–24). Onnistunut ikääntyminen kamppaileekin yksilöllisyyden ja ulkopuolelta tulevien määritelmien ja odotusten välillä. Myös tutkittavani tiedostavat paikkamerkityksissään näitä kulttuurisia käsityksiä ja monet kertoivat, että perusteluja ulkomailla asumiseen saa antaa niin lähipiirissä kuin satunnaisten tuttujen parissa jutellessa.

Koti on ollut tutkimuksen kohteena ikääntyneiden hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta runsaasti ja sen tutkimus on liittynyt näissä tutkimuksissa vahvasti siihen, millaisia merkityksiä koti saa. Kodin merkitystä pidetään iän lisääntyessä entisestään merkityksellisempänä (Oswald & Wahl 2005, 23–24; Watkins & Hosier 2005, 202.) Kodin merkitykset omassa aineistossani ovat olleet aineistoa jakavia; toisaalta koti on ollut tärkeä, mutta ei kaikille. Huomattavaa on, että vaikka ikääntymistä pohdittiin nykyhetkessä ja tulevaisuudessa, niin koti ei useilla liittynyt merkityksellisiin paikkoihin. Tärkeämpänä nähtiin joissain tapauksissa jopa kodin välttäminen negatiivisia tunteita tuottavana paikkana. Kodille annettuja merkityksiä on tutkimuksissa verrattu siihen vaihtoehtoon, että ikääntyvät asuisivat muualla kuin kodissa ja tämä muualla on pääsääntöisesti hoitolaitos (Oswald & Wahl 2005, 26). Ikääntymisen tutkimus on ottanut huomioon myös niitä yksilöitä, jotka eivät välttämättä asetu näihin kodin merkityksiin (kuten siirtolaisuustutkimuksessa), mutta yhä enemmän tarvittaisiin tämän kaltaista tutkimusta osoittamaan erilaisia tapoja ikääntyä sekä yksilöllisten vanhenemistarinoiden erilaisuutta.

6. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt kuvaamaan Gran Canarian suomalaiseläkeläisten elämäntapaa siitä näkökulmasta, mitä useat paikat merkitsevät niin paikkaan kiintymisen kuin ikääntymisenkin näkökulmista. Analyysini tuloksena olen nimittänyt heitä elämäntavaltaan elämäntapasiirtolaisiksi ja erotellut kaksi tyyppiä, jotka olen nimennyt 1) *liikkuviksi* ja 2) *pysyjiksi*. Tyypit kuvastavat niitä keskeisiä piirteitä, joita eläkeläisillä elämäntapasiirtolaisilla on suhteessa usean paikan asumiseen tai toisaalta yhden paikan asumistoiveen suhteen. He eroavat toisistaan nimenomaan elämäntavan jatkuvuuden toiveen suhteen. Liikkuvat haluavat jatkaa elämäntapaa monessa paikassa vuoden aikana ja pysyjät asettuisivat mielellään joko Gran Canarialle, Suomeen taikka johonkin muuhun merkittäväksi koettuun paikkaan. Paikkaan kiintyminen on näissä kahdessa ikääntyneiden elämäntapasiirtolaisen tyypissä erilaista ja tämä analyysin tulos kertoo osaltaan niistä ikääntymisen prosesseista, joita yhteiskunnassamme kohtaamme. Vertaamalla näitä ikääntyvien elämäntapasiirtolaisten elämäntapoja onnistuneen ikääntymisen käsitteeseen, on johtopäätöksenä nähtävissä, että aina elämäntavat eivät ole sopusoinnussa keskenään eivätkä toteuta onnistuneen ikääntymisen tavoitetta ja normeja aktiivisuudesta tai toisaalta luopumisesta aiemmista elämän aktiviteeteista. Tyypit eroavat suhtautumisessaan tulevaisuuteen sekä elämänprojektien yksilöllisyydessä tai jaettavuudessa.

Tulevaisuuteen suhtautuminen muodostuu Gran Canarian suomalaiseläkeläisillä sen kautta, miten nykyistä (liikkuvaa) elämäntapaa voisi jatkaa ja millainen halukkuus monipaikkaisen elämäntavan jatkamiseen ylipäänsä on. Tulevaisuus on enemmänkin tässä ja nyt, nykyhetkeä painottava pohdinta, joka vaikuttaa siihen, että elämäntapaa liikkuvana halutaan jatkaa. Nykyhetken painotus tulevaisuuden ja menneen sijaan onkin eläkesiirtolaisten parissa tehdyissä tutkimuksissa yleisesti havaittu (Oliver 2010). Aineistossa toistuvat sellaiset ilmaisu, kuten ”kun näin jatkuu, niin on hyvä” ja niillä ilmaistaan toivetta siitä, että elämäntapaa liikkuvana voisi jatkaa. Toisaalta haastateltavista ja tapaamistani suomalaiseläkeläisistä osalle on hyvin selvää, että tulevaisuudessa elämä asettuu yhteen paikkaan. Osalle tämä paikka on Gran Canaria ja osalle Suomi tai muu maa, missä esimerkiksi lapset tai lapsenlapset asuvat. Tähän pohdintaan vaikuttavat yleensä terveydelliset syyt ja terveydentilasta huolehtiminen. Myös väsyminen matkustamiseen on vaikuttanut siihen, että toiveissa osalla on asettua yhteen paikkaan.

Vapauden kokemus oli yksi merkittävä seikka eläkeläisten kuvaamissa muuttopäätöksissä. Vapaus valita, missä asuu ja milloin, koettiin erityisesti vapautta tuottavana seikkana. Gran Canarialla osan vuotta asumisen nähdään tuottavan myös lisää aktiivisuutta elämään.

Vapaudelle valita asuinpaikka koettiin käänteisenä se, että 'jämähtäisi keinutuoliin' kotiin. Paikkamerkityksenä 'koti vain Suomessa' edustaa osalle tutkittavista ajatusta paikalleen jäämisestä. Fyysisesti sisätiloihin ja 'neljän seinän sisälle' jääminen koetaan toteutuvan Suomen kylmässä ja liukkaassa talvessa. Paikalleen jäämisen tutkittavat liittävät merkityksissä myös ikääntymiseen elämänvaiheena.

Elämänprojektien näkökulmasta suomalaiseläkeläiset eroavat toisistaan sen suhteen, miten paljon he tekevät uhrauksia toisen toiveiden mukaan ja toisaalta, miten paljon he toteuttavat omaa elämänprojektiaan. Jaettu elämänprojekti tarkoittaa sitä, että puolison kanssa matkustetaan yhteisestä toiveesta tai sitä, että puoliso haluaa matkustaa, mutta itse ei. Analysoin tämän jaetun elämänprojektin siten, että merkittävämpää näille tutkittaville on löytää kompromissi elämäntapaan tai toteuttaa toisen toiveita, kuin omia. Tämä analyysi osoittaa, että osa suomalaiseläkeläisistä Gran Canarialla elää liikkuvaa elämäntapaansa vastoin omaa toivettaan.

Ikääntyminen on usein ulkoapäin muotoiltu prosessi, jossa määrittelyvallan saa enemmänkin tutkimustieto (ja erityisesti lääketieteellinen sellainen) ja ikääntyvien omat kokemukset ja merkityksenannot ovat jääneet huomioimatta. Vasta viime aikoina kokemuksellinen ja merkityksiä korostava ikääntymisen tutkimus on alettu ottaa vakavasti (Tilvis 2006). Kuten analyysissä nousee esille, ei ikääntyminen aina täytä sellaisia odotuksia, joita ympäristöstä ikääntymiseen luodaan. Esimerkiksi kotiin paikkana luodut negatiiviset merkitykset aiheuttavat kysymyksen siitä, onko ikääntyminen määriteltävissä onnistuneeksi. Onko ikääntymisen onnistuminen siis enemmän ulkoapäin vai ikääntyvän yksilön itsensä määriteltävissä oleva asia? Jotta vertailua voidaan tehdä ja esimerkiksi palveluita ohjata oikein niitä tarvitsevalle ikääntyvälle väestölle, on tärkeää tietää yleisistä muutoksista liittyen ikääntymiseen. Siitä huolimatta analyysini näyttää sitä puolta ikääntymisestä, että tärkeää olisi antaa tilaa ikääntyvän väestön itsensä määrittelemille onnistuneen ikääntymisen tavoille. Ikääntymisen tavat eivät välttämättä tarkoita yhtä kotia, yhtä paikkaa tai yhtä elämäntapaa, joka tuottaa onnistumisen, vaan monet samanaikaiset paikat ja elämäntavat ovat mahdollisia. Näissä elämäntavoissa myös neuvotellaan usein siitä, kenen ehdoilla elämäntapaa ylläpidetään; puolison toiveet elämäntavan monipaikkaisuudesta saattavat osoittautua merkittävämmäksi elämänprojektiksi kuin esimerkiksi oma toive asuinpaikasta. Tai lasten ja lastenlasten kanssa ajan viettäminen saattaa asettaa kyseenalaiseksi sen, missä puoliso haluaa talven tai kesän viettää. Myös yksilölliset elämänprojektit ohjaavat päätöksiä lähtemisen ja palaamisen suhteen, mutta myös ne asettuvat ikääntymisen kontekstissa erityisiin kysymyksiin ikääntymiseen liittyen. Esimerkiksi terveyttä punnitaan suhteessa lähtemisen ja palaamisen jatkumiseen tulevaisuudessa.

Jatkossa olisi mielenkiintoista analysoida vielä tarkemmin sitä, miten erityiset paikat liittyvät näiden ihmisten elämään toisessa asuin- ja elinympäristössä. Kun merkittävää oli esimerkiksi kesämökki, olisi tarpeen analysoida elämää ”siellä toisessa paikassa”. Tämän tutkimuksen puitteissa olen havainnoinut elämää vain Gran Canarialla, mutta yhtä lailla tämän kaltaisen tutkimuksen teossa olisi merkittävää tehdä monipaikkaista etnografiaa. Tämän tutkielman teon aikana olen pohtinut sitä, kuinka antropologia voisi tarjota ikääntymisen tutkimukseen uusia näkökulmia ikääntymisen ja kulttuurien tutkimuksen yhdistämisestä. Sosiaaligerontologian teorat, joissa merkityksen tutkimiseen on käytetty lähinnä fenomenologista taustateoriaa ja metodologiaa (Hillier & Barrow 2007, 105) voisivat rikastua antropologisesta lähestymistavasta ja erityisesti etnografisesta tutkimuksesta.

LÄHTEET

- Bauman, Zygmunt (1998) *Globalization: The Human Consequences*. New York: Columbia University Press.
- Benson, Michaela (2011) *The British in Rural France: Lifestyle Migration and the Ongoing Quest for a Better Way of Life*. Manchester: Manchester University Press.
- Blaakilde, Anne & Nilsson, Gabriella (2013) Introduction. Mobility and Migration in Later Life. Teoksessa: A. Blaakilde & G. Nilsson (toim.) *Nordic Seniors on the Move. Mobility and Migration in Later Life*. Lund: Lunds Universitet, 9–26.
- Casado-Díaz, María, Kaiser, Claudia & Warnes, Anthony (2004) Northern European retired residents in nine southern European areas: characteristics, motivations and adjustment. *Ageing & Society* 24, 353–381.
- Cresswell, Tim (2002) Introduction: Theorizing Place. Teoksessa: G. Verstraete & T. Cresswell (toim.) *Mobilizing Place, Placing Mobility: The Politics of Representation in a Globalized World*. Amsterdam: Rodopi, 11–32.
- Degnen, Cathrine (2016) Socialising place attachment: place, social memory and embodied affordances. *Ageing & Society* 36, 1645–1667.
- Emerson, Robert, Fretz, Rachel & Shaw, Linda (2011) *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Geertz, Clifford (1973) *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Graburn, N. (2001) *Secular Ritual: A General Theory of Tourism*. Teoksessa V.L. Smith & M. Brent (toim.) *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. New York: Cognizant Communication, 42–52.
- Gupta, Akhil & Ferguson, James (1992) Beyond ‘Culture’: Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology* 7:1, 6–23.
- Gustafson, Per (2009) *Your Home in Spain: Residential Strategies in International Retirement Migration*. Teoksessa M. Benson & K. O’Reilly (toim.) *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences*. Surrey: Ashgate, 69–86.
- Gustafson, Per (2006) *Place Attachment and Mobility*. Teoksessa: N. McIntyre, D. Williams & K. McHugh (toim.) *Multiple Dwelling and Tourism: Negotiating Place, Home and Identity*. Oxfordshire: CABI, 17–31.
- Gustafson, Per (2001) Retirement Migration and Transnational Lifestyles. *Ageing and Society*. 21:4, 371–394.
- Haas, Heiko (2013) Volunteering in retirement migration: meanings and functions of charitable activities for older British residents in Spain. *Ageing and Society*. 33:8, 1374–1400.
- Hillier, Susan & Barrow, Georgia (2007) *Aging, the Individual and Society*. Belmont: Wadsworth.
- Holstein, James & Gubrium, Jaber (2007) Constructionist Perspectives on the Life Course. *Sociology Compass* 1, 1–18.

- Huete, Raquel, Mantecón, Alejandro & Estévez, Jesús (2013) Challenges in Lifestyle Migration Research: Reflections and Findings about the Spanish Crisis, *Mobilities*, 8:3, 331–348.
- Huttunen, Laura (2010) Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 39–63.
- Karisto, Antti (2013) Coping with Antinomies of Taste. Eating Habits of Finnish Retirement Migrants in Spain. Teoksessa: A. Blaakilde & G. Nilsson (toim.) *Nordic Seniors on the Move. Mobility and Migration in Later Life*. Lund: Lunds Universitet. 75–100.
- Karisto, Antti (2008) *Satunmaa -Suomalaiseläkeläiset Espanjan Aurinkorannikolla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- King, Russell, Warnes, Tony & Williams, Allan (2000) *Sunset Lives. British Retirement Migration to the Mediterranean*. Oxford: Berg.
- Korpela, Mari (2010) Leppoista elämää ulkomailla: mitä on elämäntapasiirtolaisuus? *Kulttuurintutkimus*. 27:4, 64–77.
- Korpela, Mari (2009a) *More Vibes in India. Westerners in Search of a Better Life in Varanasi*. Tampere: Tampere University Press.
- Korpela, Mari (2009b) When a Trip to Adulthood becomes a Lifestyle: Western Lifestyle Migrants in Varanasi, India. Teoksessa M. Benson & K. O'Reilly (toim.) *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences*. Surrey: Ashgate, 15–30.
- Könnilä, Paula (2014) *Sisua ja mañanaa – Suomalaiset Espanjan Aurinkorannikolla*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Leino, Eino (1902) *Kangastuksia: runoja*. Helsinki: Otava.
- Low, Setha & Altman, Irwin (1992) Place Attachment: A Conceptual Inquiry. Teoksessa: I. Altman & S. Row (toim.) *Place Attachment*. New York: Plenum Press, 1–13.
- MacCannell, D. (2001) The Commodification of Culture. Teoksessa V.L. Smith & M. Brent (toim.) *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. New York: Cognizant Communication, 380–390.
- Malkki, Liisa (2007) Tradition and Improvisation. Teoksessa Cerwonka & Malkki (2007) *Improvising Theory. Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. Chicago: The University of Chicago Press, 162–187.
- McIntyre, Norman, Williams, Daniel & McHugh, Kevin (2006) Multiple Dwelling: Prospect and Retrospect. Teoksessa: N. McIntyre, D. Williams & K. McHugh (toim.) *Multiple Dwelling and Tourism: Negotiating Place, Home and Identity*. Oxfordshire: CABI, 313–322.
- Nosraty, Lily (2018) *Successful Aging Among The Oldest Old*. Tampere: Tampere University Press.
- Oliver, Caroline (2011) Pastures New or Old? Migration, Narrative and Change. *Anthropologica*. 53:1, 67–77.
- Oliver, Caroline (2010) Between Time Not There and Time Not Theirs: Temporality in Retirement Migration to Spain. *Journal of Aging, Humanities and the Arts*. 4, 110–118.

- Oliver, Caroline (2008) *Retirement Migration. Paradoxes of Ageing*. London: Routledge.
- Oliver, Caroline (2007) *Imagined Communitas. Older Migrants and Aspirational Mobility*. Teoksessa: V. Amit (toim.) *Going First Class? New Approaches Towards Privileged Movement and Travel*. Oxford: Berghahn, 126–143.
- O'Reilly, Karen (2003) When is a tourist? The articulation of tourism and migration in Spain's Costa del Sol. *Tourist Studies*. 3:3, 301–317.
- O'Reilly, Karen & Benson, Michaela (2009) *Lifestyle Migration: Escaping to the Good Life?* Teoksessa M. Benson & K. O'Reilly (toim.) *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences*. Surrey: Ashgate, 1–14.
- Oswald, Frank & Wahl, Hans-Werner (2005) *Dimensions of the Meaning of Home in Later Life*. Teoksessa G. Rowles & H. Chaudhury (toim.) *Home and Identity in Late Life: International Perspectives*. New York: Springer Publishing Company, 21–46.
- Peace, Sheila, Holland, Caroline & Kellaher, Leonie (2006) *Environment and Identity in Later Life*. Berkshire: Open University Press.
- Rapoport, Amos (2005) *On Using Home and Place*. Teoksessa G. Rowles & H. Chaudhury (toim.) *Home and Identity in Late Life: International Perspectives*. New York: Springer Publishing Company, 343–360.
- Riger, Stephanie & Lavrakas, Paul (1981) Community ties: Patterns of Attachment and Social Interaction in Urban Neighborhoods. *American Journal of Community Psychology*. 9, 55–66.
- Rowe, John & Kahn, Robert (1997) Successful Aging. *The Gerontologist*. 37:4, 433–440.
- Sadler, William (2000) *The Third Age: Six Principles of Growth and Renewal After Forty*. Boston: Da Capo Press.
- Scannell, Leila & Gifford, Robert (2010) Defining Place Attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*. 30, 1–10.
- Selänniemi, Tom (2001) *Pale Skin on Playa del Anywhere: Finnish Tourists in the Liminoid South*. Teoksessa V.L. Smith & M. Brent (toim.) *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. New York: Cognizant Communication, 80–92.
- Sheller, Mimi & Urry, John (2006) The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning*. 38, 207–226.
- Sluka, Jeffrey & Robben, Antonius (2007) *Fieldwork in Cultural Anthropology: An Introduction*. Teoksessa A. Robben & J. Sluka (toim.) *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader*. Oxford: Blackwell, 1–32.
- Smith, V.L. (2001a) *Stone Age to Star Trek*. Teoksessa V.L. Smith & M. Brent (toim.) *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. New York: Cognizant Communication, 15–27.
- Smith, V.L. (2001b) *The Culture Brokers*. Teoksessa V.L. Smith & M. Brent (toim.) *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. New York: Cognizant Communication, 275–282.

Spännäri, Jenni (2013) Religious Life in a Finnish Retirement Migrant Community. Diasporic and Transnational Perspectives. Teoksessa: A. Blaakilde & G. Nilsson (toim.) Nordic Seniors on the Move. Mobility and Migration in Later Life. Lund: Lunds Universitet. 101–126.

Tilvis, Reijo (2006) Hyvä vanheneminen. Duodecim 122, 1523–1526.

Torkington, Kate (2012) Place and Lifestyle Migration: The Discursive Construction of ‘Glocal’ Place-Identity. Mobilities. 7:1, 71–92.

Torkington, Kate (2010) Defining Lifestyle Migration. Dos Algarves 19, 99–111.

Urry, John (2000) Sociology Beyond Societies: Mobilities for The Twenty-first Century. London: Routledge.

Valve, Anu (2012) Pakkasen pakolaiset. Tarinoita Aurinkorannikolta. Helsinki: Tammi.

Watkins, John & Hosier, Amy (2005) Conceptualizing Home and Homelessness: A Life Course Perspective. Teoksessa G. Rowles & H. Chaudhury (toim.) Home and Identity in Late Life: International Perspectives. New York: Springer Publishing Company, 197–218.

Åkerlund, Ulrika (2015) Strategic Lifestyle Management in Later Life: Swedish Lifestyle Movers in Malta Seeking the ‘Best of Both Worlds’. Population, Space and Place.

Åkerlund, Ulrika & Sandberg, Linda (2015) Stories of lifestyle mobility: representing self and place in the search for the ‘good life’. Social & Cultural Geography. 16: 3, 351–370.

Elektroniset lähteet:

Helsingin Sanomat (2016) Kysely: Joka toinen työikäinen arvelee asuvansa eläkkeellä osan vuodesta ulkomailla. <https://www.hs.fi/talous/art-2000002897034.html>. Viitattu 29.5.2018.

Kansaneläkelaitos (2017) Suomesta ulkomaille. <http://www.kela.fi/sosiaaliturvaan-kuuluminen-suomesta-ulkomaille>. Viitattu 3.6.2018.

Kauppalehti (2017) Suomen eläkeläisten kerma asuu Portugalissa – keskieläke ylittää reippaasti kotimaan palkkatason. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/suomen-elakelaisten-kerma-asuu-portugalissa--keskielake-ylittaa-reippaasti-kotimaan-palkkatason/rKqVfVVS>. Viitattu 30.5.2018.

Kauppalehti (2015) Verosilmukka Portugalin eläkeläisten ympärillä kiristyy – sopimus Espanjan kanssa syntyi. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/verosilmukka-portugalin-elakelaisten-ymparilla-kiristyy--sopimus-espanjan-kanssa-syntyi/4BFukB2r>. Viitattu 29.5.2018

Maistraatti. Muutto ulkomaille tai ulkomailta Suomeen. <https://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/Muuttoilmoitus/Muutto-ulkomaille-tai-ulkomailta-Suomeen/>. Viitattu 3.6.2018.

Patronato de Turismo de Gran Canaria. Turistas en Gran Canaria y Canarias, por meses. FRONTUR CANARIAS.

http://www.grancanaria.com/patronato_turismo/typo3conf/ext/naw_securedl/secure.php?u=0&file=fileadmin/PDF/informes/PDF/FRONTUR.pdf&t=1376829714&hash=743eb47af3a2c0d53c755794bde4d503. Viitattu 2.6.2018.

Suomen Ulkoministeriö. Maatiedosto Espanja, Kanariansaaret.
<http://www.finlandia.es/Public/default.aspx?nodeid=43432&culture=fi-FI&contentlan=1&displayall=1>. Viitattu 1.6.2018.

Tilastokeskus (2016) Suomen virallinen tilasto (SVT): Suomalaisten matkailu [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-8837. 2016, 1. Ulkomaanmatkailu. Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/smat/2016/smat_2016_2017-03-29_kat_001_fi.html. Viitattu 26.4.2018.

Ulkoministeriö. Maatiedosto, Espanja, Kanariansaaret.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=43281&culture=fiFI&contentlan=1&displayall=1>. Viitattu 28.1.2014.

Verohallinto (2018) Eläketulojen verotus kansainvälisissä tilanteissa.
<https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48546/elaketulojen-verotus-kansainvalisissa-tilanteissa/>. Viitattu 8.6.2018.

Väestöliitto. Maahanmuuttajien määrä.
http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/. Viitattu 25.1.2014.

WPP (2017) United Nations, Department of Economic and Social Affairs/Population Division 11 World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables.
https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf. Viitattu 4.6.2018.

WPA (2017) United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Ageing 2017 (ST/ESA/SER.A/408).
http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2017_Report.pdf. Viitattu 4.6.2018.